

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI
VE GENEL DEĞERLENDİRMESİ**

MUSTAFA KORKMAZ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS

**Danışman
PROF. DR. AHMET AY**

KONYA-2019

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI
VE GENEL DEĞERLENDİRMESİ**

MUSTAFA KORKMAZ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS

Danışman

PROF. DR. AHMET AY

KONYA-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

	Adı Soyadı : Mustafa KORKMAZ
	Numarası : 154226002003
	Anabilim Dalı : İktisat Anabilim Dalı
	Bilim Dalı : İktisat
Öğrencinin	Programı ☐ Doktora ☐ Tezli Yüksek Lisans
	Tez Konusu : Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları Ve Genel Değerlendirmesi

Bu Tezli Yüksek Lisans Projesinin sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde, bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, Tezli Yüksek Lisans Projesinin içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

MUSTAFA KORKMAZ

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, gösterdiği yakın ilgi ve alakasından ötürü Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı ve Danışmanım Prof. Dr. Ahmet AY Hocama sonsuz şükranlarımı sunarım. Bundan sonraki meslek hayatımda her zaman bilimsel metotlarla yaklaşmaya ve alternatif ve daha başarılı sonuçlar çıkaracak yöntemler geliştirmeye çalışacağım. Bu kazanımlarımın verdiği huzur ile çalışmamı tamamlamış bulunmaktayım.

Çalışmanın tamamlanma sürecinde, sakin bir çalışma ortamı sunulmasına yönelik her türlü desteğini sağlayan aile bireylerime ve Büyük Selçuklu Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Mehmet Büyükalim başta olmak üzere tüm iş ve mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

MUSTAFA KORKMAZ

KONYA-2019

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KORKMAZ	Numarası 154226002003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat Anabilim Dalı	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet AY	
Tezin Adı		Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Genel Değerlendirmesi	

ÖZET

Yoksulluk kavramı, tarih boyunca insanoğlunu etkileyen ve gündemini meşgul eden en önemli olgulardan birisi olmuştur. Bazı insanlar her zaman ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamış ve kaynaklardan mahrum olmuşlardır. Yoksulluk başlangıçta sadece az gelişmiş ülkelerde görülen bir sorun olarak kabul edilirken, farklı şekillerde ve derecelerde gelişmiş ülkelerin de önemli bir sorunu haline gelmiştir. Yoksullukla mücadelenin sistematik olarak yapılması ve uluslararası platformlarda çözümler üretilmeye çalışılması II. Dünya Savaşı’ndan sonra olmuştur.

Ülkemizde de “Yoksulluk” kavramı her zaman tartışılmış ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Ülkemizdeki nüfus yoğunluğu, bu nüfus yoğunluğuna oranla gerçekleşen gelir dağılımı ve bu gelir dağılımının eşit seviyelerde gerçekleştirilmesi amacıyla değişik uygulamalar ortaya konmaktadır. Sosyal Devlet anlayışıyla yoksul kesimlere yönelik olarak çok farklı seçeneklerde destekler sunulmaktadır.

Bu çalışmada; yoksulluk kavramının alanyazın taraması yöntemiyle genel bir değerlendirme yapılmış, uluslararası kurum ve kuruluşlarının yoksulluğu azaltmaya yönelik stratejileri ve politikaları ortaya konulmuş ve Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler detaylı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Yoksulluk, Uluslararası, Türkiye, Sosyal Devlet, II. Dünya Savaşı.

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa KORKMAZ	Numarası 154226002003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Department of Economics	
	Danışman	Prof Dr. Ahmet AY	
Tezin İngilizce Adı		Combating Poverty and Public Policy Assessment in Turkey	

ABSTRACT

The concept of poverty has been one of the most important factors affecting humanity and occupying the agenda throughout history. Some people have always been unable to meet their needs adequately and are deprived of resources. Poverty was initially recognized as a problem only in underdeveloped countries, but it has become an important problem for developed countries in different ways and degrees. To fight against poverty in a systematic way and to try to produce solutions in international platforms after World War II.

In our country, the concept of "Poverty" has always been discussed and solutions have been tried to be given. The population density in our country, the distribution of income in relation to this population density and different practices in order to achieve this level of income distribution at equal levels. Supported by the Social State approach for poor people in many different options.

In this study; a general evaluation of the concept of poverty by the method of literature review, strategies and policies of international institutions and organizations aimed at reducing poverty, and the activities carried out within the scope of the fight against poverty in Turkey were examined in detail.

Key Concepts: Poverty, International, Turkey, Social State, World War II.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
YOKSUL KAVRAMI	2
1.1. Yoksulluk Tanımları ve Yoksulluk Türleri	2
1.1.1. Mutlak Yoksulluk - Görelî Yoksulluk	3
1.1.2. Objektif- Sübjektif Yoksulluk.....	5
1.1.3. İnsani Yoksulluk	6
1.1.4. Yapabilirlik Yoksulluğu.....	6
1.1.5. Kronik – Geçici Yoksulluk	8
1.1.6. Kırsal - Kentsel Yoksulluk.....	9
1.2. Yoksulluğun Ölçülmesi	10
1.2.1. Gelir Yoksulluğu Ölçümleri.....	10
1.2.2. İnsani Yoksulluk Ölçümleri	15
1.3. Yoksulluğa Yol Açan Nedenler ve Sonuçlar	16
1.4. Yoksulluk ve Sosyal Devlet Anlayışı	20
İKİNCİ BÖLÜM	23

DÜNYA BANKASI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN YOKSULLUKLA İLGİLİ YAKLAŞIMLARI	23
2.1. Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadeleye Getirmiş Olduğu Yaklaşımlar	25
2.1.1. Dünya Bankası'nın 1990'lı Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	26
2.1.2. Dünya Bankası'nın 2000'li Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	28
2.2. Yoksulluğu Azaltma Strateji Bildirileri	30
2.2.1. Dünya Kalkınma Raporu	31
2.2.2. Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu	34
2.3. Birleşmiş Milletler Yoksulluk Yaklaşımı	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
TÜRKİYE'DE UYGULANAN YOKSULLUKLA MÜCADELE PROGRAMLARI	38
3.1. Türkiye' de Gelir Dağılımı	38
3.2. Türkiye'de Yoksulluğun Görünümü	42
3.3. Türkiye'de Yoksulluk Faktörleri	44
3.3.1. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk	46
3.3.2. Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk	47
3.3.3. İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk	48
3.3.4. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk	49
3.5. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele	49
3.6. Türkiye'de Dolaylı Yoksullukla Mücadele: Ekonomik Büyüme	51
3.7. Türkiye'de Dolaysız Yoksulluk Mücadele	56
3.7.1. Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	58
3.8. Proje Destek Programları	68
3.8.1. Sosyal Riski Azaltma Projesi	69
3.8.2. Şartlı Nakit Transferleri	69
3.8.3. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi	70

3.8.4. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Bünyesindeki Yardımlar	71
3.8.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Sosyal Yardımlar	75
3.8.6. Mikrokredi	75
3.8.7. 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Ödenen Aylıklar	76
3.8.8. Alt Gelir Grubu ve Yoksul Konutları.....	79
3.8.9. Yeşil Kart Uygulaması.....	79
3.8.10. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Projeleri	81
3.9. Uygulaması Biten Projeler	82
3.9.1. Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi.....	82
3.9.2. İş Destek Projesi	83
3.10. Türkiye'nin Sosyal Yardım Sistemine İstatistiksel Bakış	84
SONUÇ ve ÖNERİLER	86
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

SİMGELER VE KISALTMALAR

α	: Yoksulluk Tepki Parametresi
N	: Toplam Nüfus
N_y	: Geliri Yoksulluk Sınırının Altında Kalan Nüfus
P₀	: Yoksulluk oranı
P₁	: Yoksulluk Açığı Oranı
P₂	: Yoksulluk Açığının Karesi Oranı
P_a	: FGT Endeksi
P_s	: Sen Endeksi
Y_{ii}	: Birey Geliri
Z	: Yoksulluk Sınırı
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
CGAP	: Yoksullara Yardım için Danışma Grubu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EAGÜ	: En Az Gelişmiş Ülkeler
FGT	: Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	: Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISKUR	: Türkiye İş Kurumu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

- KOSGEB** : Kk ve Orta lekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
- SETIP** : Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi
- SHÇEK** : Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu
- SYDGM** : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
- SYDV** : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
- TIGEM** : Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- TÜSİAD** : Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UN HABİTAT** : Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. 2006-2015 Türkiye Gelir Dilimlerinin Toplam Gelirden Aldıkları Paylar	54
Tablo 3.2. Türkiye'nin 2002-2017 Yıllar Arası Sosyal Harcamaları ve GSYH'ya Oranları	57
Tablo 3.3. 2003-2008 Yılları Arası SYDTF Gelirleri	59
Tablo 3.4. Türkiye'de Sosyal Yardım Programlarına Genel Bakış	64
Tablo 3.5. Evde Bakım Yardımından Faydalanan Engelli Sayıları ve Ayrılan Bütçe Miktarı	66
Tablo 3.6. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Yardım Ettiği Çocukların Yıllara Göre Dağılımı	74
Tablo 3.7. Engelli Maaşı Almakta Olan Engelli İnsanlar Ve Ayrılan Kaynak Miktarları	76
Tablo 3.8. Yaşlı Maaşı Alan Bireyler ve Ayrılan Bütçe Miktarı.....	78
Tablo 3.9. Yıllar İtibariyle Yeşil Kartlı Sayısı ve Toplam Yeşil Kart Harcaması.....	80
Tablo 3.10. Rakamlarla Türkiye'nin Sosyal Yardım Sistemi.....	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Lorenz Eğrisi	39
Şekil-2: 1994–2017 Yılları Gini Katsayısına Göre Gelir Dağılımı	41
Şekil-3: 1994–2017 Yılları P80/P20'ye Göre Gelir Dağılımı	41
Şekil-4: 2006–2017 Yılları %50 Medyan Değerine Göre Yoksulluk Oranları	43
Şekil-5: 2002–2017 Yılları Uluslararası Standartlarda Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranları	43
Şekil-6: 2002–2009 Yılları Cinsiyete Göre Yoksulluk Oranları	44
Şekil-7: 2006–2013 Yılları %50 Medyan'a Göre Kent ve Kırsal Bölge Yoksulluk Oranları	45
Şekil-8: 2002–2013 Yılları Fert Gelirine Göre Kent ve Kırsal Bölge Yoksulluk Oranları	45
Şekil-9: 2002–2009 Yılları Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları	46
Şekil-10: 2002–2009 Yılları Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları	47
Şekil-11: 2002–2009 Yılları Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları	47
Şekil-12: 2002–2009 Yılları İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk Oranları.	48
Şekil-13: 2002–2009 Yılları Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları	49
Şekil-14: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yardım Programları	60

GİRİŞ

Yoksulluk günümüzde dünyanın en büyük sorunlarından birisi haline gelmiştir. Yoksulluk önceleri sadece az gelişmiş ülkelerde görülen bir sorun olarak kabul edilirken, günümüzde gelişmiş ülkelerin de artık önemli bir sorunu durumundadır.

Bir sorunun çözülebilmesi için önce o sorunun çok iyi tanımlanmasının gerekli olduğu kabul gören bir gerçektir. Yoksulluk kavramının tanımlanması için de çok yönlü değerlendirmeler ortaya konmuştur. Bu kapsamda farklı ölçütlere yönelik farklı hesaplamalar yapılmaktadır.

Yoksullukla mücadele ve yoksulluğu azaltmaya yönelik bu kavramla ilgili olarak hem ülkeler tarafından yerel ve bağımsız olarak hem de uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından küresel boyutta değerlendirmeler yapılmaktadır.

Yapılan çalışmanın birinci bölümünde betimsel tarama yöntemi kullanılarak, yoksulluk kavramının çok yönlü bir incelemesi yapılmıştır. İkinci bölümde Uluslararası kuruluşların yoksulluk kavramına yaklaşımları ve Türkiye’de yaşanan gelir dağılımı ile yoksulluğa yönelik istatistikler değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Ülkemizde yoksullukla mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler detaylı olarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSUL KAVRAMI

1.1. Yoksulluk Tanımları ve Yoksulluk Türleri

Yoksulluk nedir? Sorusuna verilebilecek birçok yanıt bulunabilir. Yoksulluk; “açlıktır”, “eğitimsizliktir”, “barınacak bir evinin olmamasıdır”, “hasta olmak ve tedavi olamamaktır”, “hiçbir işinin olmaması ya da iyi bir işe sahip olamamaktır”, “kirli suyun sebep olduğu hastalık nedeniyle çocuğunu kaybetmektir” (Gündoğan, 2008:1)

Yoksulluk kavramsal olarak insani gereksinimler ile yakından ilişkilidir. İnsan aynı zamanda sosyal bir varlık olduğu için fiziki varlığını da devam ettirebilmesi açısından ihtiyaç duymuş olduğu beslenme gereksinimi ile birlikte sağlık, ortak yaşama, dinlenme, barınma, eğitim, giyim, eğitim, kültür, estetik ve bunlar gibi toplumsal ve kültürel gereksinimleri olan bir varlıktır. “doğal olayları İnsanlar kendi gereksinimlerine yönelik olarak değiştirebilme becerisine sahip bulduklarından yaratıcı kabiliyetlerinin gelişimi yeni gereksinimlerin belirmesi ve var olan gereksinimin değişime uğramasına neden olmaktadır. Bundan dolayı insani gereksinimler ve insanda var olan kabiliyetleri tarihi ve toplumsal koşullar tarafından belirlenir.” (Aktan, 2002:2)

Yoksulluk dünyanın en büyük problemlerinden biridir. Dünya’da yoksulluk sınırının altında yaşayanların toplam nüfusun yaklaşık % 46’sını oluşturduğu ve her yıl 18 milyon civarında insanın yoksulluk ile ilintili nedenlerden ötürü, oldukça erken yaşlarda hayatını kaybetmesi, Bununla birlikte hergün 50.000 insanın yoksulluk ile ilintili nedenlerden ölmesi ve bununla 34.000’i 5 yaşın altında çocuklar teşkil ediyor olması, bu problemin boyutlarının kavranılması açısından kafidir (Hatipler ve Aytaç, 2011:5-6).

İlk dönemlerde Yoksulluk yalnızca az gelişmiş bölgelerde karşılaşılan bir problem şeklinde algılanırken, Gelişmiş ülkelerde de farklı derecelerde ve şekillerde ciddi bir problem durumuna dönüşmüştür. Ülkeden ülkeye çeşitlilik gösteren

Yoksulluğu farklı birçok açıdan tanımlamak mümkün olabileceği gibi, farklı göstergeler kullanarak ta tespitini yapmak mümkündür. Bu çerçevede yoksulluk bireyin hayatını idame ettiremeyecek kadar yoksul bulunmasında sosyal dışlanma boyutuna ulaşabilecek kadar geniş bir aralığa sahiptir.

Yoksulluğun sebepleri arasında başta gelir dağılımı adaletsizliği olmak üzere ekonomik krizler, bölgesel kalkınmışlık farklılıkları, işsizlik ve iç göçler gibi farklı birçok etmen yer almaktadır. Yoksulluk tanımları anlayışında öncelikli olarak tespit edilmesi gerekli olan hangi yoksulluk çeşitlerinin değerlendirileceğidir. “*Yakın bir döneme kadar, yoksulluk konusunda gerçekleştirilen araştırmalarda yoksulluk konusu sadece iktisadi kıstaslar üzerinden değerlendirilmiştir. Artık siyasal ve sosyal kıstasların da Son 30 yıllık süreçte yoksulluğun tespit edilmesinde ön planda tutulması gerektiği genel bir kabul görmüştür.*” (Uçar, 2011:9).

1.1.1. Mutlak Yoksulluk - Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bir insanın hayatını minimum seviyede idame ettirmesine, yani biyolojik olarak varlığını yeniden üretebilmesi için sürekli besin bileşenleri ve gerekli kaloriyi elde edecek beslenmeyi sağlayabilmesine bağlı bir şekilde tanımlanmaktadır. Marshall’a göre mutlak yoksulluk; “*bireyin geçimini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kaldığı bir duruma işaret eder.*” Nakdi ve aynı gelirleri bu temel ihtiyaçları gidermekte yeterli bulunmayanlar mutlak yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. Bir başka tanımda mutlak yoksul kişiler:

- Hayatını insani bile yaşamın gerektirdiği şartlarda idame ettirmeye yeterli besinleri bulamayan, karnı doymayan,
- Dış etkenlerden korunmak amacıyla bir barınağa sahip bulunmayan,
- Temiz içme ve kullanma suyuna erişimde sıkıntı yaşama,
- Asgari sağlık hizmetlerinden faydalanamayanlardır.

Başka bir ifadeyle; mutlak yoksulluk, *fertlerin veya hanehalkının biyolojik bir şekilde kendilerini üretebilmeleri açısından gereksinim hissettikleri asgari gelir ve harcama seviyesidir.*” (Tomruk, 2006:23)

Yoksulluğa yönelik olarak yaygın bir şekilde kullanılan yoksulluk kıstasları kolay ölçülebilir olmaları sebebiyle tüketim ve gelir harcamalarıdır. Genel olarak, Tüketim harcamaları hesaplamaları temel gıda malzemelerinden oluşan sepetin maliyetine göre veya günlük kalori gereksinimi seviyesine göre hesaplanmaktadır. Yaşamı sürdürebilmek açısından ihtiyaç olan en düşük seviyedeki harcama miktarı bir yoksulluk çizgisi oluşturmakta ve bu gelir seviyesine erişemeyenler yoksul olarak kabul edilmektedir. Mutlak yoksulluk hesaplamaları gıda gereksinimlerinin yanı sıra sağlık, giyim, barınma vb. gereksinimlerinde içinde yer aldığı hesaplamalar da benimsenmektedir. Günümüzde pek çok az gelişmiş ülke de yoksulluk çizgisi asgari asgari kalori sağlayacak kalori sağlayacak gıda sepetinin maliyetinin yanında gıda dışı ihtiyaçları giderecek şekilde hesaplanmaktadır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren Dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) çalışmalarında yoksulluk eğitim, barınma sağlık, gıda gibi gereksinimlerin giderilmesi kıstasına dayanan temel ihtiyaçlar anlayışı benimsenmiştir (Aktaş (Kaya), 2007: 71-72).

TÜİK üçüncü ve dördüncü gelir seviyesindeki hane halklarında gıda yoksulluğuna yönelik olarak en yüksek bütçe payına sahip 80 maddeyi ve en az 2100 kalori grubunu meydana getiren maddeleri tespit edip, miktarlarını hane halkı tüketim anketlerinde bulunan ortalama piyasa fiyatlarıyla çarparak gıda yoksulluk düzeyini hesaplamaktadır. 1990 yılında Dünya Bankası'nın yapmış olduğu bir çalışmada ise bir insanın hayatını idame ettirebilmesi açısından gereken kalori miktarı olan 2400 kalorilik bir gıda sepetinin fiyatı mutlak yoksulluk düzeyi şeklinde belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı'nın 1990 yılında yaptığı bir araştırmaya göre kişilerin günlük kalori ihtiyacı yaşadıkları ülkelerin gelişmişliklerine göre değiştiğini göstermektedir. *“Az gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen günlük kalori gereksinimi 2070, gelişmekte olan ülkelerde 2480, Gelişmiş ülkelerde “3390'dır.”* (Coşkun ve Tireli, 2008:23-24).

“2002 yılından itibaren yayımlanan harcamaya dayalı mutlak yoksulluk göstergelerinin, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyacak ve uluslararası kıyaslamalara imkan verecek şekilde revize edilmesi amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu bünyesinde ulusal ve uluslararası uzmanlarla birlikte değerlendirme çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda en uygun veri kaynaklarının ve yeni

hesaplama yöntemlerinin araştırılması ve yeni göstergelerin üretilmesi çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar sonuçlanıncaya kadar, uluslararası karşılaştırmalarda önem taşıyan satın alma gücü paritesine göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk oranları açıklanmaya devam edilecektir. Bu haber bülteninde satın alma gücü paritesine göre kişi başı 2,15 ve 4,3 dolar sınırlarına göre yoksulluk oranları verilmektedir. Kişi başı günlük harcaması, satınalma gücü paritesine göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2009 yılında % 0,22 iken, bu oran 2010 yılında % 0,21 olarak tahmin edilmiştir. 4,3 dolar sınırına göre ise 2009 yılında % 4,35 olan yoksulluk oranı 2010 yılında % 3,66'ya düşmüştür" (TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8642>).

Görelî Yoksulluk, yiyecek haricinde, giyim, eğitim, sağlık, barınma ve enerji gibi gereksinimleri karşılayacak gelire sahip bulunmama durumudur. Görelî yoksulluk, bir gurubun veya kişinin hayat seviyesini, kendisinden daha fazla gelir elde eden bir referans grubun geliriyle karşılaştırması neticesinde ortaya çıkan bir olgu şeklinde ifade edilmektedir. Daha yaygın bir şekilde görelî yoksulluk, "maddî kaynakların, toplumda âdet haline gelmiş veya en azından özendirilen ve onaylanan normal etkinliklere katılımın gerçekleşmemesi durumunun, konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı hale gelecek kadar yetersiz kalması" şeklinde de ifade edilmektedir (Aktaş, 2007:71-72).

1.1.2 Objektif- Sübjektif Yoksulluk

Görelî ya da mutlak bir şekilde belli standartlardan geri kalmak, Objektif yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Hane halkının veya bireyin yoksul olduğunu düşünmesi, Sübjektif yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Sübjektif olarak Yoksulluğun ölçülmesi yapıldığında yoksulluk kavramı daha geniş bir çerçeveye oturmaktadır ve sosyal dışlanma, kendini değersiz görme, güçsüzlük vb. kıstaslar da kapsam içine girmektedir (Uçar, 2011:11).

Objektif yoksulluk da esas nokta gerçeklerin ölçülmesidir, bu yoksulluk anlayışında yoksulluğu oluşturan nedenler ve yoksulluktan çıkış için ihtiyaç duyulanların hesabı yapılır. Sübjektif yoksulluk yaklaşımında ise gelirin verdiği tatmin ya da konutun algılanan yeterliliği gibi konular üzerinde durulur. Bireysel

faydaya vurgu yapan, insanların hizmetlere ve mallara ne kadar değer verdiği ve onlar hakkındaki tercihlerinin ne olduğuyula ilgilenir.

Sübjektif yoksulluk sınırı hesaplanırken, “*minimum geçinme düzeyi kavramı değişik yerlerde, farklı kişilerce yoruma açık olduğundan bu durum karmaşaya yol açabilmektedir.*” (Hatipler ve Aytaç, 2011:11). Yani aynı refah düzeyine sahip bulunmalarına karşın bazı hane halkları yoksul, diğerleri zengin diye tasnif edilebilmektedir.

1.1.3. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk (human poverty), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından geliştirilmiş yeni bir yoksulluk ölçütüdür. BMKP, gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluğu üç kriterden yola çıkarak hesaplanmaktadır. Bu kriterler eğitim, yaşam süresi, sosyal ve iktisadi olanaklardır. Bu üç kriterin ortalaması alınarak “*insani yoksulluk indeks değeri*” belirlenmektedir. ([http://ww.canaktan.org/ekonomi/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf\(09](http://ww.canaktan.org/ekonomi/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf(09) e.et. 23.04.2017).

Yaşam süresi: 40 yaş, Hesaplamalarda esas alınır ve 40 yaş altı yaşam süresi insani yoksulluktur. İnsani yoksulluğun ilk göstergesidir.

Eğitim: Yetişkin bireylerde okuma yazma bilmeme oranı İnsani yoksulluk hesaplamalarında dikkate alınır.

Ekonomik ve Sosyal İmkanlar: Bireylerin ekonomik ve sosyal olanaklardan mahrum bulunması insani yoksulluk hesaplamalarının bir diğer kriteridir. Bu hesaplamalarda, temel sağlık olanaklarından mahrum bulunan nüfus yüzdesi, Sağlıklı içme suyuna erişemeyen nüfus yüzdesi ve 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesidir.

1.1.4. Yapabilirlik Yoksulluğu

Yapabilirlik yoksulluğu, bir toplum içerisinde kabul edilebilir en düşük düzeyde fonksiyon gösterilmesini sağlayacak temel insani yapabilirliklerin bulunmaması şeklinde tanımlanır. En büyük vurgu; insanların uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmesi, okuryazar olması ve özgürce toplumlarına katılabilme fırsat ve

kapasitesine sahip olmasına yapılmıştır. Kapasite yoksulluğu; yoksul ve yoksul olmayı onların gelir ve tüketim kapasitelerinin ötesine bakarak tanımlayan bir kavramdır. Bir kişinin kapasitesi pek çok boyutlu olabilir; (eğitim, sağlık ve diğerleri) ve bunlar refah üzerinde kuvvetli etkiler yaratır, mal ve hizmet tüketimini arttırmak için gerekli gelirlerin yaratılması da buna dahildir. Gelir ya da zenginlikten daha da önemlisi, toplumların gelişme aşamalarına bağlı olarak farklılaşan ölüm oranı, hastalık oranı, yetersiz beslenme vb.” faktörlerin karşılaştırmalı bir resmine sahip olmaktır (Beken, 2006:14-15).

Refah ekonomisi genellikle iyi bir yaşamı başarmak için gerekli araçlara odaklanır; tüketici mal ve hizmetleri ya da onları yaratmak için gerekli olan kaynaklardır. Bu malların sadece kendileri olarak önemli olmadıkları, bunların özelliklerinin bireyi neyi yapmaya ya da neyi olmaya muktedir kıldığı ve kişinin bu yapabilirliklerle mal ve hizmetlerden neyi yaratabileceği noktasına yönelik olmuştur. Bir kişinin mal ve hizmetlerden yaratabileceği kapasiteler, bu dönüşümün nasıl yapılacağını belirleyen aile, eğitim, kültür, ahlaki normlar, çevresel faktörler ve bireyin sahip olduğu zihni ve fiziksel özelliklere bağlı olmaktadır.

Yoksulluk “*genel kabul gören bir hayatın gerektirdiği asgari ihtiyaçlar için gerekli gelir düzeyine sahip olmamak*” şeklinde tanımlanan geleneksel görüşlerin aksine yoksulluğu anlamak için bu insanların “ne yapıp-yapamadıkları ve ne olup-olamadıklarına” bakılması gerektiği savunulmuştur. Yani standart yoksulluk ölçüsü olan “gelir” yerine “ *kabul edilebilir bir hayat düzeyine ulaşmak için gerekli temel yapabilirliklerden yoksun olma*” şeklinde yoksulluk tanımlanır.

Gelir, gerçekte yoksulluk üzerinde etkili olan faktörlerden sadece biridir. Gelir ve yapabilirlik arasındaki ilişki; “ *kişinin yasından (yaşlılara ve gençlere has gereksinimler), sosyal rollerden, sosyal cinsiyetten (annelik), yerleşim yerlerinin özelliğinden (kuraklığa veya su baskını yatkınlık), kişinin kontrol altına alamayacağı -ya da yalnızca kısmen kontrol edebileceği- diğer değişikliklerden güçlü biçimde etkilenir. Bu faktörler, kişinin gelir elde etme becerisini düşürmenin yanı sıra, gelirin yapabilirliklere ve fonksiyonlara dönüştürülmesini de etkiler. Bu dönüştürme; sosyal koşullar ve çevreye ve de kişisel rol ve niteliklere bağlı olmaktadır.*” (Beken, 2006:14-15).

1.1.5. Kronik – Geçici Yoksulluk

Çok sayıda yaklaşımdan Kronik yoksulluk kavramı tanımlanmasında faydalanılmaktadır. Bu çerçevede bireyin iyi olması için gerekli bulunan temel malzemelerden mahrum bulunması durumunda yoksulluğun ortaya çıktığı noktada genel geçer bir kabul bulunmaktadır. Sezgisel bir şekilde çoğu birey, yoksulluğu, yetersiz beslenme açlık, barınma imkanının bulunmaması, dilencilik, temizlenemeyen beden, yıpranmış veya eskimiş giyim, temiz su kaynaklarına erişememe, temel sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşamama durumu olarak kabul etmektedir. Bu konudaki açık fikir birliğine rağmen, yoksulluğu tanımlama amacıyla nesnel ve açık bir yol bulunmamaktadır (Temiz, 2008:3-4).

Durağan yani durağan bir durum olmayan yoksulluk ile ilgili olarak bu nedenle son dönemlerde gerçekleştirilen araştırmalar, yoksulluğun tanımlamasının ötesinde biçimi ve gerekçesi üzerine yoğunlaşmaktadır. 1990'lara kadar Yoksulluk düşük seviyede maddi zenginlik veya düşük gelir şeklinde maddi yönüyle ele alınmıştır. Son dönemlerde ise kırılabilirlik (vulnerability) ve özellikle eğitim, sağlık ve çevreden faydalanma gibi temel becerilerin -yapabilirliğin (capability) bulunmaması şeklindeki çok farklı ölçütler, yoksulluğun boyutunu ortaya koymada ön plana çıkmaktadır.

Kronik yoksulluk, gerçekten, nadir bir şekilde yalnız bir faktörün neticesi olarak değerlendirilmektedir. Kronik yoksulluğu, büyük ölçüde maddesel yoksulluk, kırılabilirlik ve yeteneklerdeki aşırı yoksulluk arasındaki karşılıklı etkileşim ve bunların bileşimi biçiminde nitelendirmek daha gerçekçi olabilecektir. Dolayısıyla kronik yoksulluğun salt gelir ya da tüketim boyutuyla ele alınması kavramın tanımlanması açısından yeterli olmayacaktır. Kronik yoksulluk insanların hayatlarının uzun bir bölümünde sürmekte ve çoğu zamanda çocuklarına tevarüs etmektedir. Başka bir ifadeyle, nesilden nesile geçmektedir. Yoksulluk, kronik yoksullar açısından yoksulluk, yalnızca düşük gelire sahip bulunmak manasına gelmemekte, bununla birlikte sağlıklı içme suyuna erişememe, kötü beslenme seviyesi, açlık, sağlık ve eğitim hizmetleri noktasında mahrumiyet yaşama, istismar ve ayrımcılık anlamına da gelmektedir. Kronik yoksulluk bu durumda temel insani

ihtiyaçlarından mahrum bulunma durumunu ifade etmektedir. Kronik yoksulluk toprak, mal-mülk, araç-gereç ve hayvansal mamüller gibi doğal yaşam açısından gerekli bulunan üretim araçlarının yeterli olmaması olarak nitelendirilmektedir. Bu şekilde, en sade haliyle kronik yoksulluk, *“salt ekonomik haklardan mahrum bulunma değil, bununla birlikte, şiddetli ve uzun süreli bir şekilde yaşanan ve nesilden nesile tevarüs eden yoksulluk anlamına gelmektedir. Geçici yoksulluktan, Kronik yoksulluğu ayırt eden en başta yer alan faktör ise insanların bu döngüden kurtulup yoksulluktan kurtulabilme ihtimallerinin çok düşük seviyede bulunması veya neredeyse hiç bulunmamasıdır.”* (Temiz, 2008:3-4).

1.1.6. Kırsal - Kentsel Yoksulluk

Endüstrileşme ve şehirleşmeye bağlı bir şekilde göç hareketlerinin şehirlerde nüfusun yoğunlaşmasıyla, iş edinme ve hayat şartlarını iyileştirme noktasında imkanların gerilemesi, kentsel yoksulluğun sebepleri arasındadır. Kentsel yoksulluk çalışan kesimler açısından da geçerlidir. Sosyal hizmetlerin ticarileşerek paralı duruma dönüşmesi ve buna mukabil ücret seviyelerinin düşmesi, iş görenleri yoksulluk sınırının altına çekerken, diğer çalışamayan engelliler, işsizler, yaşlılar, çocuklar ile gençler ve kadınlar gibi ev içi emeği ücretsiz olan kesimler yoksulluk seviyesinin en altında bulunmaktadır.

“Kırsal kesimden kentlere olan nüfus akışını, iş kayıpları ve sağlık, eğitim sosyal bakım ulaşım, gibi sosyal toplumsal hizmetlere özelleştirmesiyle ulaşılmasının zorlaşması, mekânsal olarak da yoksulluğu görünür hale getirmiştir.” (Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu 2009:35). Mesken kiralarının oldukça yüksek oluşu ve çevresel etkenler nedeniyle kentin dış kesimlerinde oluşan yerleşim alanları, göçün son halkasındaki kesimlerin yoğun bir biçimde yerleştiği mekanlar olmaktadır. Bununla birlikte kent merkezinde kalmış gerilemiş yerler ve çöküntü alanları da göçmen yoksulların iskan olabileceği yerler arasında bulunmaktadır.

1.2. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun önlenmesi için öncelikle ölçülmesi gerekmektedir. Yoksulluğu ölçerken yaşamı düzgün bir şekilde idame ettirebilmek için ihtiyaç duyulan tahmini ‘mal sepeti’ni (yiyecek, barınak, su vb.) temel alan belli bir yıllık gelir veya tüketim miktarının ortaya koyduğu ‘yoksulluk sınırı’ baz alınmaktadır. Biraz basite indirgenmiş şekliyle bir ülkede temel ihtiyaçlar öncelikle bir sepete konularak bir yıl zarfında ne kadar tuttuğu tespit edilmekte ve aynı ülkede ortalama tüketim harcamaları veya bir kişinin geliri ile kıyaslanmaktadır. Dünya Bankası’nın tespit etmiş olduğu yoksulluk sınırları en yaygın şekilde kullanılanlar arasındadır. Bu çerçevede bu hesaplara göre aşırı yoksulluk sınırı günde 1,25 dolar, yoksulluk sınırı ise, günde 2 dolardır. 1,25 dolar sınırı En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) için kullanılırken 2 dolar sınırı gelişmekte olan ülkeler için kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkeler daha farklı kriterler kullanarak yoksulluğu tespit etmektedir.

Çok boyutlu insani yoksulluk ölçmeyi hedefleyen birleşik endekslerin Tek boyutlu gelir yoksulluğu ölçümlere göre daha çok tercih edilmesiyle birlikte hem Türkiye’de hem de dünyada gelir yoksulluğu ölçütleri halen ön plandadır. Örneğin, *“Dünya Bankası tarafından tavsiye edilen satın alma gücü paritesine göre ortalama günlük geliri 1 ABD Dolarının altında kalan nüfusun oranı göstergesi hem ulusa hem de uluslararası seviyede yoksulluğu ölçmekte sık bir şekilde kullanılmaktadır.”* (Doğan, 2014:47).

1.2.1. Gelir Yoksulluğu Ölçümleri

Yoksulluğun incelenmesi, ölçülmesi ve tanımlanması, Yoksulluğun azaltılması açısından gereklidir. Yoksulluğun, korunmasızlığın ve eşitsizliğin ölçümü ve analizi, durumun ne olduğuyla ilgili olarak bilinçlenme, bu durumu belirleyen etmenleri analiz edebilmek, duruma en uygun müdahaleleri tasarlayabilecek nitelikte politika oluşturma, mevcut politikaların yeterli bulunup bulunmadığının ve durumda herhangi bir değişiklik yaşanıp yaşanmadığının izlenmesi ve değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Yoksulluğun ölçülmesi için Uluslararası uygulamada, çok değişik yöntemler uygulanmaktadır. Yoksulluğun ölçülmesi açısından en yaygın kullanılan yöntem gelir ve tüketim

seviyelerinin baz alınmasıdır. “Bir bireyin tüketim veya gelir seviyeleri temel gereksinimlerin giderilmesi açısından ihtiyaç hissedilen asgari seviyenin altına düşmesi halinde, o bireyin yoksul olduğu kabul edilir. Bu asgari düzey genelde “yoksulluk sınırı” şeklinde isimlendirilir.” (Grygorovytch, 2003:1).

Gelir yoksulluğunun ölçümünde farklı yöntemler uygulanmakta olup bu yöntemler arasında en yaygın kullanılanlar, yoksulluk açığı oranı, yoksulluk oranı (kafa sayım oranı), yoksulluk açığının karesi oranı ve Sen Endeksidir.

1.2.1.1 Yoksulluk Oranı (Kafa Sayım Oranı)

Yoksulluk oranı yoksulluk sınırının alt seviyesinde kalan bireylerin toplam nüfusa oranlanmasıyla bulunur ve genellikle P0 biçiminde belirtilmektedir.

$$P_0 = N_y / N \quad (1)$$

N_y geliri yoksulluk sınırının altında kalan nüfusu, N ise toplam nüfusu göstermektedir.

Yoksulluk ölçütleri içinde Yoksulluk oranı, en yaygın bir biçimde kullanılan ölçüt olmaktadır. Yaygın olmasının sebebi anlaşılabilir ve kolay hesaplanabilir olmasıdır. Bununla birlikte, yoksulluğun azaltılmasındaki genel ilerlemenin tespit edilmesi ve yoksulluğun genel boyutunun ortaya çıkartılabilmesi açısından da uygun bir göstergedir. Ancak, yoksulluk oranı yoksullar arasındaki gelir farklılıklarını ve yoksulluğun şiddetini izah etmemektedir. Yoksulluk oranının eşit bulunduğu iki devlet arasında yoksulların mutlak gelirlerinin karşılaştırıldığında birinin diğerine göre daha düşük bulunması durumu bu oran kullanılarak tespit edilememekte, yoksulluğun bu iki devlette aynı boyutta bulunduğu neticesi elde edilmektedir. Aynı şekilde, bir birey, yoksulluk sınırının hemen altındaki durumundan daha yoksul bir duruma geldiğinde yoksulluk oranında değişiklik olmamaktadır. Bireyler yoksulluk sınırının altında yer aldığı süre zarfında refah seviyelerindeki değişimler orana aksetmemektedir. Sen, yoksul bir bireyin daha da yoksul duruma gelmesiyle yoksulluk oranında değişim yaşanmazken, bu bireyin hayatını kaybetmesi halinde yoksulluk oranının düşecek olması sebebiyle bu göstergeye eleştiri yöneltmektedir.

Bununla birlikte yoksulluk sınırında yaşanabilecek değişimlere bu oran, çok fazla bir şekilde hassas olabilecek; yani yoksulluk sınırında oluşabilecek olan küçük değişimlerde bile yoksulluk oranında önemli miktarda bir değişim gözlenebilecektir.

1.2.1.2. Yoksulluk Açığı Oranı

Yoksulluk açığı oranı, ülkedeki yoksulluğun ortalama boyutunu yoksulluk sınırının yüzdesi şeklinde bertmekte ve yoksulluk sınırından yoksulların ortalama gelirinin ne kadar farklılığa uğradığını göstermektedir.

Yoksulluk açığı oranı hesaplamalarında öncelikli olarak yoksul kişilerin gelir açığının hesaplaması yapılır. Gelir açığı bireyin geliri ile yoksulluk sınırı arasındaki farka eşittir. Yoksulluk sınırı altındaki bireyler açısından hesap edildiğinden Yoksulluk açığı oranı, negatif çıkmaz. Yoksulluk sınırının üzerindeki yoksulluk açığı ise sıfıra eşittir. Yoksullukla açığı, yoksulluk sınırına bölünüp tüm yoksul kişileri içine alacak biçimde toplandıktan sonra toplam nüfusa bölünerek yoksulluk açığı oranı elde edilir.

$$P_1 = \frac{\sum_{i=1}^{N_y} (z - y_i)/z}{N} \quad 18 \quad (2)$$

Pi yoksulluk açığı oranını, Yii-inci bireyin gelirini, Ny geliri yoksulluk sınırının altında kalan nüfusu, z yoksulluk sınırını, N ise toplam nüfusu göstermektedir.

Yoksulluğun derinliği Yoksulluk açığı oranı kullanılarak ölçülebilir ve yoksulluk çizgisine duyarlılık daha az seviyeye düşürülmüş olur. Yoksulluk sınırı altındaki bir bireyin gelirinde yaşanan farklılaşma, Yoksulluk oranının aksine, diğer koşullar aynı kalmak koşuluyla, yoksulluk açığı oranını değiştirecektir. Bununla birlikte, kişilerin gelirinin yoksulluk sınırına uzaklığı yoksulluk açığı oranı hesaplamasında esas alındığı için yoksulluk sınırında yaşanan değişimler oranda büyük değişikliklere neden olmayacaktır. Ayrıca, oran yoksulluk sınırına yoksulların gelirinin getirilmesi için gereken transfer miktarının bulunmasında kullanılabilir. Bu şekilde yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi asgari maliyeti (doğrudan yoksulların hedeflendiği nakdi transferler) bu oran kullanılarak hesaplanabilir (TUİK, 2008).

Yoksulluğun şiddetindeki değişimleri tam olarak kapsayamaması, Yoksulluk açığı ölçümünün dezavantajıdır.

1.2.1.3. Yoksulluk Açığının Karesi Oranı

Yoksulluk açığının yoksulluk sınırına oranının karesi baz alınarak Yoksulluk açığının karesi oranı hesaplanır (Şenses, 2003:4).

$$P1 = \frac{\sum_{l=1}^{Ny} \left(\frac{z-y_l}{z} \right)^2}{N} \quad 19 \quad (3)$$

P2 yoksulluk açığının karesi oranını, Yii-inci bireyin gelirini, Ny geliri yoksulluk sınırının altında kalan nüfusu, z yoksulluk sınırını, N ise toplam nüfusu göstermektedir.

Yoksulluk açığının yoksulluk sınırına oranının karesinin alınmasıyla, geliri ile yoksulluk sınırı arasında çok fark bulunan kişilere hesaplamada daha fazla ağırlık verilmektedir. Bu nedenlerle, bu ölçüt hem yoksullar arasındaki eşitsizliği hem de yoksulların gelirinin yoksulluk sınırına uzaklığını dikkate almakta ve yoksulluğun şiddetini göstermektedir. Bununla birlikte doğrudan yorumlanması kolay olmadığından bu ölçüt, kullanımı yaygın bir şekilde tercih edilmemektedir.

1.2.1.4. Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) Endeksi

Yoksulluk ölçüm yöntemleri içerisinde Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) Endeksi en kapsamlı yöntemlerden biri şeklinde gösterilmektedir. FGT eşitliğinden yoksulluk açığı oranı, Yoksulluk oranı ve yoksulluk açığının karesi oranı elde edilebilir. Endeks aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmaktadır:

$$P\alpha = \frac{\sum_{l=1}^{Ny} \left(\frac{z-y_l}{z} \right)^\alpha}{N} \quad (4)$$

Pa FGT endeksini, Yii-inci bireyin gelirini, N toplam nüfusu, Ny geliri yoksulluk sınırının altında kalan nüfusu, z yoksulluk sınırını, α ise yoksulluk tepki parametresini göstermektedir.

Yoksulluk tepki parametresi α , endeksin yoksulluğa karşı hassaslığını göstermektedir.

Görüleceği gibi, endeks,

$\alpha = 0$ ise, yoksulluk oranına,

$\alpha = 1$ ise, yoksulluk açığı oranına,

$\alpha = 2$ ise, yoksulluk açığının karesi oranına dönüşmektedir.

Yoksul bir bireyden daha yoksul bir bireye gelir transferi olduğunda ya da Yoksul bir bireyin geliri düştüğünde FGT endeksi artacaktır. Ayrıca, endeks $\alpha > 1$ olduğunda, diğer grupların gelirindeki artış durumuna oranla daha yoksul grupların gelirindeki artış durumunda daha fazla azalmakta ve yoksulluğun şiddetine duyarlılık göstermektedir. Söz konusu duyarlılık;

α 'nın aldığı değer arttıkça artmaktadır.

Yoksul kitlenin değişik alt gruplara ayrılabilmesi ve bunlara ilişkili olan yoksulluk oranlarının ayrı ayrı hesaplanabilmesi, FGT endeksinin diğer bir önemli katkısıdır. Alt grup nüfuslarıyla ağırlıklandırılarak alt gruplara ilişkin endeksler, toplam yoksul oranı türetilmektedir. Bu biçimde değişik alt gruplar arası göreceli yoksulluğun ölçümü ve yoksulluğun derinliği gerçekleştirilebilmektedir.

Ayrıca, literatürde FGT endeksinde kullanılması en uygun α değerinin ne olduğu konusu belirsizliğini devam ettirmektedir.

1.2.1.5. Sen Endeksi

Sen endeksi, yoksul sayısının, yoksullar arasındaki gelir dağılımının ve yoksulluğun şiddetinin etkilerini birleştiren bir endekstir. Endeks yoksulluk açığını, yoksulluk oranı ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını (Gini katsayısı) birlikte değerlendirmekte ve aşağıdaki biçimde hesaplanmaktadır:

$$P_s = P_0 G_y + P_1 (1 - G_y) \quad (5)$$

P_s Sen endeksini, P_x yoksulluk açığı oranını, P_0 yoksulluk oranını, G_y yoksullar arasındaki gelir dağılımı Gini katsayısını göstermektedir (Aktan ve Vural, 2002:55).

$Gy=1$ olduğu durum Sen endeksinin yoksulluk oranına eşit olduğu ve yoksullar arasında tam eşitsizlik olduğu durumdur. Benzer şekilde, $Gy=0$ olduğunda, Sen endeksi yoksulluk açığı oranına eşit olur ve yoksullar arasında tam eşitlik bulunur (Doğan, 2014:14-17).

1.2.2. İnsani Yoksulluk Ölçümleri

1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)' in yayınlamış olduğu İnsani Gelişme Raporu'nda ortaya konulan insani yoksulluk kavramı, insanca hayat sürme ve insani gelişme açısından maddi imkanlar ile birlikte temel ihtiyaçların giderilebilmesi için kültürel, sosyal ve ekonomik imkanlara da sahip olmanın gerektiği esası baz alınmaktadır.

İGE, insani gelişmenin üç temel boyutundaki uzun süreçli gelişmeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel boyut, “bilgiye erişim, sağlıklı bir uzun yaşam ve insana yakışır bir hayat standardı” 22 olarak sıralanır.

İnsani yoksulluğu ölçmek için geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) de temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet yaşam süresinin kısalığı ve özel ve kamusal kaynaklara ulaşamama gibi insani gelişim bakımından meydana gelen mahrumiyetleri, insani gelişim dışında kalmış bireylerin oranını ve yoksulluğun boyutlarını ölçmektedir.

Temelde insani yoksulluk ve İnsani gelişme kavramları Sen'in kapasite yaklaşımına dayanmaktadır. İnsanların tatmini ve mutluluğuna odaklanan felsefi anlayışlar ile gelir, harcamalar, tüketim veya temel gereksinimlerin tatmini gibi durumlara vurgu yapan pratik ve teorik anlayışlardan ayrılan bir bakış açısıdır. “*Kalkınma politikalarının tercihinde insan kapasitelerinin ön plana çıkması, derin bir teorik fark oluşturarak faydacı ve neo-liberal anlayışların öngörülerinden oldukça farklı politikalara öncülük etmektedir.*” (<http://ww.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs> e.t. 23.04.2017).

1.3. Yoksulluğa Yol Açan Nedenler ve Sonuçlar

Yoksulluk üretememekten ve üretilen değerler karşılığında ulaşılan değerlerin bireyler, sektörler ve bölgeler arasında vs. adil bir biçimde dağıtılamamasından doğmaktadır. Doğa ve iklim şartları bakımından bazı devletler içinde bazı bölgeler daha fazla üretme kapasitesinden mahrum bulunabilirler. Bu tür durumlarda o devlette ya da bölgede hayat süren insanlar daha yoksul olurlar. Bir taraftan devletlerin daha fazla üretim gerçekleştirmelerine hızlı nüfus artışı, olanak oluştururken diğer taraftan devletlerin daha fazla tüketmelerine de yol açar. Doğal koşullar ve iklim bakımından çok iyi konumda konuşlanmayan devlet veya devletin her hangi bir bölgesi hızlı nüfus artışına maruz kalıyorsa, bu durumlarda yoksullaşma kaçınılmaz olur (Sam, 2008:59).

Türkiye bakımından yoksulluğun sebepleri değerlendirildiğinde şu etkenler sayılabilmektedir:

Gelir dağılımı bozukluğu; Gini oranları yerleşim alanlarına göre ele alındığında oranın 0'a yaklaşması eşitsizliklerin azalmasını 1'e yaklaşması eşitsizliklerin artmasını ve sifira eşit olması ise tam eşitlik durumuna ulaşıldığını veya hiçbir eşitsizliğin kalmadığını ortaya koymaktadır. Mülkiyet, gelir vb. anlamında Gini oranları değerlendirildiğinde,

Türkiye 0.49 oranı ile ciddi boyutlarda eşitsizliklerin yaşandığı bir ülke olarak değerlendirilmektedir.

- Yüksek faiz oranları,
- Doğal afetler,
- Adaletsiz vergi sistemi,

Bölgelerarası farklılıklar; Türkiye'de, yatırım önceliklerine ilişkin politikadaki eksiklikler kalifiye işgücü, kesintisiz enerji kaynağı, vb. endüstrinin yer tercihinin temel belirleyicilerinden güvenli ulaşılabilirlik ya da pazara yakınlık gibi faktörlerin yanında, yatırıma dönüşebilir sermayenin yetersiz birikimi tarihsel olarak bölgeler arasında dengesiz gelişme problemini doğurmuştur.

Toplumsal dışlanma; yoksulluğu üreten bir toplumsal dışlanmaya etnik köken, toplumsal cinsiyet ve engellilik gibi kategoriler de yol açmaktadır. Özellikle aile içi ya da dışı toplumsal ilişkilere toplumsal cinsiyet merkezinde bakıldığında, yoksulluğu yeniden üreten bir faktör olarak etnik ve bölgesel farklılıklarla birlikte, çocuk ve kadınların uğramış oldukları eşitsizliklerin dikkate alınması gerekmektedir.

- Ücretlerin düşüklüğü,

Kentleşme ve göç; Türkiye’de göç olgusunun ve sonucunda ortaya çıkan kentleşmenin sebebi, tarımsal verimliliğin yetersizliği, tarımda, modern üretim tekniklerine geçilmesi, bunun sonucunda da tarımda için gereksinim duyulan insan gücü miktarının düşmesi ve toprakların miras yoluyla paylaşılmasıdır. Ülkemizde kentleşme ekonomik büyüme ile birlikte götürülmediğinden kente göç edenler işsiz kalmakta veya kayıt dışı alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Güney Doğu’ Anadolu Bölgesi’nde terör olaylarının neden olduğu büyük oranda zorunlu göç, eski göçmenler gibi geniş ailenin bireylerinden ve hemşerilerden meydana gelen dayanışma gruplarının sağladığı geçekonu edinme ve iş bulma imkanlarına sahip bulunmadan kente göç edip savrulan yeni bir göçmen sınıfının oluşmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte iç göç sadece göçerler bakımından değil, göç veren ve göç alan bölgeler bağlamında da yoksullaşma sebebi olmaktadır. Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden yoğun olarak göç alan Antalya Adana ve Mersin şehirlerinin göç öncesi ve sonrası konumları göç alan yörelerin de karşı karşıya kalmış olduğu yoksullaşma sürecindeki artışın önemli örnekleridir. Bununla birlikte, Türkiye’de Bulgaristan’ da yaşanan iç sorunlar, eski Yugoslavya’nın parçalanması, İran- Irak savaşı, Suriye iç savaşı gibi dış göç dalgalarının görülmesine yol açmış, göçerlerin ibateleri ve iaşelerinin Türk ekonomisine oluşturduğu ek yük ile birlikte göçerlerin geri dönmeyenlerinin de yoksullar ordusuna katıldığı müşahede edilmiştir.

- Enflasyon
- İşsizlik

Kayıtdışı istihdam; Türkiye’de yaşanan göç kentleşme, hızlı nüfus artışı ve kentleşme ile istihdam yapısı işsizliğin artmasına yol açmaktadır. Kayıtlı sektörde istihdam edilemeyen işgücü, kayıtdışı alanlarda istihdam yolları aramaktadır. Bu

çerçevede kayıtdışı istihdam ile işsizlik arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. “ *İşsizlik arttıkça kayıtdışı istihdamın boyutları da genişlemektedir* ” (Cafri, 2009:9-10).

Yoksulluğun makro ve mikro seviyede yol açtığı neticeleri bulunmaktadır.

Yoksulluğun mikro sonuçları:

1. Kişinin insanı gereksinimlerini karşılayamaması ve hayatını sürdürmekte dahi sıkıntı yaşaması

2. Temel ihtiyaçlarının giderilememesi ya da yalnızca asgari seviyede giderilebilmesi sebebiyle sağlık ve eğitim olanaklarından ve sosyal imkanlardan yeterince yararlanamama,

3. Suça yönelme,

4. Psikolojik rahatsızlıklar,

5. Aile içi sorunlar, şiddet ya da boşanmalar,

6. Üretkenlikten uzaklaşma,

7. Karakter erozyonu,

Yoksulluğun makro sonuçları ise:

1. Toplum içinde yoksul bir kesimin oluşması,

2. Yoksul kesimin sosyal dışlanmaya maruz kalması,

1970’li yıllarda Sosyal dışlanma kavramı Fransa’da ilk kez literatürde geçmeye başlamıştır. Toplumda suçlular, farklı etnik kökenden gelenler, madde bağımlıları, sosyal koruma kapsamı dışında kalanlar ve uyum sorunu çekenler sosyal olarak dışlanmaya maruz kaldıkları açıklanmıştır. Refah devleti kavramının giderek aşınması ve fakir olmanın toplum ile ilgili bütün problemleri ortaya koyma noktasında yeterli bulunmadığı fikri, politikacılar bakımından dışlanma konusunu daha ciddi hale getirmiştir. Yoksulluk kavramı Fransa’da klasik rejim Hristiyan hayırseverlik ve faydacı liberal fikirleri çağrıştırdığı için yeterince üzerinde durulmamıştır. 1990’lı yılların başında, Avrupa Birliği’nde işsizlik oranının yükselişe geçmesiyle birlikte sosyal problemlerin daha belirdin hale gelmesiyle

sosyal dışlanma kavramı gündemde yer etmeye başlamıştır. Sosyal bakımdan dışlanmış insan sayısının giderek fazlaşmasından, gelecekte Avrupa'daki sosyal, siyasal ve ekonomik bütünleşmeyi tehlikeye sokacağına ilişkin alınan tedbirleri de arttırmıştır. 1997 yılında İngiltere'de iktidarda olan İşçi Partisi bir sosyal dışlanma birimi tesis etmiştir. Yoksullar, ergenlikte hamilelik, evsizler, okulu terk etme vb. üstünde yoğunlaşmıştır. İngiltere'nin bu sorunu ele alışında Liberal bireyselleşmenin ön planda olması ve Amerikan etkisi görülür. Endüstri inkılabını gerçekleştirmiş öncü devlet olarak İngiltere yoksulluk bakımından büyük sıkıntılar ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun oluşturmuş olduğu sosyal problemler her zaman merak alanı olmuştur. Sefalet ve açlık içinde hayat süren yoksulların sayısının yükselişe geçmesi, sosyal ahengin devam ettirilebilmesini sıkıntıya sokmuş ve bu sebeple bir uzlaşma oluşturabilmek amacıyla devlet müdahalesi ve sosyal politika araçlarının geliştirilmesi zorunlu olmuştur.

Sosyal dışlanmanın çok boyutlu bir yoksunluk süreci şeklinde ele alınması siyasal, sosyal ve kültürel öğelerin de bu süreç çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirir. *“Avrupa Birliği'nde de bu süreci meydana getiren faktörlerin; sosyal koruma ve gelir-vergi yoksunluğu, eğitime erişim, tüketim ve borçlanma, işsizlik, çalışma şartları, sağlık sosyal hizmetlerden yararlanma, barınma evsizlik, iktisadi faaliyetlerden, kültürel alandan işgücü piyasasından ve refah kurumlarına ulaşabilme hürriyetinden dışlanmanın olma ihtimalinin bulunabileceği ve bu alanlardan birinden dışlanmış bulunmanın diğer taraflardan da dışlanmış bulunmayı gerektirmediği ifade edilmiştir.”* (Sunal, 2015).

Sosyal dışlanmayla mücadelenin hedefi, herkesin sahip bulunduğu fırsatlarından ve geçmiş deneyimlerinden bağımsız bir şekilde belli bir yaşam standardına ulaşabilmesidir. Sosyal yapı üzerinde derin tesirleri bulunan ve sosyal yapıda bölünmelere yol açabilecek kadar önemli bir olgu olan sosyal dışlanma Türkiye'de Avrupa Birliği'nde ve diğer dünya devletlerinde sosyal politika sahasında önemli bir yer işgal etmektedir. Konunun bölgelere göre farklı biçimlerde ortaya çıkması ve çok boyutlu olması ortak bir politika tesis edilmesini ve konuya genel bir çözüm getirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, küresel sosyal dışlanma ile mücadelede konunun gündemde olmasına ve önemine rağmen belirgin bir yol

alındığı ifade edilemez. Sosyal dışlanma farklı biçimlerde meydana geldiği için mücadele yöntemleri de farklılık arz etmektedir. Yoksullukla mücadele, istihdamın artırılması, sosyal güvenceye erişimin düzenlenmesi, evsizlik sorununun ortadan kaldırılması, gibi sosyal dışlanmanın oluşmasına neden olacak problemlerin ortadan kaldırılması için kullanılan araçlardan oluşabildiği gibi, temel hakların geliştirilmesi ve dışlanmış kişilerin sosyal yapı ile yeniden bütünleştirilmesi bu yöntemler arasındadır. Ülkelerin sosyal modelleri de, sosyal dışlanma ile mücadele politikalarının tespit edilmesinde bir diğer önemli etkidir. Sosyal demokrat ülkeler devlet kaynaklarına, gelenekçi ülkeler ise ailenin rolü üzerine yönelirken liberal anlayışla yönetilen ülkeler mücadele için özel sektör kaynaklarını kullanmaktadır. *“İşsizlik tamamen ortadan kaldırılması, daha sonra da sosyal, kültürel psikolojik, boyutlar gibi diğer boyutlarda meydana gelen zararlarının dezavantajların azaltılması için destek sağlanması, Sosyal dışlanma ile mücadelede öncelikli icraatlardır. Bu sebeple, çoğu zaman sosyal dışlanma ile mücadeleye gelir yoksulluğu ile mücadele etmenin önemli katkılar sağladığını ifade etmek mümkün değildir.”* (Şahin, 2010:97).

3.Ekonominin büyüme potansiyelinin düşmesi,

4.Suç oranlarında artış

5.Eğitim oranının düşmesi,

6.Çocuk işçiliğinde artış,

7.Aile kaynaklı olarak sosyal yapının bozulması,

8. *“ Toplum vicdanının yara almasıdır.”* (Odabaşı, 2009:18-19).

1.4. Yoksulluk ve Sosyal Devlet Anlayışı

Sosyal politika, kapitalist ekonomik düzende iki sınıf arasındaki mücadeleleri ve tezatları hafif seviyeye indirgemeye, imkan dahilinde ise, bunları yok etmeye, yürürlükteki ve mevcut düzeni sağlamlaştırmaya ve sürdürmeyi amaç edinmiş bir politika, ekonomik yönden güçsüz sınıfları muhafazaya yönelik ve devlet tarafından alınan bir tedbirler bütünü olarak da açıklanabilir.

Sosyal politika olgusu Endüstri İnkılabı ile yakından alakalıdır. İlk önceleri işçi sınıfını endüstrileşmenin oluşturduğu yoksunluk ve sefalete karşı muhafaza etme hedefi belirgindir. Daha sonraki dönemlerde ise, işlev alanı farklı sosyal katman ve gruplara doğru genişlemiştir. 18. yüzyılda üretim sürecinde yaşanan dönüşümle birlikte toplumsal yapıda yaşanan köklü değişimlere neden olan endüstrileşme olgusu neden olduğu kapitalist ekonomik sistem, sosyal politika uygulamalarının en önemli sebebidir. Neo liberal politikaların damgasını vurduğu son yirmi yıllık süreçte meydana gelen küresel ve ulusal krizler, yoksul kesimlerin yardımlaşma ağları ve kökene dayalı dayanışma sayesinde elde edebilecekleri kaynakları da eritmiş yok etmiştir. *“Devletin sosyal devlet fonksiyonlarını bırakarak arka planda durması ve bu fonksiyonların toplum tarafından yerine getirilmesine yönelik olan Neo-liberal anlayış güç kazanırken, toplumun bu rolün üstesinden gelmek için, harekete geçirebileceği ve kullanabileceği kaynakların da yine Neo-liberal politikaların neticesinde yoksullaştığı müşahede edilmektedir.”* (Kesici, 2015, <http://www.calismatoplum.org/sayi13/kesici.pdf>:11 e.t:23.04.2017).

Kapitalizmin yeniden yapılanmasıyla meydana gelen çelişkili bir süreci Yenidünya düzeni ifade etmektedir. Sosyal boyutun, ekonomik boyutun gerisinde kalmasıdır. Bu nedenlerle Sosyal devlet anlayışının oldukça gerilediğini ifade etmek mümkündür. Sosyal adalet, dayanışma ve eşitlik konusunda önemli geri gidişler yaşandığı belirtilebilir. Küreselleşme ve esneklik uygulamaları içinde işgücü maliyetlerinin düşürülmesi sonucunu doğururken sosyal harcamaların da pahalı veya fazla bulunmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede devletin sosyal niteliği ve devletin rolünün tartışılmasına neden olunmaktadır. Her alanda devletin yeri ve rolü, Neo-liberal politikaların yeniden hakim duruma gelmesiyle birlikte küçülme süreci içine girmiştir. Bu politikalar sosyal devletin etkinliğini azaltarak, sermayenin önündeki engelleri yok ederek yoğunluğunun ve etkinliğinin artmasına yol açmıştır. Neo liberal politikalar, eğitimin ve sağlığın özelleştirilmesi gibi devletin sağladığı tüketim araçlarının metalaşmasını, reel ücretlerin düşmesi, sosyal harcamaların kısılması gibi, sosyal dengenin alt gelir grupları ve iş görenler aleyhine bozulmasını, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik harcamalarının azaltılması gibi, devlet harcamalarının

kolektif tüketim alanlarında kısılmasını ve sermaye üzerindeki vergilerin azaltılarak sermaye birikiminin fazlalaşmasını amaçlamaktadır.

Küreselleşme ile birlikte rekabetin artması üretimde, çocuk ve kadın işçilerini istismarının artmasına yol açmaktadır. Her türlü yasal denetimden uzak bir şekilde, Uluslararası sermaye dilediği şartlarda işçi çalıştırmakta ve özellikle maliyeti düşük bulunduğu için çocuk işçilere yönelmektedir. Taşeronlar aracılığıyla çok sayıdaki tanınmış küresel ölçekteki firma, gelişmekte olan ülkelerde çocuk emeğinin sömürsünden faydalanmaktadır. Mesela, İngiltere'nin kabul etmiş olduğu bir rapora göre İngiltere için Hindistan'da spor malzemeleri imal eden İngiliz firmaları, aralarında yedi yaşındaki çocukların da bulunduğu yaklaşık otuz bin çocuğu çalıştırmaktadır.

“Dünyanın en zengin ülkesi olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'nde günümüzde 30 milyon civarında insan açlık sorun ile karşı karşıyadır. ABD'nin büyük gelişme potansiyelini bu eşitsizlikte bağlanmaktadır. Sermaye birikimi ve Ekonomik büyüme yoksullaşan halkın üzerinden elde edilmektedir. Eşitsizlik, Avrupa'da da farklı durumda değildir. Avrupa Birliği'nin en zengin yüzde 10'u bütün gelirlerin yüzde 25'ni kazanırken, bu oran zenginlik dağılımında yalnızca yüzde 2,6 oranında pay alabilen en fakir yüzde 10'nun on kat fazlası olarak gerçekleşmektedir. Ülkeler kendi içinde bu şekilde bir eşitsizlik bulunurken, ülkelerarasında dünya gelirinin dağılımı da eşit ve adil olmaktan uzaktır. Bununla birlikte bir anlamda ülkelerin kendi içlerindeki toplumsal gelir grupları arasındaki aşırı ölçüdeki büyük gelir eşitsizliklerinin temelinde uluslararası gelir eşitsizliklerinin bulunduğu ifade edilebilir. Dünyanın belirli bölgeleri dünya gelirinin önemli bir kısmını ellerinde tutarken dünyanın çok büyük diğer bir kesimi ise dünya zenginliklerinin çok küçük bir kısmından faydalanabilmektedirler.” (Sapançalı, 2001:10-12).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA BANKASI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN YOKSULLUKLA İLGİLİ YAKLAŞIMLARI

Yoksulluk kavramı, tarih boyunca her zaman insanoğlunu etkileyen ve toplumların gündemlerini meşgul eden en önemli olgulardan birisi olmuştur. İnsanların bir bölümü her zaman ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamış ve kaynaklardan mahrum olmuştur. Yoksullukla mücadelenin sistematik bir yapıda gerçekleştirilmesine ve uluslararası platformlarda çözümler üretilmeye çalışılmasına II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlanmıştır. Savaştan sonra, ülkeleri ve dolayısıyla da dünyayı sarsan büyük yıkım ve yoksulluk nedeniyle, devletler ve uluslararası kuruluşlar harekete geçmiş, ortaya çıkan yoksullukla mücadele etmek için yeni örgütlenmeler oluşturmuşlardır.

Bu kapsamda yürütülen çalışmaların neticelerinden birisi olarak, Bretton Woods sistemi, 1944'te ABD'nin bir kasabası olan Bretton Woods'da yapılan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında yeni bir iktisadi sistem olarak ortaya konulmuştur. Bretton Woods uluslararası para yönetim sistemi, dünyanın önde gelen devletleri arasındaki ticari ve finansal işlemlerle ilgili kuralları belirlemektedir. Uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyen bu anlaşma ile Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurulması yönünde kararlar alınmıştır. Bu doğrultuda, 1945'te Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) adıyla Dünya Bankası kurulmuştur. 1947'de ise Birleşmiş Milletlerin bağımsız uzman kuruluşlarından biri olmuştur. Şu an dünya devletlerinin 189'u Banka Bankasına üye durumdadır. Dünya Bankası, Bretton Woods sisteminin bir parçası olarak çalışmalarını yürütmektedir. Bu kurumların görevleri arasında IMF'nin istikrar politikaları oluşturması ve bu politikaların uygulanmasını sağlaması, Dünya Bankası'nın ise piyasa koşullarını oluşturacak yapısal uyum politikalarını oluşturması ve bunların finansmanının sağlanması da yer almaktadır (Münir, 2009).

Günümüzde yoksullukla doğrudan ilişkilendirilen kavramlardan en önemlisi küreselleşmedir. Yapılan değerlendirmelere göre son 25 yıldır, dünya ekonomisini

artan bir ivme ile şekillendiren etken güç “küreselleşme” olmuştur. Bu şekillendirme, çevre olarak tanımlanan gelişmekte olan ülkelerde ise zorba yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin belirleyici etkeni ise merkez denilen en güçlü ve gelişmiş ülkeler ve onlardan kaynaklanan büyük sermaye olmuştur. Yoksulluğun küreselleşme ile ilgili olarak daha olumsuz bir boyut kazandığı ya da az da olsa olumlu bir boyuta ulaştığı yönünde ortaya atılan tezlerin temelinde iki veri sağlayıcı ve politika üretici kurum olarak; Birleşmiş Milletler (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)) ve Dünya Bankası bulunmaktadır (Coşkun ve Münir, 2019).

Yoksulluk sorunu incelenir ve çözüm yolları üzerinde çalışmalar yapılırken, küresel etkiler göz önünde tutulmalıdır, Ülkesel ve bölgesel özelliklerin yanında küreselleşme de yoksulluk üzerinde çok değişik şekillerde etkisini göstermektedir. Küreselleşme ülkeler arası ticareti ve dolayısıyla da ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Ekonomik büyümeyle birlikte iç ve dış piyasalara erişim imkanı da artmakta, sonuçta elde edilen ortalama gelir seviyesi de yükselmektedir. Fakat gelir elde etme imkanlarının eşit olmaması sebebiyle yoksul kesimler bu artıştan yeterince yararlanamamaktadır. Zenginlerle yoksullar arasındaki gelir farkı bu sebeple artış gösterecektir. Bu durum küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir. Bu sebeple küreselleşme, hem ülke içindeki hem de ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını da arttırabilmektedir (Öztürk, 2004). Başka bir bakış açısına göre ise eğer küreselleşmenin iyi yönetilmesiyle herkesin fayda sağlayacağı ortamlar oluşursa, gelişen ticaret neticesinde ortaya çıkan servet artışı ve gelir seviyesi milyonlarca yoksulun durumunun düzelesini de sağlayabilmektedir (Aras, 2012).

Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile yoksulluk kavramına çok yönlü bir boyut kazandıran yoksulluk ve bununla ilgili olarak İnsani Gelişmişlik Kriteri’ni ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, bir Bretton Woods kuruluşu olarak IMF ile paralel strateji izleyen Dünya Bankası, mutlak yoksulluk üzerine vurgu yapmakta ve yoksulluğu gelir seviyesine indirgeyen bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Küreselleşme ve yoksullukla ilgili verilerin incelenmesinde genellikle küreselleşmenin yoksulluk üzerine olumsuz etkileri olduğunu savunanlar daha çok UNDP rakamlarını kullanmayı tercih ederken, küreselleşmenin olumlu

etkileri olduğunu ileri sürenler Dünya Bankası'nın verilerini kullanmayı tercih etmektedirler. Öte yandan iki kutup olarak ortaya konulan bu konunun, ortak payda oluşturmadan birbirine mutlak üstünlük sağlayacak bir mantıkla tartışılmasının sağlıklı olmadığı da tartışılması gereken bir husustur (Coşkun ve Münir, 2019).

2.1. Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadeleye Getirmiş Olduğu Yaklaşımlar

Yoksullukla ilgili olarak yapılan çalışmalarda basit ve sade sayısal tanımlar kullanılmaktadır. Bu kapsamda, Dünya Bankası'na ait ölçütler basit olmaları sebebiyle genellikle daha kabul edilebilir durumdadır. Dünya Bankası, 1990 yılından itibaren yayımlamaya başladığı Dünya Kalkınma Raporu'nda mutlak ve göreceli yoksulluk adlı iki yaklaşımı ortaya koymuştur. Bu yaklaşımlardan mutlak yoksulluk; her birey tarafından tüketilen kalori miktarına bağlı olarak, hane, toplum ya da kişilerin biyolojik olarak hayatlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları en az gelir ve harcama seviyesidir. Göreceli yoksulluk ise; yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan minimum kalori ihtiyacının yanında temel toplum ihtiyaçlarından barınma, eğitim, sağlık vb. kültürel ve toplumsal ihtiyaçları da hesaba dahil etmektedir. Göreceli yoksulluk, kişinin toplum içinde var olabilmesi için gerekli tüketim ihtiyaçlarını ve hayat seviyesinin belirlenmesini içermektedir. Her ne kadar yoksulluğun iki ana tanımı yapılırsa ve her iki olguya göre değerlendirmede bulunulsa da, Dünya Bankası'nın raporlarında gelire dayalı yoksulluk modeli olan mutlak yoksulluk faktörlerinin ele alındığı görülmektedir (Coşkun ve Münir, 2019).

Dünya Bankası yoksullukla mücadele amacıyla tanımlamaların yanında, temel görev olarak değişik politika ve stratejileri de üretmektedir. Zaman içinde de bu stratejilerde bazı değişikliklere gitmiştir. Bu politika ve strateji dönemlerini temelde 1990'lı yılları kapsayan dönem ve 2000'li yılları kapsayan dönem olarak ayırmak mümkündür.

2.1.1. Dünya Bankası'nın 1990'lı Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

1980'lerde ortaya çıkan borç krizleri ve küresel çaptaki durgunluk sebebiyle yoksullukla mücadele edilmesi için ekonomi yönetimlerinin iyileştirilmesi ile piyasaya etki eden güçlerinin rolü ön plana çıkmıştır. 1990'lara gelindiğinde ise "yönetişim" ve "kurumlar" kavramları ile yerel ve ulusal çapta hassaslık sorunları gündeme gelmiştir. 1990'lar itibariyle yoksulluk olgusunu Birleşmiş Milletlerde bir insan hakları sorunu olarak gören bir yaklaşım gündeme gelmeye başlamıştır. Böylece dünya çapında artan yoksulluk konusunda bir dizi bildiri, karar ve raporun yayımlanmaya başlandığı görülmektedir. Bu kapsamda, 1990 Dünya Kalkınma Raporu iki parçalı bir strateji önermiştir. Bunlar, altyapıya yatırım yapmak, açık ekonomi yoluyla emek ağırlıklı büyüme sağlamak ve yoksullara sağlık ve eğitim alanında temel hizmetlerin sunulmasıdır. Ayrıca, 1993 yılında Viyana'da düzenlenen İnsan Hakları Konferansı'nda aşırı yoksulluk ve toplumsal dışlamanın insanlık onuruna aykırı olduğunu ilan edilmiştir. 1996 yılında ise Birleşmiş Milletlerin "İnsan Hakları ve Aşırı Yoksulluk" başlığı altında bir karar alınarak, aşırı yoksulluğun insan haklarından tam ve etkin yararlanmayı engellediği ve bazı durumlarda yaşam hakkına tehdit oluşturduğu da belirtilmiştir (Coşkun ve Münir, 2019).

Dünya Bankası da 1990'dan itibaren yoksulluğu azaltma stratejilerini dünya ya ilan etmeye başlamıştır. Dünya Bankası'nın bu dönemdeki ana politikalarının etkisiyle, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde yoksulluğun azaltılması için tek çıkar yol olarak neo-liberal fikirler yani serbest piyasa ve daha çok küreselleşmeyi savunan görüşler ağırlık kazanmıştır. Dünya Bankası artan yoksulluktan, küreselleşme politikalarını sorumlu tutmamakta ve bu politikalar doğrultusunda uygulanan reformların da "yeterince iyi gerçekleştirilmemesi" nedeniyle yoksulluğun arttığını düşünmekteydi. Banka, piyasa dostu reformların bazı bölgelerde ya çok hızlı ya da çok yavaş yapılmasından dolayı başarı kazanılmadığını varsaymakta, başarılı uygulamaların olduğu ülkelerde ise ekonomik durgunluğun aşıldığını iddia etmekteydi (Özdek, 2002).

Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler'in bu dönemdeki yoksulluğu algılama şeklinin “yoksulluk bir 3. Dünya sorunudur” yönünde olduğu ve bunun da mevcut durumu basite indirgeyen bir yaklaşım olduğu düşüncesi hakimdir. Bu yaklaşımın yoksulluğun küresel boyutunu gizlediği, Bankanın yoksulluk sınırı olarak belirlediği günde 1 dolar olan gelir sınırının, dünyadaki yoksul sayısını manipüle ettiği ve yoksulların bir “azınlık” olarak görülmesine sebep olduğu değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, Dünya Bankası'nın dünyada yaşayan insanların yalnızca beşte birini yoksul olarak kabul ettiği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu sayede belirli bir standardı kullanarak Banka, küresel ölçekte yoksulluğun azaldığı gibi bir iddiayı öne sürmektedir. Sonuçta, Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azalma trendinde olduğunu belirtirken, Birleşmiş Milletler kuruluşu olan UNDP ise, ortaya koyduğu yoksulluk kriterlerinin yanında çok ilkel kalmasına rağmen Milenyum Zirvesi'nin hedeflerine kısmen ulaşıldığını ifade etmektedir (Coşkun ve Münir, 2019).

Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler'in yoksulluğu algılama şeklinin “yoksulluk bir 3. Dünya sorunudur” yönünde olduğu ve bunun mevcut durumu basite indirgeyen bir yaklaşım olduğu görüşü hakimdir. Bu yaklaşımın yoksulluğun küresel boyutunu gizlediği, Bankanın yoksulluk sınırı olarak belirlediği günde 1 dolar olan gelir sınırının, dünyadaki yoksul sayısını manipüle ettiği ve yoksulların bir “azınlık” olarak görülmesine sebep olduğu değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, Dünya Bankası'nın dünyada yaşayan insanların yalnızca beşte birini yoksul olarak kabul ettiği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu sayede belirli bir standardı kullanarak Banka, küresel ölçekte yoksulluğun azaldığı gibi bir iddiayı öne sürmektedir. Sonuçta, Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azalma trendinde olduğunu belirtirken, Birleşmiş Milletler kuruluşu olan UNDP ise, ortaya koyduğu yoksulluk kriterlerinin yanında çok ilkel kalmasına rağmen Milenyum Zirvesi'nin hedeflerine kısmen ulaşıldığını ifade etmektedir (Coşkun ve Münir, 2019).

Dünya Bankası'nın bu dönemde küreselleşmeye bağlı olarak artan yoksulluk konusunda en önemli önerisi, 1995'te bünyesinde kurulmuş olan, Yoksullara Yardım için Danışma Grubu (CGAP)'nun hazırladığı “Mikro Finansmanın Düzenleme ve Denetlenmesi'ndeki Temel Prensipler” başlıklı

dokümandır (Erdemir, 2008). Profesör Muhammed Yunus'un 1976 yılında Bangladeş'te kadınlara yönelik olarak başlattığı mikro kredi uygulaması 1983 yılında bir banka şekline dönüşmüştür (Baktır ve Erdem, 2016). Dünya Bankası tarafından oluşturulan Yoksullara Yardım İçin Danışma Grubu ise mikro kredi uygulamalarını destekleyerek, yoksulların finansal hizmetlere erişmesi amacıyla birey ya da ailelerin refah durumlarının finansal hizmetlere erişme imkanı olmayanlara nazaran daha çok artması yönünde kamuoyu oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Morshed, 2008). Bu konuda Adaman (2008), mikro kredi uygulamasının yoksullukla mücadelede belirli kazanımlar sağlandığını, ancak, yapısal nedenler dolayısıyla yoksulluk sorununun üstesinden gelinebilmesi için mikro kredi uygulamalarının yeterli olmadığını ifade etmektedir.

1990'ların sonunda yoksulluğun azaltılması ve etkin bir mücadele için başka çalışmalar da olmuştur. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve G-8 toplantılarında yoksulluğu azaltma konusunda bir uzlaşmaya yaklaşılmıştır. Diğer taraftan, bu uzlaşma, Özdek (2002)'e göre, yoksulluğun nedenleri doğru olarak ve özeleştirel bir yaklaşımla saptanamamış ve bu nedenleri gidermeye yönelik bir yaklaşım da sergilemiştir (Münir, 2009).

Dünya Bankasının 1990'lardaki tüm olumlu çabalarının yanında, bu dönemdeki uygulamalarının içeriğinde, yoksulluğu sadece gelir boyutlu bir sorun olarak gören yaklaşımların bulunması nedeniyle, yoksullukla mücadele de tam olarak başarının sağlanamadığı kanaati de hakimdir.

2.1.2. Dünya Bankası'nın 2000'li Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

Yoksulluğu azaltma ve mücadele etme konusunda, 1990'lı yıllardan 2000'li yıllara geçerken dünyada önemli bir gündem olarak daha merkezde yer almaya başlamıştır. Örnek olarak; Dünya Bankası'nın 2001 raporu "Yoksulluğa Saldırı (Attacking Poverty)" ismiyle yayınlanmıştır. Banka Başkanı Wolfensohn, raporda yer alan önsözünde, yoksullukla mücadele misyonunun yapılacak çalışmaların merkezinde bulunduğunu bildirmiştir (Özdek, 2002).

2001 Dünya Kalkınma Raporu'nda yoksullukla mücadelede kapsamında daha kapsamlı bir strateji belirlendiği görülmektedir. Stratejinin geliştirilmesinde 1990'lı yılların sonunda farklı disiplinler tarafından gerçekleştirilen yoksullukla mücadele uygulamalarının etkisinin olduğu söylenebilir. Açıklanan bu stratejinin üç temel unsuru vardır. Bunlar; yoksullara yönelik yeni fırsatlar yaratılması, yoksulların güçlendirilmesi ve risklere karşı güvenliğin artırılmasıdır (Şenses, 2003).

Bu dönemde gelinen nokta itibariyle Dünya Bankası yoksullukla mücadeleyi çok yönlü bir kavram olarak ele almış ve yoksulluğun teorik çerçevesine gelir ve tüketim yoksunluğuna dayalı geleneksel tanımının dışında 1990 raporunda belirtildiği gibi eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi etkenleri de dahil etmiştir. Bu kapsamda 2000'li yıllardan sonra, Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha da genişletmiş ve kırılğanlık, savunmasızlık, riske açık olmak, söz hakkı olmamak ve güçsüzlük gibi olguları da yoksulluk kapsamına dahil etmiştir (Coşkun, Tireli, 2008).

Diğer taraftan, kapsamın genişletilmesi ve yapılan bu yeni tanımlama sadece teorik düzeyde kalmış, ölçüm yöntemlerinin içeriğindeki yoksulluğun halen gelirle ilgili olduğu hususu değişmemiştir. Gelir yoksulluğu haricinde eşitsizlik, erken ölüm gibi kriterler ise bağımsız olarak değerlendirilmiş ve bir etken olarak kapsama dahil edilmemiştir (Münir, 2009).

Ortaya yeni mücadele yöntemleri koymaya yönelik hususları destekleyen bir başka Dünya Bankası belgesi de 2002 yılında yayımlanan "Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk" adlı rapordur. Bu raporda küresel bütünleşmenin hali hazırda yoksulluğun azaltılması için önemli bir güç olduğu, diğer taraftan küreselleşmenin tüm ülkelerde tam olarak geçerli olmadığı ve daha etkin bir şekilde uygulama yapılabileceği ifade edilmiştir. Raporda, küreselleşmenin doğru uygulanması durumunda yoksullukla mücadelede etkisinin olacağı; çünkü bütünleşmiş ekonomilerin büyüme yönünde daha fazla eğilim gösterdikleri belirtilmiştir. Ayrıca, kırsal kesimlerde düşük ücretle ve verimsiz olarak çalışanların kent yaşamıyla entegre olarak bu sıkıntılardan kurtulabildiklerinden bahsedilmektedir. Küresel ekonomik beklentiler raporlarında günde 1 Doların altında yaşayan nüfus göz önünde bulundurularak yapılan yorumlarda, gelecekle ilgili tahminlerde bulunmaktadır.

Raporda dünyadaki yoksul insan sayısındaki oransal gerilemenin artacağı iddia edilmektedir. Örnek olarak; 1990 ile 1999 yılları arasında yoksulluğun artış gösterdiği, Avrupa, Orta Asya, Güney Amerika ile Orta ve Güney Afrika'da bile 1990'lu yıllara oranla 2015 yılından itibaren yoksulluğun önemli ölçüde azalacağı öngörülmektedir (Münir, 2009).

Dünya Bankası'nın 2000'li yıllardaki ana politika ve stratejilerini özet olarak;

- Daha iyi bir yatırım iklimi oluşturmak için politik reformlar gerçekleştirmek,
- Sağlık ve eğitimdeki problemlere yönelik kalkınma yardımları sağlamak,
- Halkın daha iyi yerleşim bölgelerine göç ettirilmesi gibi konular yer almaktadır.

2.2. Yoksulluğu Azaltma Strateji Bildirileri

Dünya Bankası, yoksullukla mücadelesinde çok yönlü yoksulluk unsurlarını kullanmaya çalışmıştır. Fakat bu girişimleri genellikle tek yönlü, yani yoksulluğu gelir odaklı bir sorun olarak gören bir yaklaşım şeklinde kalmıştır. Yoksulluk sorunun çözümünde devletler tarafından gerçekleştirilmeyen özellikle mikro kredi gibi yardımcı çözümler ön plana çıkmıştır (Özdek, 2002).

Açıkçası, etkili bir yoksulluğu azaltma stratejisi için açık ve tutarlı yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yoksulluk bütün boyutları ile ele alınmalı ve buna uygun yöntemlerle azaltılmalıdır. Yoksullukla mücadele stratejilerini beş aşamada değerlendirebiliriz (Aktan ve Vural, 2002). Bu aşamalar;

1. Yoksulluğun tüm boyutları ile ortaya konması,
2. Yoksul olanların ve sosyal durumlarının tanımlanarak, ihtiyaç sınırının belirlenmesi,
3. Yoksulluğun ölçümünde kullanılacak teknik ve yöntemlerin belirlenmesi,
4. Yoksulluğa neden olan yapısal faktörlerin incelenmesi,

5. Uygulanacak politikalar ile plan ve programların formül haline getirilmesidir.

Yukarıda ifade edildiği şekilde beş aşamayı içeren uygulamalara yönelik planların titizlikle hazırlanması büyük önem arz etmektedir. Etkin ve uygulanabilir bir yoksullukla mücadele planında aşağıda yer alan politikalar göz önünde tutulmalıdır (Aktan ve Vural, 2002).

- Yoksullar lehine iktisadi büyüme sağlanmalı,
- Kamu yönetimi iyileştirilmeli,
- Beşeri sermaye güçlendirilmeli,
- Eğitim kalitesi artırılmalı,
- Sosyal kalkınmaya önem verilmeli,
- Kentsel yoksulluk azaltılmalı,
- Kırsal yoksulluk azaltılmalı,
- Kadınların yoksulluğu azaltılmalı,
- Çocuk yoksulluğu azaltılmalı,
- Kamusal riskler (sağlık, çevre, piyasa riskleri vb.) azaltılmalıdır.

Dünya bankası tarafından yoksulluğu azaltmayla ilgili olarak, ana strateji ve politikalarını kapsayan belirli aralıklarla yayınlanan raporlar bulunmaktadır. Bu raporlar, Dünya Kalkınma Raporu (World Development Report) ve Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu (Global Economic Prospects)'dur.

2.2.1. Dünya Kalkınma Raporu

Dünya Kalkınma Raporu dünyanın mevcut ekonomik, sosyal ve çevresel durumuna ilişkin bir rehber konumunda olmaktadır. Her yıl yayınlanan bu raporda kalkınmanın belirli bir unsuruna odaklanılmaktadır. Dünya Bankası'nın ilk Kalkınma Raporu 1990 yılında yayınlanmıştır. Bu güne kadarki raporlarda, tarım, gençlik, eşitlik, kamu hizmetlerinin sunumu, devletin rolü, geçiş ekonomileri, istihdam,

altyapı, sağlık, evre ve yoksulluk konuları üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur (Tireli, 2009).

Dünya Bankasının 1990’da yoksullukla mücadele için özel olarak yayımladığı Dünya Kalkınma Raporunda temel olarak aştıdaki mevzulara vurgulamalar yapılmıştır (Uzun, 2003:160-161):

- İktisadi Büyüme: iktisadi büyüme gerçekleştirmeden yoksulluk dştrlemeyeceği ifade edilirken, büyümenin temelinde emek yoğun sanayiye ve büyük tabanlı tarımsal kalkınmaya bağlı olması önerilmektedir. Fakat geliştirmekte olan ve üretim temelleri tarıma bağlı olmayan toplumlarda, uluslararası ticarete dair sınırlamaların kaldırılması için büyük baskıların olduğu bir sahada, bu Őekildeki büyüme stratejisi dştncesinin uygunluğu tartıŐmaktadır.
- BeŐere Yatırım Yapmak: İktisadi büyümeden yoksulların faydalanabilmesi için en başta kadınlar olmak üzere eğitim alanına, sağlık alanlarına ve aile planlamasına yatırımların yapılması vurgulanmaktadır.
- Finansal Denge: Dünya Bankası, iktisadi reformlar ve makroekonomik denge hususunda ısrarcı olmasına karşın, bu politikaların yoksullar üstündeki negatif etkilerini engellemek gayesiyle güvenlik ağları geliştirilmesi, devlet harcamalarından sosyal hizmetlere daha çok pay aktarılması ve yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkililiğinin çoğaltılması gibi tedbirlerin alınması talep edilmiştir.
- Katılım ve evre: Sivil toplumların ve demokrasinin güçlerinin artırılması ile beraber çevrenin muhafazasına da büyük ihtimam gösterilmesi gerektiği ifade edilmektedir.
- Dünya Bankası Borçları: Banka, yoksullukla mücadele sınırları içerisinde insani kaynakların geliştirilmesi, kırsal yerlerdeki ana altyapı hizmetlerinin yapılması, sosyal sektörlere daha çok kaynak

verilmesi ve çevrenin korunması gibi sahalara kaynak sağlama meyilindedir.

2000'den bu taraf ise Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha da büyüterek yoksulluk kavramına; kırılabilirlik, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü de ilave etmiş ve yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirmiştir (Coşkun ve Tireli, 2008; 35, Bildirici, 2011;16)

2000 senesi Dünya Kalkınma Raporunda yoksullukla mücadele için üç politika düşüncesi öne sürülmüştür (Uzun, 2003:164-165):

1. Fırsat (Opportunity): İstihdam, eğitim, temiz su, sağlık, gibi maddi olanakların oluşturulabilmesi için ilk olarak büyümenin ve bundan dolayı yatırım ve teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu sebeple istikrarlı sermaye ve para politikaları ile net ve görülebilen düzenlemeler ile yatırımlara olanaklar sağlanmalıdır. Özel teşebbüslü yatırımlara devlet yatırımlarıyla destek verilmelidir.
2. Yetki verme (Empowerment): Kamunun ve sosyal kuruluşların işlevlerini iyileştirmeye dair yapılacak işlemler, iktisadi büyüme ve sosyal hareketlilik üstündeki sınırları kaldırarak hem büyümeye hem de eşitliğe yardım edecektir. Ademi merkezileşme olması gerektiği kadar finansal ve teknik imkanlar oluşturursa, devletin yoksulların problemlerine daha etkili müdahale etme şansı olabilir.
3. Güvenlik (Security): Dünya Bankası devlet sağlık kampanyaları ve projeleri ile hastalık riskini, baraj inşaatlarıyla su baskınları ihtimalini, güçlü makroekonomik bakış ve para politikalarıyla ekonomik kriz ihtimallerini azaltmayı tavsiye etmektedir.

Tüm bu bahsedilenler ışığında, Dünya Bankası'nın gelişen ve değişen yoksulluk yaklaşımında, yoksullukla mücadele stratejisini aşağıdaki üç temel yapı üzerine oluşturmuştur. Bu yapılar;

- Yoksunluklara karşı yoksulların fırsatlarının çoğaltılması,

- Söz ve güç sahibi olamama durumuna karşı yoksulların yetkilendirmesi,
- Risklere karşı güvenliklerinin yükseltilmesidir.

Bu yeni tarz yaklaşım, yoksul merkezli ve insanın içinde olduğu yoksulluk halkasını kırmaya dair olarak yorumlanabilir. Bu düşünce ile Dünya Bankası'nın da bu konuyu çok boyutlu bir problem olarak değerlendirdiği gözlenmektedir (Bildirici, 2011:18).

2.2.2. Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu

Küresel Ekonomik Beklentiler raporlarında, kısa, orta ve uzun dönemler için küresel ekonomi, gelişmekte olan ülkelerin etkilenme boyutu ve yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili öngörüler sunulmaktadır. Her yıl yayınlanan raporda, kalkınma, yoksulluğun azaltılması ve ilgili bir konunun uzun dönem analizine odaklanılmaktadır. Bu konular arasında ticaret, bölgesel faktörler, göç, ödenekler, iklim değişikliği, teknolojik unsurlar ve gelişmekte olan ülkelere etkileri yer almaktadır (Tireli, 2009).

2.3. Birleşmiş Milletler Yoksulluk Yaklaşımı

Yoksulluğu uzun süre daha çok parasal gelir noktasında tanımını yapan Dünya Bankası'nın tersine, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) mevzuları arasına girmiş olan yoksulluk konusu, insani gelişim için mecbur olan olanaklardan (hayat boyu sağlıklı olmak, yaratıcı bir yaşam, ortalama bir yaşam standardı, özgürlük, öz güven, saygın olma) mahrum olma biçiminde ifade etmiştir. Bu tanımlama ile yoksulluk kavramının yalnızca parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenmiş ve yoksulluk kültürel ve subjektif unsurları ile de değerlendirilmiştir. Bu şekilde kavram çok boyutluluğu da temsil etmektedir. (Uzun, 2003:157, Arapacıoğlu ve Yıldırım, 2011;62- 74).

Birleşmiş Milletlerin bakışıyla yoksulluk kavramı en net biçimde 1995'de Kopenhag'da yapılan Dünya Zirvesi'nin raporunda anlatılmıştır.

Raporun yoksullukla alakalı olarak ifade ettiği şu noktalar önemli görölmektedir (UN, 1995; Akt: Özgenç, 2013);

1. Mutlak yoksulluk, yiyecek, güvenli içme suyu, sıhhi imkanlar, sağlık, barınmak, eğitim ve bilimi içeren temel beşeri gereksinimlerden, şiddetli yoksunluk/ mahrumiyet ile nitelendirilen bir olaydır. Yalnızca gelire değil aynı anda sosyal hizmetlere ulaşmaya da dayandırılmaktadır.

2. Yoksulluğun;

- Sürdürülebilir geçimin gerçekleşebilmesi için gerekli gelir ve üretim kaynaklarından mahrum olma,
- Açlık ve yetersiz beslenme,
- Hastalık,
- Eğitim ve diğer temel hizmetlere ulaşamama ya da sınırlı erişim,
- Ölüm oranlarının ve hastalıkların çoğalması,
- Barınmanın olamaması, evsiz olma veya yetersiz konut,
- Tehlikeli çevre,
- Sosyal ayırım görme ve dışlanma,
- Karar almaya katılmakta mahrumiyet,
- Sosyal ve kültürel yaşama girmede mahrumiyet biçiminde pek çok tezahürü bulunmaktadır.

Yoksullukla mücadelede etkili ve yeni bir strateji geliştirmek ve bu açıdan yeni göstergeler meydana getirmek için harekete geçen UNDP 1990'da yayımladığı gelişme Raporlarında İnsani Gelişme Endeksini hayata geçirmiştir (Bildirici, 2011;19).

İnsani Gelişme Endeksi, sağlık, eğitim ve gelir alt endeksinin ortalamalarından elde edilen bir endeks değeri olarak hesaplanmaktadır. UNDP yoksulluk kavramının kavramsallaştırılması gayretlerine hem yoksulluk kavramı çevresindeki tartışmaları hem de yoksulluğun ölçülmesi görüşlerini genişleterek, bu

konuya katkı sağlamıştır. UNDP'nin 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk kez "İnsani Yoksulluk" kavramı ortaya çıkartılmıştır (Gündoğan, 2008; 43)

Gelir yoksulluğundan farklı şekilde İnsani Yoksullukta; geliri de önemli bir etken olarak görmekle beraber, insan kaynaklarının gelişmesini, insanı birey haline dönüştüren özgürlük, kişilik gibi öğeleri ve kişilerin temel ihtiyaçlara ulaşma seviyesini birlikte değerlendirilmektedir. Eğitim seviyesi, uzun ve sağlıklı hayat, temiz su kaynaklarına ulaşabilme, kredi imkanlarına, devlet mallarına ve verimli üretim araçlarına ulaşma, tatmin olunacak bir yaşam seviyesi getirecek kaynaklara ulaşmak üzerine yoğunlaşmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:62-63 ve Gündoğan, 2008; 43-44).

Amartya Sen'in bu konuda ortaya attığı yeterlilik/yapabilirlik düşüncesi ve bu düşüncenin benimsediği gelirin yeterli bir refah göstergesi olmadığı konusundaki eleştiriler UNDP'nin yaklaşımının özünü meydana getirmektedir (Güneş, 2009: 31)

Amartya Sen, Birleşmiş Milletler'de İnsani Gelişme Endeksinin oluşturulmasında danışman olarak görev yapmıştır. (Kabaş, 2009: 49). Bu bağlamda sözü edilen konu ile ilgili Birleşmiş Milletler yaklaşımı tetkik edilirken Sen'in yapabilirlik düşüncesine de bakılmalıdır.

Amartya Sen, yoksulluğu "gelir azlığı" ya da "gelir yetersizliği" olarak ifade etmektense "kapasite-yapabilme ve devam ettirememe yetersizliği" şeklinde belirtmektedir. Sen'e göre gelir, tek olarak yeterli değildir. İyi bir hayat devamı için etken olan faktörlerden yalnızca bir tanesidir. Gelirin hayat düzeylerine yansımada ise dört etkenin etkili olduğu belirtilmektedir. Bunlar,

- Kişisel farklılıklar ve yapabilirlik engelleri (insanların farklı fiziksel özelliklere sahip olması -özürlülük, hastalık gibi),
- Çevre ve yoksulluk (iklim şartları, vb.),
- Sosyal koşullar ve kişisel yapabilirlik (kamusal hizmetler, sağlık ve eğitime erişebilme, suç ve şiddetin olup-olmaması vb.),
- İlişkisel bakış açısı farklılıkları (toplumlar, kültürler arasındaki değerlendirme farklılıkları vb., örneğin giyim tarzı)'dır (Sen, 2007: 2).

Sen'in araştırmalarında en önemli öğe insan kapasitesinin geliştirilmesidir. Sen'e göre iktisat teorisi, bireylere sunulan olanak sayılarının çoğaltılması ve bireylerin kapasitelerinin artırılmasıyla ilgili olmalıdır (Kabaş, 2009:45).

Kişilerin sahip oldukları maddi ve manevi varlıklar ve toplumda bulunan imkanlarla ve bireylerin hayat kalitelerinden hissettikleri tatmin, yoksulluğu ifade eden önemli basamaklardan bazılarıdır. Bu şekilde yoksulluk kavramı iktisadi durumundan daha çok kültürel ve öznel kısımlarıyla öne çıkmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 62).

Bireylerin sosyal ilişkileri ve insan potansiyeli oldukça önemli görölmektedir ve bunlar piyasa da alınıp satılmaz. Aynı zamanda, insan potansiyelinin oluşturulmasıyla toplumda ve aile içinde refahın artacağı da belirtilmektedir. Bu nedenle beşeri kapasitenin geliştirilmesi ekonomik büyümenin gerçek gayesi olarak düşünölmelidir. Bu şekildeki bir perspektif açısı ekonomik analizin genişlemesini şart kılar. Sen'e göre, bireyler sadece yarar depolaması yapan rasyonel varlıklar değildir; insanlar çevreleri tarafından biçimlenen ve değerli bir özleri olan varlıklardır. Buna göre, iyi bir performansı olan bir ekonominin hedefi daha çok ürün ve hizmet üretmek olmamalıdır; bireylerin bir arada hayatlarının iyileştirilmesini sağlamak olmalıdır (Kabaş, 2009:50).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YOKSULLUKLA MÜCADELE PROGRAMLARI

3.1. Türkiye' de Gelir Dağılımı

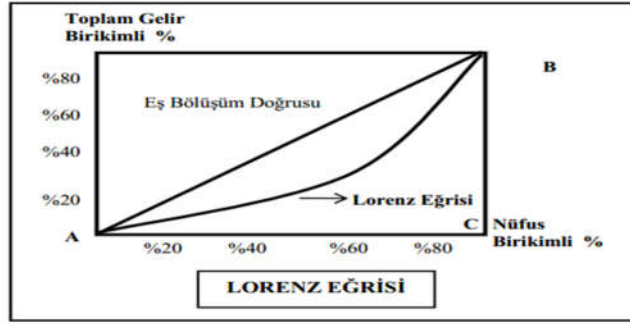
Gelir dağılımı, bir ekonomide belirli bir dönemde elde edilen tüm gelirlerin bu gelirleri sağlayan unsurlar arasında paylaşılması işlemidir. Bu paylaşım gelirin elde edilmesini sağlayan bireyler arasında olduğu gibi, bu geliri ortaya çıkaran faktör ve sektörler ya da ülkenin değişik bölgeleri arasında da yapılabilmektedir. Bu bakımdan gelir dağılımını olgusunu kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı olarak farklı kategorilere ayrılmaktadır (Aktan, 2002). Bir başka gelir dağılımı tanımında da gelir dağılımı, bir ekonomi içerisinde üretilen gelirin, katılımcılar arasında nasıl paylaşılması gerektiğini açıklayan finansal gösterge şeklinde ifade edilmektedir (Aras, 2012).

Toplumlarda oluşan gelir farklılıkları, her dönemde insanların ilgisini çeken bir konu olmuştur. Bilim adamları, yöneticiler ve yönetilenler devamlı olarak bu sorunla karşı karşıya kalmışlardır. İnsanların yönetime katıldığı ve eşitlik kavramının çok güçlendiği günümüzde, bütün sistemlerin en önemli sorununu gelir dağılımı hususu teşkil etmektedir. Öte yandan milli gelirin elde edilmesinde birçok faktör rol oynamaktadır. Milli gelirin dağıtılması ise, üretimde yer alan faktörlerle bireyler arasında gerçekleşmektedir (Şahin, 2000). Gelir dağılımının dengeli olabilmesi için üretimde elde edilen yararlar dağıtımın orantılı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Eğer adil bir oran sağlanamıyorsa gelir eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Gelir eşitsizliğini belirlemek amacıyla birçok yöntem uygulanmaktadır. Bu yöntemlerden en çok tercih edileni Lorenz eğrisi ve Gini katsayısıdır (Aras, 2012).

Lorenz Eğrisi: Lorenz eğrisi gelir dağılımı çalışmalarında en çok kullanılan yöntemdir. Amerikalı istatistikçi Max Otto Lorenz tarafından 1905'te geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi ile gelir dağılımındaki eşitsizlik grafiksel olarak gösterilmektedir. Grafikte bulunan yatay eksen nüfusun birikimli oranları, dikey eksen ise

nüfusun elde ettiği gelirin birikimli oranları gösterilmektedir. Lorenz eğrisiyle, ülkedeki toplam gelirin ne kadarının kaç kişi tarafından alındığı yüzde olarak, bir başka ifadeyle, gelirin yüzdesel olarak nasıl paylaşıldığı gösterilmektedir (Aras, 2012).

Şekil-1: Lorenz Eğrisi

Kaynak:<http://zbawn.blogspot.com/2014/08/gelir-dagilm-hesaplamas-lorenz-egrisi-101.html>

Erişim Tarihi: 02 Mart 2019

Gini Katsayısı: Bir ülkedeki gelir dağılımında yaşanan eşitsizliğin, Lorenz eğrisinden yararlanarak tespit edildiği bir yöntemdir. İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından 1912’de geliştirilmiştir. Gelir eşitsizliğini tek bir değerle özetleyen Gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Gini Katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Eğer bir ülkede gelir adil olarak paylaşıyorsa yani herkes eşit seviyede gelir elde ediyorsa, Gini katsayısı 0 değerini almakta, ülkede gelir yalnız bir kişi tarafından alınıyorsa Gini katsayısı 1’e eşit olmaktadır. Dolayısıyla Gini katsayısının artması eşitsizliğin artmasını, azalması ise eşitsizliğin azalmasını temsil etmektedir. Katsayının, objektif bir ölçüt olmasına karşın, üst ve alt gelir gruplarındaki yığılmaları dikkate almamaktadır. Bu sebeple, yığılmanın alt gelir gruplarında daha çok olduğu gelişmekte olan ülkelerle, yığılmanın orta kesimlerde daha çok olduğu gelişmiş ülkelerin Gini katsayıları arasında karşılaştırma yapılırken, sonuçların dikkatli bir şekilde yorumlanması gerekmektedir (Aras, 2012).

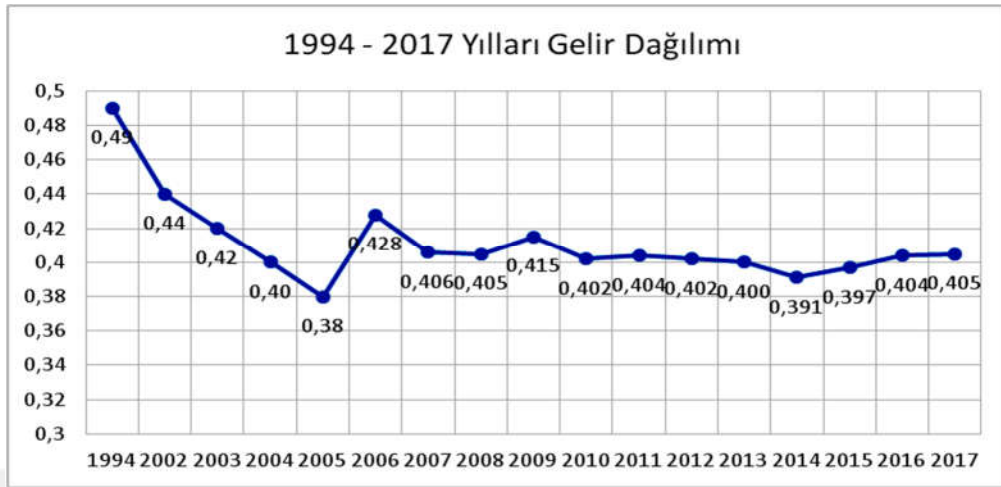
Ülkemizde farklı tarihlerde, değişik kurumlar tarafından yapılmış gelir dağılımı araştırmaları bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan en önemlileri Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Türk Sanayicileri ve İş

İnsanları Derneği (TÜSİAD) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'dur. Kurumların yaptıkları bu araştırmalar, birbirlerine göre farklılıklar göstermektedir. Özellikle, kapsanan alan, örnekleme metodu ve örnekleme sayısı vb. farklılıklar öne çıkmaktadır. Bu farklılıklara rağmen, araştırmalardan elde edilen sonuçlarda, gelir dağılımının nasıl bir seyir izlediği yönünde genel bir değerlendirme yapılması önemlidir. Son dönemlerde gelir dağılımı analizlerinde en çok kullanılan metot, nüfusun %20'lik dilimlere bölünmesi ve her bir dilime düşen gelir payının belirlenmesidir (Güçlü ve Bilen, 1995).

Yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulara göre, Türkiye'deki gelir dağılımındaki eşitsizlik uzun yıllardır yüksek düzeylerde olmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin nedenleri arasında ekonomik krizler ve ekonomik dengesizlikler önemli yer tutmuştur. Günümüze yaklaştıkça hükümetlerin öncelikli hedefleri arasında gelir dağılımındaki eşitsizlikler önemli bir yer işgal etmiştir. Ancak, bu çalışmalarda hedeflenen seviyeye henüz ulaşamamıştır. Türkiye'deki gelir dağılımı incelendiğinde genel olarak, en az geliri elde eden %20'lik kesim ile en çok geliri elde eden %20'lik kesim arasında önemli seviyede gelir adaletsizliği olduğu görülmektedir (Aras, 2012).

Türkiye'de yaşanan gelir dağılımının ve yoksulluk oranlarının incelenmesinde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından kayıt altına alınan istatistik veriler kullanılmıştır.

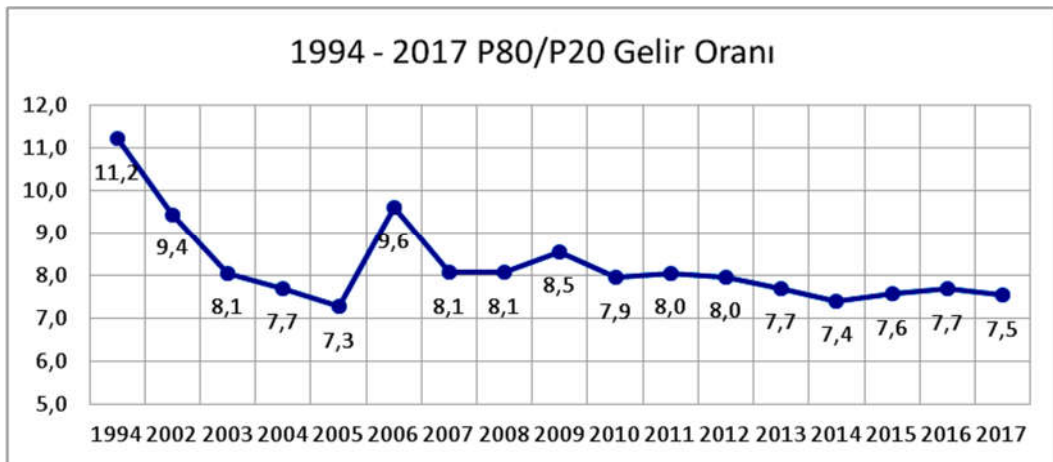
Şekil-2: 1994–2017 Yılları Gini Katsayısına Göre Gelir Dağılımı

Kaynak: TÜİK

TÜİK verileri kullanılarak oluşturulan Şekil-2 incelendiğinde, Türkiye’de 1994 ekonomik krizinden sonra alınan tedbirlerle gelir eşitsizliğinde azalma, bir diğer ifadeyle olumlu yönde bir düzelmeye, 2005 yılından sonra 2006’da yeni bir bozulma yani artış gözlenmiştir. Sonrasında ise 2006 yılından 2014 yılına kadar Gini katsayısında yeni bir düşme trendi meydana geldiği, ancak 2013 yılından itibaren nispi oranda bir artışın yeniden başladığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre Türkiye’de gelir adaletsizliğinin 2017 yılı itibariyle %40 seviyesinde bulunduğu görülmektedir.

Şekil-3: 1994–2017 Yılları P80/P20’ye Göre Gelir Dağılımı

Kaynak: TÜİK

TÜİK verileri kullanılarak oluşturulan Şekil-3 incelendiğinde ise, Türkiye’de 1994 yılından başlayarak, en zengin %20’lik kesim ile en fakir %20’lik kesimin gelirleri arasındaki oranda (P80/P20) bir azalma, yani ekonomik krizden sonra alınan tedbirlerin doğal sonucu olarak zenginlerin gelirlerinde azalma, yoksulların gelirlerinde ise bir artış meydana gelmiştir. 2006 tarihinde ortaya çıkan ani bir yükselmeyi takiben, 2014 yılına kadar ise bir düşüş gözlenmiştir. 2014 yılından sonra yeni bir yükselme gözlenmekte, son olarak 2017 yılında bir düşüş söz konusu olmaktadır.

Türkiye’de gelir dağılımının bozulmasına etki eden faktörleri aşağıda belirtilen şekilde sıralamak mümkündür (Güçlü ve Bilen, 1995);

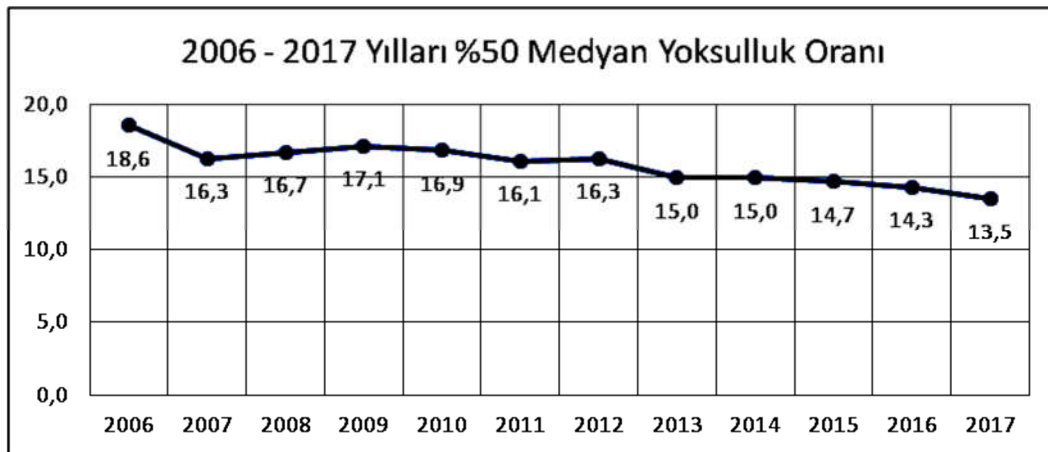
- Nüfus artışına bağlı olarak artan işsizlik,
- Ücret ve maaşlarda yaşanan gerileme,
- Tarım gelirlerinde yaşanan gerileme,
- Fiyat artışları,
- Sendikal faaliyetlerde yaşanan sorunlar,
- Vergi politikalarında yaşanan sorunlar,
- Yüksek ve dengesiz faiz oranları.

3.2. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Türkiye’de yoksullukla ilgili olarak yapılan özel/akademik araştırmaların haricinde, Türkiye İstatistik Kurumu ve Dünya Bankası uzmanlarınca “1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri” kullanılarak, 1999 yılında bir çalışma yapılmış ve Dünya Bankası tarafından “Türkiye: Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Araştırması” adlı bir rapor yayımlanmıştır. TÜSİAD tarafından ise, 2002 yılında “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk” adlı çalışmayla, 1987 - 1994 yılları arasındaki veriler kullanılarak görece yoksulluğun dönem içindeki değerlendirilmesi yapılmış ayrıca, 2008 yılında “Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi” adlı rapor yayımlanmıştır. Diğer taraftan, Türk-İş, Harb-İş ve Kamu-Sen gibi

sendikalar tarafından da yoksulluk sınırı konusunda aylık hesaplamalar yapılmaktadır. Dünya Bankası ve TÜİK'in ortak yürüttüğü çalışmalarda belirlenen yoksulluk metodolojisine göre, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2002 yılından itibaren yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır (TÜİK, 2008).

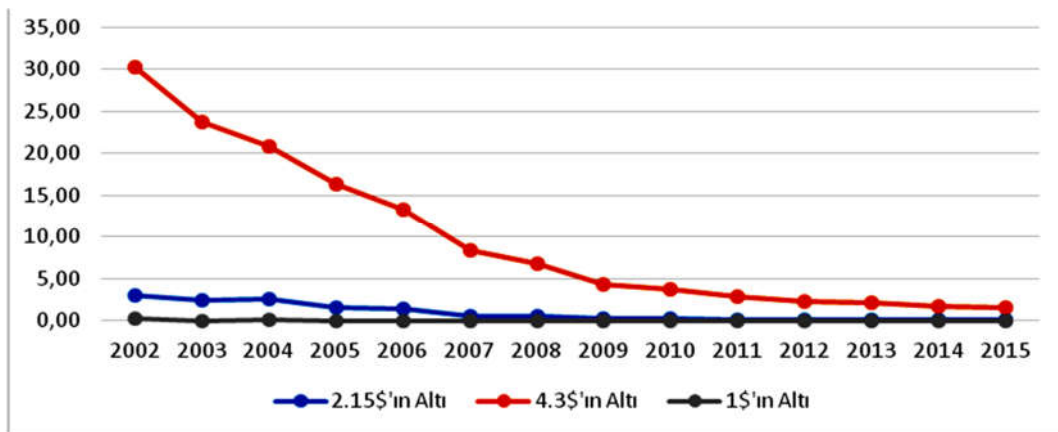
Şekil-4: 2006–2017 Yılları %50 Medyan Değerine Göre Yoksulluk Oranları

Kaynak: TÜİK

Şekil-4'de Türkiye'de eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre %50 medyan hesaplamasına göre yoksulluk bir başka ifadeyle göreceli yoksulluk oranları görülmektedir. İlgili tablo incelendiğinde, 2006 yılından başlayarak yoksulluk oranında bir azalmanın meydana geldiği görülmektedir.

Şekil-5: 2002–2017 Yılları Uluslararası Standartlarda Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranları

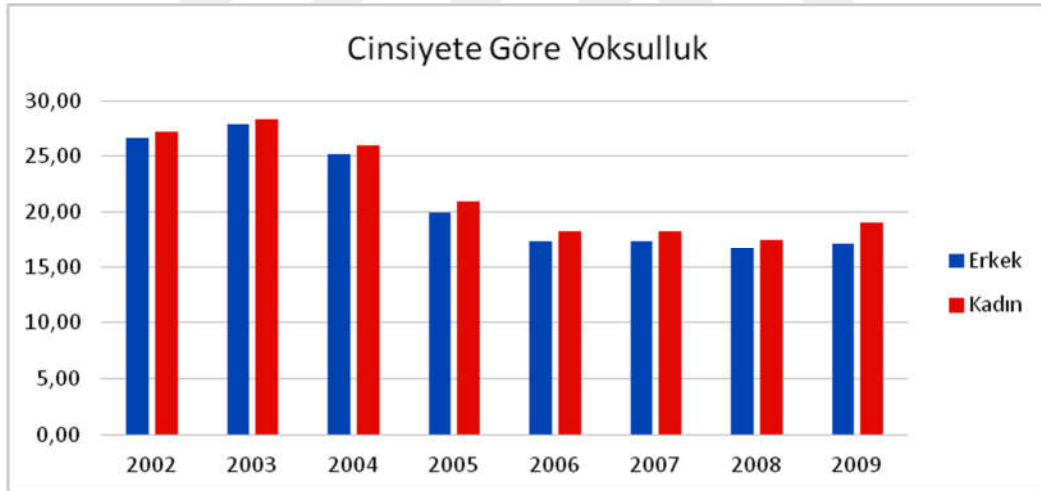
Kaynak: TÜİK

Şekil-5'te Türkiye'de uluslararası standartlar kullanılarak kişi başı gelir seviyelerine göre hesaplanan yoksulluk diğer bir şekliyle mutlak yoksulluk oranları görülmektedir. Bu tabloya göre; günlük 1\$, günlük 2.15\$ ve günlük 4.3\$ ve altı geliri olanların oranlarında, 2002 yılından başlayarak ciddi bir azalmanın meydana geldiği görülmektedir.

3.3 Türkiye'de Yoksulluk Faktörleri

Yoksulluk konusuyla ilgili yapılan alanyazın ve veri taraması çalışmalarında, TÜİK tarafından 2002 yılından 2009 yılına kadar hanehalkı büyüklüğüne göre, bireylerin işteki durumuna göre, iktisadi faaliyet alanlarına göre ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarının istatistiksel olarak kayıt altına alındığı ve takip edildiği ancak, 2009 yılından sonra bu şekilde detaylı istatistiksel bilgilerin tutulmadığı tespit edilmiş ve bu tarihten sonraki verilere ulaşılamamıştır.

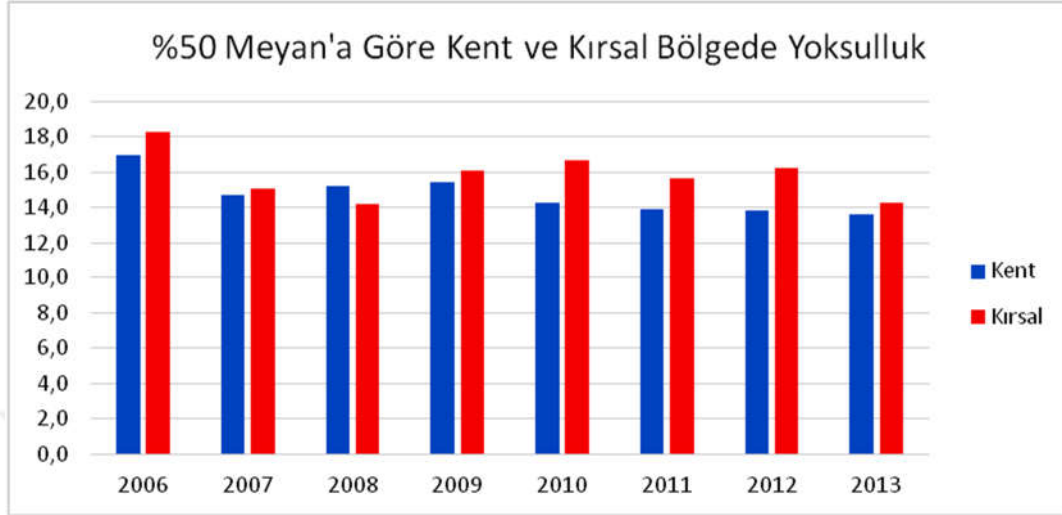
Şekil-6: 2002–2009 Yılları Cinsiyete Göre Yoksulluk Oranları

Kaynak: TÜİK

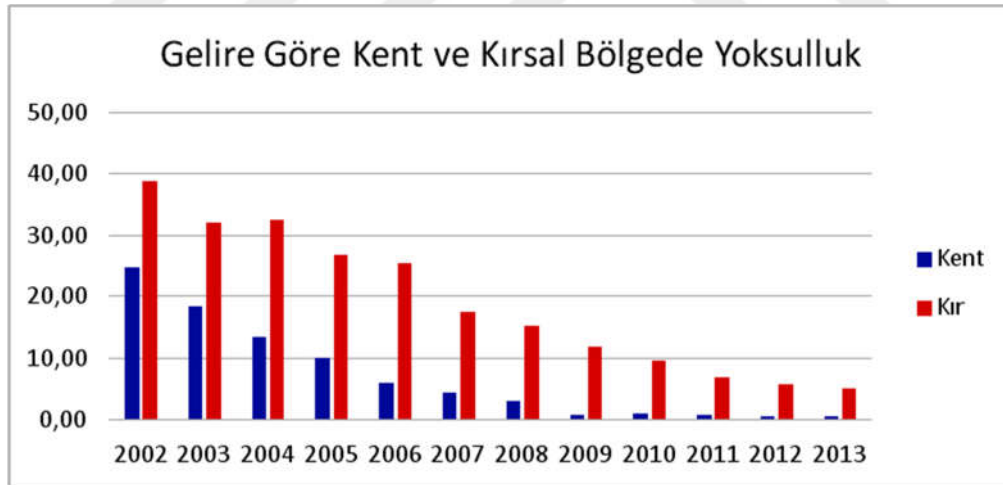
Şekil-6'da Türkiye'de 2002–2009 yılları arasında cinsiyete göre hesaplanan yoksulluk oranları görülmektedir. Bu tabloya göre; her iki cinsiyetin de yoksulluk oranlarında 2008 yılına kadar bir düşüşün olduğu ancak, 2008 yılından itibaren tekrar yükselişin başladığı görülmektedir. Erkek ve kadınlar arasında yaşanan yoksulluk miktarının birbirlerine yakın olmakla birlikte, kadınların erkeklere oranla bir miktar daha fazla yoksul oldukları görülmektedir.

Şekil-7: 2006–2013 Yılları %50 Medyan'a Göre Kent ve Kırsal Bölge Yoksulluk Oranları

Kaynak: TÜİK

Şekil-8: 2002–2013 Yılları Fert Gelirine Göre Kent ve Kırsal Bölge Yoksulluk Oranları

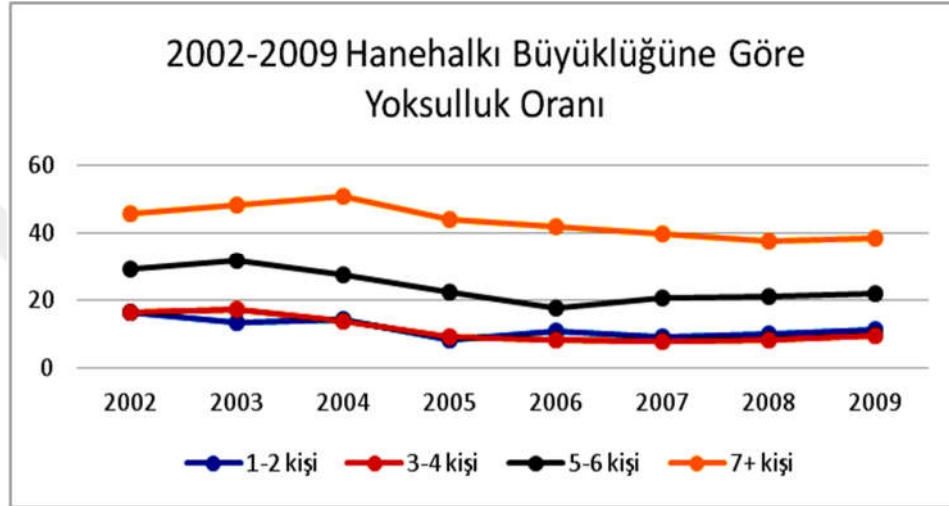
Kaynak: TÜİK

Şekil-7'de Türkiye'de 200–2013 yılları arasında %50 medyan hane halkı gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranları ve Şekil-8'de günlük 4.3\$ ve altı fert gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranları görülmektedir. Her iki tablo birlikte incelendiğinde Türkiye'de kırsal bölgelerde yaşayanların kentlerde yaşayanlara oranla daha yoksul durumda oldukları ve birey geliri bazında bakıldığında kırsal

kesimlerde yaşıyan bireylerin gelirlerinin kentlerde yaşıyanlara oranla oldukça düşük miktarda kaldığı tespit edilmektedir.

3.3.1. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk

Şekil-9: 2002–2009 Yılları Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları

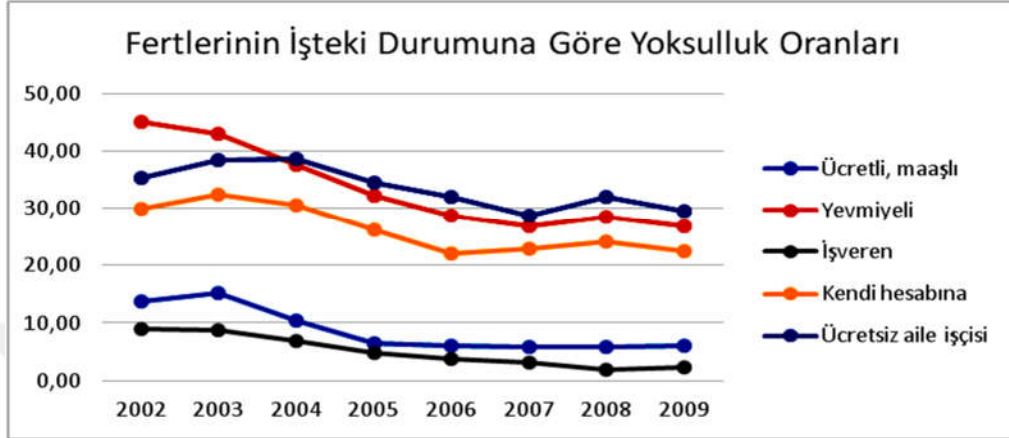

Kaynak: TÜİK

Şekil-9'da Türkiye'de hanehalkı büyüklüğüne göre hesaplanan yoksulluk oranları görülmektedir. Bu tabloya göre; 2002'den 2006'ya kadar inişli çıkışlı olmakla beraber hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranında azalmanın ve 2006'dan başlayarak da nispi bir artışın meydana geldiği görülmektedir. En yoksul ailelerin kalabalık bireylerden oluştuğu görülmektedir.

3.3.2. Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk

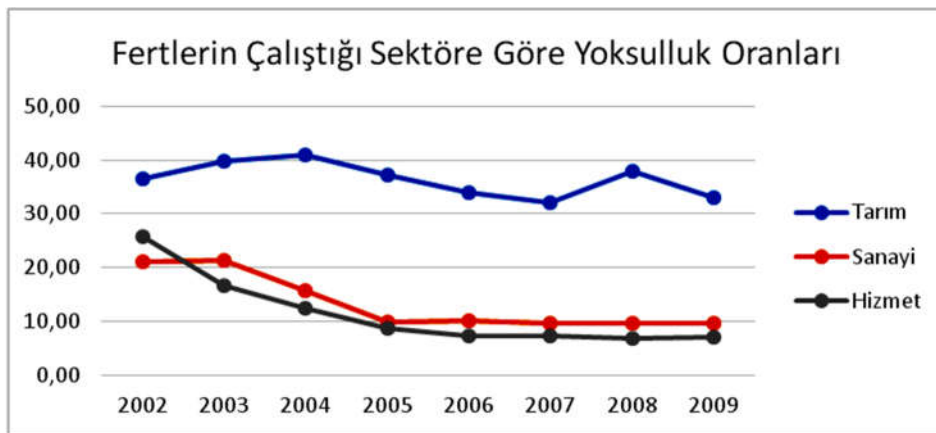
Şekil-10: 2002–2009 Yılları Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Kaynak: TÜİK

Şekil-10'da Türkiye'de hanehalkı fertlerinin işteki durumuna göre hesaplanan yoksulluk oranları görülmektedir. Bu tabloya göre; 2002'den 2009'a kadar bir düşüşün meydana geldiği görülmektedir. Ücretsiz aile işçilerinin, yevmiyeli ve kendi hesabına çalışanların, ücretli/maaşlı ve işveren olanlara göre yoksulluk oranları daha fazla durumdadır. En az yoksul kesimi işveren statüsündeki kişilerin oluşturduğu görülmektedir.

Şekil-11: 2002–2009 Yılları Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

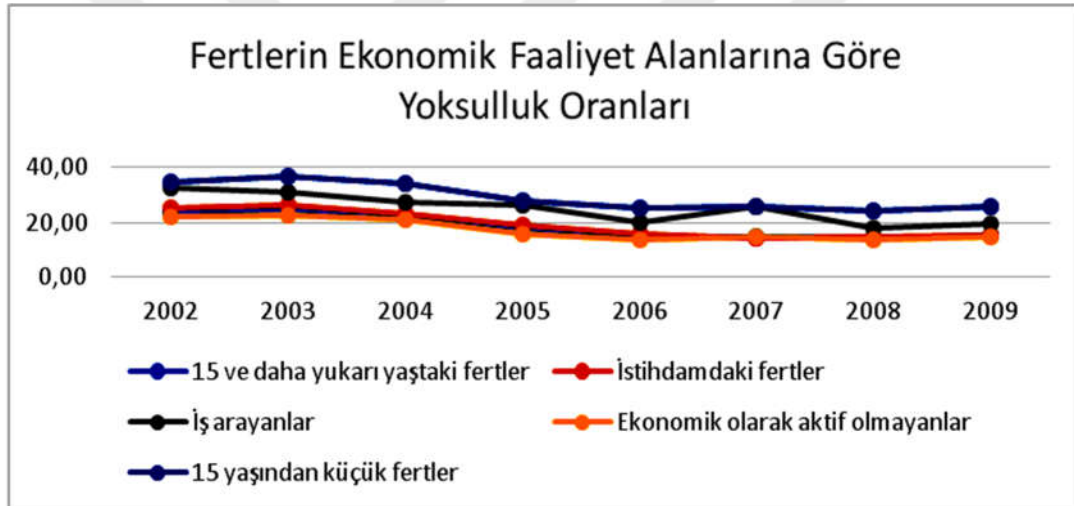

Kaynak: TÜİK

Şekil-11’de Türkiye’de hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektöre göre hesaplanan yoksulluk oranları görülmektedir. Bu tabloya göre; 2002’den 2009’a kadar bir düşüşün meydana geldiği ancak, Şekil-10 ve Şekil-11 birlikte incelendiğinde 2008 yılı itibarıyla Türkiye’deki yoksulluk oranlarında bir dalgalanma ve artış olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe çalışan fertlerin sanayi ve hizmet sektöründe çalışan fertlere göre daha yoksul olduğu ve en az yoksul kesimin ise hizmet sektöründe çalışan bireylerin olduğu görülmektedir.

3.3.3. İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk

Şekil-12: 2002–2009 Yılları İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk Oranları

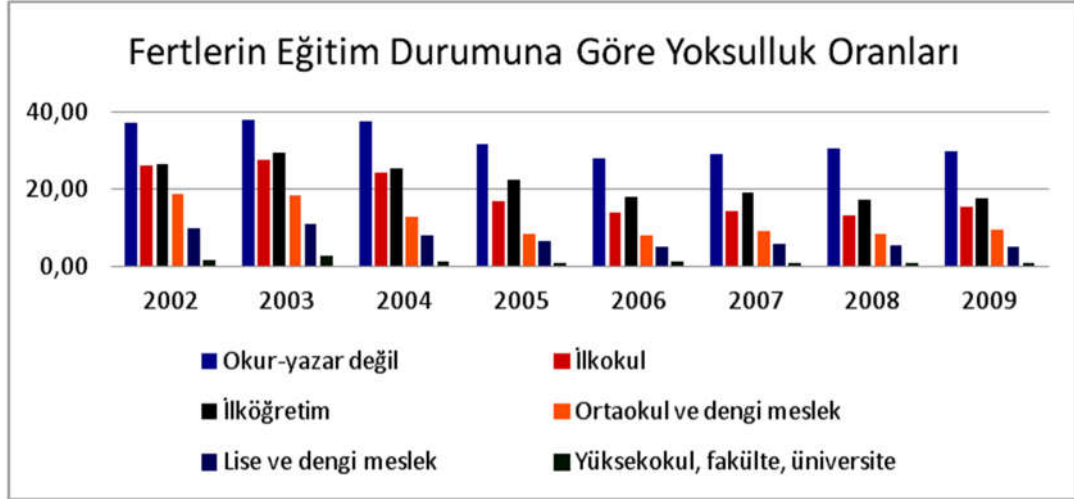

Kaynak: TÜİK

Şekil-12’de Türkiye’de hanehalkı fertlerinin istisadi/ekonomik faaliyet alanlarına göre hesaplanan yoksulluk oranları görülmektedir. Bu tabloya göre; 2002’den 2009’a kadar faaliyet alanına göre yoksulluk oranlarında bir azalmanın meydana gelmiştir. En yoksul fertlerin 15 yaşından küçük olanların ve en az yoksul olanların ise ekonomik olarak aktif olmayanların olduğu görülmektedir. Ekonomik olarak aktif olmayanların yoksulluk oranlarının sosyal yardımlar sayesinde yükseldiği değerlendirilmektedir.

3.3.4. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk

Şekil-13: 2002–2009 Yılları Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Kaynak: TÜİK

Şekil-13’de Türkiye’de eğitim durumuna göre hesaplanan yoksulluk oranları görülmektedir. Bu tabloya göre; 2002’den 2009’a kadar eğitim durumuna göre yoksulluk oranında bir azalmanın meydana geldiği görülmektedir. En yoksul bireylerin ilköğretim veya ilköğretim seviyesinde, en az yoksul olanların ise yüksekokul veya üniversite düzeyinde eğitim alanların olduğu tespit edilmektedir.

3.5. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla mücadelede tekniği ve ekonomik bilgilere ihtiyaç olduğu kadar sosyal ve siyasi süreci de iyi takip etmek gerekir. Nasıl ki tüm ülkeler yoksullukla mücadele edip halkını daha refah bir seviyede yaşatmak için geçmişten beri bir çaba sarf ediyorsa Türkiye de hem ulusal alanda hem uluslararası alanda ürettiği politikalar, yapmış olduğu anlaşmalar, çeşitli platformlardaki çalışmaları ve birçok kuruluşteki üyelikleri ile faaliyetlerini her geçen gün artırmaktadır. IMF, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü, Asya ve Afrika Kalkınma Bankaları gibi birçok uluslararası kuruluşla çalışmalar yürüten ve çeşitli sözleşmelerine taraflık yapan Türkiye yoksulluk mücadelesinde kendi strateji ve ekonomik politika hedeflerinin yanında Birleşmiş milletlerin “*Bin Yıl Kalkınma*

Hedefleri”ni gerçekleştirme ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün “*Yoksullukla mücadele politikaları ve uygulama faaliyetleri*” kapsamında da etkin konumdadır.

Türkiye’nin 1932 yılında üye olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün aşağıdaki dört önemli amaç doğrultusunda yoksullukla mücadele çalışmaları gerçekleştirdiği görülmektedir;

- İş hayatında temel hakları üstün tutmak,
  - Her cinsiyetteki bireyler için insani değerler yakışır çalışma ortamı ve iş sunabilmek,
  - Sosyal yardım ve koruma politikalarının verimliliğini artırmak,
  - Sosyal açıdan iletişim ve diyalogu artırmak
- (<https://docplayer.biz.tr/5896883-Yoksulluk-ve-sosyal-hizmet-30-eylul-2013-pazartesi-14-51-1-unite-ozet-yoksulluk-siniflandirmalari.html>, Erişim Tarihi: 10.03.2019).

Bu hedefler doğrultusunda Türkiye’de İş ve İşçi bulma Kurumu ile ILO’nun birlikte faaliyette bulunduğu birçok proje de yoksullukla mücadele açısından önemlidir.

20. yüzyılın en önemli organizasyonlarından biri olan Habitat II toplantısı Birleşmiş Milletler öncülüğünde 1996 yılında İstanbul’da gerçekleşmiştir. Toplantıda UN HABİTAT’ın önemli belgeleri kabul edilerek, tüm devletlerden halkına gerekli iskan sağlama ve yerleşme ortamlarını iyileştirme sözü alınmıştır. *Bu zirve Türkiye açısından kalkınma, yoksulluk, eğitim, barınma gibi problemlerin çözümünde hızlı karar verme, gündemde tutma gibi alanlarda sivil toplum örgütlerinin etkinleştirilmesi, verimliliklerinin artırılması ve çoğaltılmasında bir nevi milat niteliğinde görülmektedir* (<https://docplayer.biz.tr/5896883-Yoksulluk-ve-sosyal-hizmet-30-eylul-2013-pazartesi-14-51-1-unite-ozet-yoksulluk-siniflandirmalari.html>, Erişim Tarihi: 10.03.2019).

Türkiye’de 1960’lı tarihlerde başlayan planlı ve profesyonel yoksullukla mücadele çalışmaları yukarıda da bahsedildiği gibi dünyadaki araştırmalar ve faaliyetlerin paralellğinde sürekli gelişmeye devam etmiştir. Yoksullukla

mücadelede araştırmalar incelendiğinde üç ayrı yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de bu yaklaşımları kullanarak üç ayrı platformda yoksullukla mücadele etmektedir. Bu mücadele aşağıdaki üç başlık altında açılarak incelenecek ve değerlendirilecektir;

- Dolaylı Yoksullukla Mücadele (Ekonomik Büyüme)
- Dolaysız Yoksullukla Mücadele (Somut Adımlar)
- Reform/ Proje Çalışmaları

3.6. Türkiye’de Dolaylı Yoksullukla Mücadele: Ekonomik Büyüme

Yoksullukla mücadelede yapılacak en önemli çalışmalardan birisi makroekonomik politikaların güçlü olmasıdır (Kabaş, 2013). Devletin ekonomik ve kalkınma faaliyetleriyle ilgilenen kurumlarının düzenli olarak ürettikleri projeler, çizilen stratejik hedefler ve faaliyet raporlarının ışığında yoksullukla mücadele açısından atılan adımlar görülebilmektedir. Türkiye’nin yoksulluğa karşı verdiği mücadelenin çeşitlerine ve verisel olarak analizine geçmeden önce son yıllarda üretim, kalkınma ve ekonomik açıdan amaçlanan bazı temel faaliyetlerden bahsetmekte fayda görülmektedir. Bu faaliyetler;

- Kamu mali varlık ve yükümlülüklerini etkili biçimde yönetmek,
- Türkiye’nin uluslararası ekonomik ve finansal sistemdeki etkinliğini artırmak,
- Sigortacılık sektörünün ve özel emekliliğin gelişimini hızlandırmak,
- Finansal ürün ve hizmetlerde çeşidi, derinliği ve tabanı artırmayı sağlayarak sistemi ve istikrarı güçlendirme,
- Verilecek devlet desteklerinde verimliliğin ve etkililiğin oluşmasında katkı sağlamak,
- Kurumsal yönetimi kuvvetlendirmek şeklinde sıralanabilir (Hazine Müsteşarlığı, 2018)

Ekonominin ana göstergelerinden olan büyüme rakamları, işsizlik, enflasyon, istihdam, tarım ve sanayi gelirleri ve kazançlardaki değişim ve gelişimler yoksulluk ve yoksullukla mücadele açısından önemli verilerdir.

Son 30 yıllık milli gelirden yaşanan %100'ün üzerindeki artmayla ülkemiz ekonomik açıdan büyümeler göstermiş ve GSYH'da olumlu etki oluşturmuştur. Özellikle 2001 krizinden sonra ülkemiz ekonomisi, 2009 dünya finansal krizinin yaptığı etki dışında sürekli büyüme kaydetmiştir. Kişi başına düşen milli gelir son yıllar haricinde bir önceki yıla göre hep artış göstermiştir.

Sağlık, eğitim ve mali açıdan alınan verilerle hesaplanan İnsani Gelişme Endeksi değerleri açısından, Türkiye'nin 2002 yılında 0,672 olan her yıl sürekli artmış ve 2008 yılında 0,710, 2010 yılında 0,734, 2011 yılında 0,753, 2012 yılında 0,760, 2013 yılında 0,771, 2014 yılında 0,778, 2015 yılında 0,783, 2016 yılında 0,787 ve 2017 yılının raporlarında 0,791 olarak hesaplanmıştır (<http://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.03.2019). Bu değerler Türkiye'nin "yüksek insani gelişme" göstermiş ülkelerin arasına girmesini sağlamıştır. Bu kazanımın elde edilmesinde milli gelirlerin dünyadaki finansal krizden diğer ülkelere göre etkilenmemiş olması ve yaşam beklentisinin yükselmesi gösterilebilir (Aras, 2012).

Kişi Başına GSYH, cari fiyatlarla 2002 yılında 2598 dolar, 2010 yılından sonra 10.000 doların üstünde seyretmiştir. Yapılan hesaplamalarda, 2013 yılında 12.480 dolar, 2014 yılında 12.112 dolar, 2015 yılında 11.019 dolar, 2016 yılında ise 10.883 dolar olarak seyrettiği görülmüştür. GSYH'nın ortalama büyüme oranı 2001-2010 dönemi için 2,7 olduğu görülmüş ve satın alma gücüne göre kişi başına GSYH endeksi 2016 yılı sonuçlarına göre 28 Avrupa Birliği (AB) ülkesi ortalaması 100 iken, Türkiye için bu değer 62 ile AB ortalamasının %38 altında görülmüştür. Bu da AB nezdinde istenilen hedeflere ulaşamadığını göstermektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017).

Aşağıdaki Tablo-1 incelenecek olursa Gini Katsayısı, 2002 yılında 0,44 ile çok kötü durumda iken, 2006 yılında 0,02 puanlık iyileşme ile 0,42 olarak, 2008 yılında 0,39 olarak, 2010 yılında 0,38 olarak, 2012 yılında 0,402 olarak, 2013 yılında 0,002 puanlık iyileşme ile 0,400 olarak, 2014 yılında 0,03 puanlık iyileşme

ile 0,37 olarak hesaplanırken 2015 yılında ise 0,01 puanlık kötüleşme ile 0,38, 2016 ve 2017 yıllarında ise 0,40 olarak hesaplanmıştır. Gini Katsayısının 2002-2017 yılları arasındaki değişimine baktığımızda ve 13 yıldaki 0,04'lük iyileşmesi göz önüne alındığında hanehalkı gelirlerinde reel açıdan bir artma ve hanehalkı yoksulluk oranlarında ise azalma olduğu görülmektedir. Özellikle 2014 ve 2015 yılları baz alındığında bu iyileşmenin daha iyi olduğu görülmekte ve şu an yapılan mücadele çalışmalarının bu çerçevede gelişerek devam etmesi beklenmektedir. Nitekim 2002 yılı ile 2016 yılları arasındaki hanehalkı gelirleri incelendiğinde bu artış görülmektedir. Ve yine 2002 yılında hanehalkı yoksulluk oranının 22,45, 2005 yılında 15,42, 2007 yılında 13,64, 2009 yılında 14,54 olduğu tespit edilmiştir. Yoksulluk hesaplamalarında satın alma gücü paritesine göre 2,15 dolar ve 4,3 dolar sınırında elde edilen oranlarda 2009 yılında 4,3 dolar sınırında yoksulluk oranı % 3,66 iken 2015 yılına kadar bu oran sürekli düşerek 1,58 olmuştur (TÜİK, 2016). Türkiye'de ekonomik istikrarın düzenli olarak sürdürülmesi, insani sermayede artış, kent- kırsal ve bölgelere göre eşitsizliklerin düzeltilmesi, sosyal yardım ve teşviklerdeki verimlilik gibi bazı stratejiler yoksulluğun düşürülmesinde fayda göstermiştir. Gelecek dönemlerde ekonomik büyümenin yoksulluğu daha çabuk düşürebilmesi Gini katsayısındaki düşüşle orantılı olacaktır (Kabaş, 2013).

Ülkelerin Kalkınma planlarını sadece büyüme hedefleri açısından belirlemeleri sağlıklı değildir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler için sadece büyüme oranlarının değişmesi yoksulluk oranlarını doğru orantılı şekilde değiştireceği anlamına gelmez. Bu konuda literatürde iki teoriden de bahsedilmektedir. Mesela birçok gelişmekte olan ülkelerde yüksek büyüme, çok yüksek oranda yoksulluk ve gelir eşitsizliğine neden olabilmektedir. Yüksek büyüme ile üst basamakta bulunan zengin kısım daha da zenginleşir ve gelir adaletsizliği artar. Belli bir süre sonra zengin kesimden alttaki yoksul kesimlere doğru gelir akışının sağlanıp böylece yoksul kesimin artan ekonomik gelirden faydalanması amaçlanır. Bu amaçla hareket eden gelişmekte olan ülkeler ekonomik olarak yüksek büyüme ve yüksek gayret sarf ederek bu büyümenin stratejik etkisinin beklenmesi şeklinde politika üretmektedirler. Yoksullukla mücadelede daha pasif ve bekleyici bir yol seçmiş olurlar. Ancak bu belirlenen politikanın pek de başarılı olmadığı kırılmalı ve sekizli ülkelerinin

bazılarının ekonomilerindeki göstergelerden hissedilmektedir. Bu şekilde sürdürülen çalışmalar gelir dengesizliğini daha çok artırarak ortaya yoksulluk derinliği artmış yoksul sınıflar çıkartabilmektedir (Stewart ve Streeten, 1976; Akt: Kabaş, 2013). Ekonomik büyümeyle birlikte yoksulluğun azaltılmasının sağlanabileceği teorisi de ikinci yaklaşım olarak görülmektedir ve araştırmalarda ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltması üzerinde bazı örnekler bulunmaktadır. Mesela, 1981 ile 2000 yılları arasında Çin ülkesindeki yoksulluk oranı yıllık yüksek büyüme oranları sayesinde %50'lerden % 8'lere gerilemiştir. Vietnam'daki yoksulluk oranlarındaki düşüş de yine ekonomik büyümeyle orantılı olmuştur (Kızıler, 2016: 84).

Tablo 3.1. 2006-2015 Türkiye Gelir Dilimlerinin Toplam Gelirden Aldıkları Paylar

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Birinci % 20 (En Yoksul)	5,8	6,7	6,4	6,2	6,5	6,5	6,5	6,6	6,5	6,3	6,15	6,28
İkinci % 20	10,5	10,9	10,9	10,7	11,1	11,0	11,0	10,9	11,0	10,9	10,63	10,69
Üçüncü % 20	15,2	15,4	15,4	15,3	15,6	15,5	15,6	15,4	15,6	15,5	14,95	14,8
Dördüncü % 20	22,1	21,8	22,0	21,9	21,9	21,9	22,0	21,8	22,2	22,0	21,08	20,85
Beşinci % 20 (En Zengin)	46,5	45,5	45,3	46,0	44,9	45,2	45,0	45,2	44,7	45,3	47,19	47,38
Gini Katsayısı	0,43	0,39	0,39	0,39	0,38	0,38	0,402	0,40	0,37	0,38	0,404	0,405

Kaynak: TÜİK ve Hazine Müsteşarlığı, 2018

Türkiye İstatistik kurumunun (TÜİK) 2016 yılında açıkladığı verilerde gelir dağılımını gösteren yukarıdaki Tablo 3.1 incelenecek olunursa, gelir dağılımındaki dengesizliğin azaldığı ve gelir dağılımında ekonomik büyümeyle ilişkili olarak bir iyileşmenin olduğu görülmektedir. 2006-2015 seneleri arasında, en zengin grupta bulunan beşinci % 20'nin toplam gelirden düşen payları 2006 senesinde %46,5 iken 2015 senesinde %45'e düşmüş; birinci %20 olan en yoksul sınıfa toplam gelirden

düşen paylar ise %5,8'den %6,3'e çıkmıştır. Bu sonuç, halkın en az gelirli en fakir grubun milli gelirden aldığı payın artıp, en zengin olan grubun ise milli gelirden aldığı payın azaldığını anlatmaktadır. Bu da Türkiye ekonomisi büyürken gelir adaletsizliği sorununun iyileştiğini göstermektedir (www.tuik.gov.tr). Ancak bütün bu iyileşmelere rağmen Türkiye'de gelir dağılımının henüz istenen düzeylerde olduğunu söylemek mümkün değildir (Taş, 2012).

Türkiye'nin büyüme oranlarındaki hedefleriyle beraber sınıflar arasındaki gelir adaletsizliğini giderecek vizyonda hareket etmesi ile son 15 yılda Gini katsayısındaki iyileşmenin ümit verici olması, ülkedeki yoksulluk oranlarının azaltıp, yoksullukla mücadelesine ivme kazandırmıştır.

Türkiye'nin yoksullukla mücadelesinde yaptığı ekonomik çalışmalardan en önemlilerinden birisi de enflasyonla mücadeledir. Yüksek enflasyon, bireylerin tasarruf, biriktirme ekonomilerini etkilediği gibi ülke kaynaklarının adaletli şekilde paylaşılmasını da etkilemektedir. Ayrıca gelirleri belirli bir seviyede kalanların yüksek giderlerden dolayı imkanlarının kısıtlanıp, yoksullaşabilecekleri bir gerçektir. 21. yüzyılın başında enflasyon rakamlarının tek haneli rakamlara düşürülmesi için yapılan gayretler 2004 yılında karşılığını bulmuş ve bu durum ekonomik düzelmeye açısından büyük bir adım niteliği taşımıştır. Uzun yıllar bu şekilde seyreden enflasyon rakamları ülkede yoksullukla mücadelede fayda sağlamıştır (Aras, 2012). Yine aynı dönemlerde bankacılık düzenlemelerinde yapılan gelişmeler, cari işlemler hususunda yapılan düzenli kontroller ülkede ekonomik istikrar ve buna bağlı güveni artırmış yerli ve yabancı yatırımcıların artmasını sağlamıştır. Bu da en fakir gruptaki insanların istihdamını ve gelirlerini artırarak yoksullukları hafifletilmiştir (Kabaş, 2013).

Son yıllarda yeni bir küresel finansal krizle birlikte enflasyon rakamlarında istenmeyen artışlara neden olmuştur. Örneğin, Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) 2015 senesinde %8,81 oranında, 2016 senesinde ise %8,53 oranında artmıştır. 2017 yılında ise bir önceki yıla kıyasla %9,98 oranında artarak enflasyon değerini yükseltmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017). Türkiye son yıllardaki bu artışları düşürmek ve yoksullukla mücadele kapsamında "Enflasyonla Topyekün Mücadele" sloganıyla önemli bir organizasyona imza atılmış, tüm kurum ve

işletmelerin bu mücadeleye verdikleri destekler sayesinde alt gelir gruplarının yoksullaşması engellenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin yoksullukla mücadele kapsamında ürettiği politikalar ve bunun olumlu dönüşlerini aldığı alanlardan biri de reel ücretlerde ve istihdamda artışın sağlanmasıdır. 2000'li yıllardan itibaren verilen mücadelede 2009 kriz dönemi haricinde kadın ve erkek istihdam edilme oranlarının genellikle arttığı görülmektedir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2017). TÜİK (2018) verilerine bakıldığında kamu istihdamı, mevsim etkilerinden arındırılmış istihdam, tarım dışında sanayi, inşaat ve hizmet gibi tüm sektörlerdeki istihdamın artması ekonomik büyümenin olumlu göstergeleridir. Bununla birlikte ele geçen ücretlerde de devamlı bir iyileşme olduğu tespit edilmektedir. Belirli bir sosyal sigorta kaydı altında çalışan kesim işsiz kaldığında işsizlik fonundan faydalanıp, yeni bir iş edinmesi kolaylaşırken, aynı zamanda iş bulma süresinde ekonomik sıkıntı yaşamamaktadır. Ancak kayıtdışı çalışanlar, işsiz kaldığında direkt olarak yoksullukla başbaşa kalma riski altında olacaktır. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin değerlerinin büyük olması Türkiye açısından hep sorun olmuş ve yoksullukla mücadelede belirlenecek hedeflerin istikrarı açısından sıkıntı oluşturmuştur (Aras, 2012).

3.7. Türkiye'de Dolaysız Yoksulluk Mücadele

Geçmiş ve günümüz finansal krizlerinin de neden olduğu problemler ele alınınca Türkiye'de esnaf, işveren, işçi ve yoksullar gibi pek çok kesimin bu durumdan fazlasıyla etkilenmesine ve krizin daha çok derinleşmesine neden olmaktadır. Son 20 yıldaki işsizlik oranlarına bakıldığında özellikle kriz dönemlerinden Türkiye'nin ne kadar etkilendiği görülmektedir. Ülke ekonomisi son zamanlarda düzenli olarak büyüme kaydetmesi, İnsani gelişmişlik düzeylerinde görülen iyileşme, Gini katsayısındaki iyileşmeye (TÜİK, 2017) rağmen, yoksulluğun en önemli etkenlerinden olan işsizliğin hedeflenen seviyelerin üzerinde görülmesi Türkiye açısından hep sorun olmaya devam etmiştir. Bu gerçeğin, İstihdam oranlarında artışın istenilen seviyede gerçekleşemediğini göstermektedir. Yani ülkede istihdam ortamlarının çok iyi oluşturulamadığı bir büyüme görünmektedir (Aydın ve Türgay, 2011).

Aslında Türkiye’de işsizlik sorunun giderilmesinde yoksullukla mücadelede olduğu gibi dolaylı bir çözüm yöntemi olarak görülen ekonomik büyümeden faydalanılmaya çalışılmış ve gerçekleştirilen büyüme rakamlarının işsizliği azaltıp, istihdamı artıracığı ve böylece yoksul oranlarını düşüreceği tablosu çizilmiştir. Ancak açıklanan resmi rakamlara bakıldığında bu tablonun istenildiği düzeyde gerçekleşmemesi, işsizlik ve yoksulluk problemlerinin var olmaya devam etmesi yeni politikalara ve yoksullukla mücadelede doğrudan müdahaleye ihtiyaç olduğunu göstermiştir (Gündoğan, 2008). Bu nedenlerle, 2002 senesinden itibaren kamu harcamalarında disiplinler geliştirilmiş ve faizdeki düşüslere bağlı olarak harcamalardaki kısım azaltılmış ve böylece sosyal alandaki harcama ve ödenekler daha çok fazlalaştırılmıştır. Mesela, 2013 yılında mali bütçedeki en büyük hisse eğitim alanına aktarılmıştır (Kabaş, 2013).

Aşağıdaki Tablo 3.2. Türkiye’nin eğitim, sağlık ve sosyal koruma kalemlerinden oluşan ayrı ayrı ve toplam sosyal harcamalarını ve bu harcamaların GSYH’ya oranlarını 2002 yılından itibaren 5 yıllık periyotlar şeklinde göstermektedir. Tablo 3.2.’ye göre, Türkiye’nin cari fiyatlar açısından sosyal harcamalarının sürekli katlanarak arttığını 2012-2017 arasında toplamda 10 katı artış olduğu görülmektedir. Bu harcamalardan en büyük dilimi sosyal koruma harcamaları pay alırken. Eğitim harcamalarının önceki yıllarda sağlık harcamalarından daha düşükken, 2017 yılında 118,920 milyon TL ile sağlık harcamalarını geçtiği görülmektedir. Sosyal harcamaların GSYH’daki payının da her 5 yıllık periyotlarda düzenli olarak arttığı görülmektedir. Bu sosyal harcamaların artışları, vatandaşların insani gelişmişlik düzeylerini artırdığı gibi gelir seviyelerinde iyileşme ve yoksulluk oranlarında azalmayı göstermektedir.

Tablo 3.2. Türkiye’nin 2002-2017 Yıllar Arası Sosyal Harcamaları ve GSYH’ya Oranları

GÖSTERGE	2002	2007	2012	2017
Sosyal Harcamalar (cari fiyatlarla, milyon TL)	47,903	124,623	249,283	494,756
Eğitim Harcamaları	12,312	26,912	60,155	118,920

Sağlık Harcamaları	13,550	34,864	61,667	112,452
Sosyal Koruma Harcamaları	22,041	62,847	127,461	263,385
Sosyal Harcamaların GSYH'ya Oranı (%)	13,3	14,2	15,9	16,3

Kaynak: <http://www.sbb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10.03.2019

Türkiye’de şu an için yeterli seviyede olmasa da dolaysız yoksullukla mücadele kapsamında önemli olan birçok organizasyon, kurum ve faaliyetten bahsedilebilir. Bunlardan, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ağırlıklı olmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı ve Belediyeler, Dernekler, Vakıflar birçok sosyal yardım projelerinde birlikte çalışmaktadır. Dolaysız yoksullukla mücadele başlığı altında Türkiye’nin doğrudan yoksulluğu hafifletme ve bitirme müdahalelerinden olan bazı çalışmalar aşağıda açıklanıp, değerlendirilmiştir.

3.7.1. Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

1970’li senelere kadar Türkiye’de dolaysız yoksullukla mücadele stratejileri üretilmemişken ilk önemli uygulama 1976 senesinde 2022 sayılı madde ile yaşlı, muhtaç ve kimsesizlere maaş bağlanması kanunu ile yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 1982 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca yoksul öğrencilere devlet parasız yatılı ve bursluluk imkanı sunulmuştur. Daha sonraki yılda ise SHÇEK’na yoksul insanlara mal ve para yardımı yapılması hakkı tanınmıştır. İleriki yıllarda Vakıflar müdürlüğüne yardım yapma yetkisinin de tanınmasıyla birçok platforma yardım hizmetleri taşınmıştır. 1986 senesinde yoksul insanlara daha geniş kapsamda yardım hizmeti verilmesini sağlamak, sosyal eşitsizliği giderici tedbirler olarak yardımlaşmayı teşvik hedefiyle oluşturulmuş fon, 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” adında çıkartılmıştır. Daha sonraki yıllarda Başbakanlığa bağlı bir müdürlüğe çevrilerek, şu anda 1000 farklı il veya ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları olarak hayat bulmuştur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıflarının bağlı olduğu müdürlük son değişikliklerle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çalışmalarına devam

etmektedir. Müdürlüğün 3294 sayılı kanun sayesinde yürüttüğü çalışmalardan kapsamı itibari ile belki de en odakta bulunan, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)' dur (Gündoğan, 2008).

Fon gelirlerini; kanunlarla kurulan fonlardan aktarılan belli paylardan, gelir ve kurum vergilerinin %2,8'lik kısmından, Trafik cezalarının yarısından, RTÜK gelirlerinin bir kısmından, her çeşit yardım ve bağışlardan elde etmektedir. SYDTF elde ettiği bu gelirlere belli bir kısmını düzenli olarak vakıflara aktarmaktadır (Gündoğan, 2008). SYD Müdürlüğü "Sosyal Yardım Programları" ve "Proje Destek Programları" şeklinde iki program çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir. İl ve ilçelerde bulunan vakıflar fondan aktarılan bu kaynaklarla yoksul ve muhtaç halka, Sosyal yardım kapsamında aile yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları, engelliler yönelik yardımlar, özel amaçlı yardımlar ve yabancılara yönelik yardımlar olmak üzere altı farklı statüde yardımda bulunmaktadır (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yarim-programlarimiz>, Erişim Tarihi:10.03.2019).

Yukarıda bahsedilen tüm yardımlar ve projelerde kullanmak için Fon'un sağladığı gelirler Tablo 3.3.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.3. 2003-2008 Yılları Arası SYDTF Gelirleri

YILLAR	GELİRLER (TL)
2003	826.583.000
2004	1.260.574.000
2005	1.357.521.871
2006	1.379.511.063
2007	1.597.593.985
2008	2.037.888.054

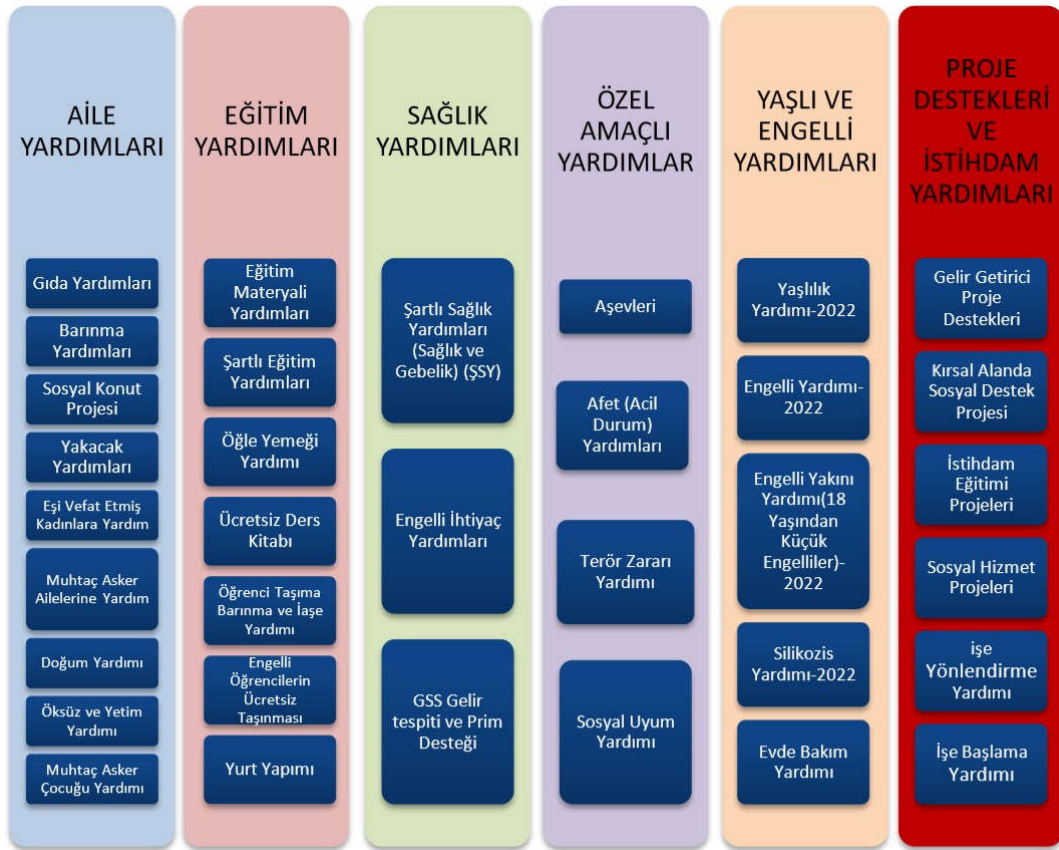
Kaynak: sosyalyardimlar.aile.gov.tr Erişim tarihi: 11.03.2019

Fon 2008 yılında elde ettiği gelirin 1.797.079.768 TL'sını harcayarak gider olarak göstermiştir. SYDTF'nun sosyal yardım programları için ailelere ve yoksullara yaptığı bu transferlerin yoksullukla mücadelede önemli bir yeri olduğu

yapılan Gini katsayısı hesaplamalarında ortaya çıkmaktadır. Pehlivan (2009) bu konuda yaptığı çalışmada sosyal transferlerin yapılmadığı şartlarda gini katsayısını 2004 ve 2005 yılları için hesaplamış ve TÜİK'nun verileri ile kıyaslamıştır. Bu kıyas sonucunda Sosyal transferlerin 2004 yılında %1,76'lık bir iyileşmeye, 2005 yılında ise % 1,60'lık bir iyileşmeye neden olduğunu tespit etmiştir.

Ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen yardım faaliyetlerin ana gruplara göre dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Şekil-14: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yardım Programları

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

3.7.1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP)

ASDEP, Aaile ve bireylerin, sosyal problemlerinin daha hızlı belirlenmesi ile sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar en başta olmak üzere, devletin verdiği hizmetlere daha çabuk ulaşılmayı sağlamak gayesiyle hazırlanmış bir programdır.

Süreç; talep odaklı hizmet sunumunun yanında, arz odaklı hizmet sunumunu da kapsamaktadır.

Şu anda alanında uzmanlaşmış 3 bin ASDEP Görevlisi ile Türkiye’de 81 ilde evleri dolaşarak sosyal yardım ve sosyal hizmete gereksinimi olan insanları belirlemekte ve şartlarına uygun hizmetlerden faydalanmalarını sağlamaktadırlar. Ayrıca ASDEP vasıtasıyla ailelere eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri de sunulmaktadır (<https://ailevecalisma.gov.tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/asdep>, Erişim Tarihi: 13.04.2019).

ASDEP’in amaçları aşağıdaki gibidir;

Aile ve Bireylerin;

- Sosyal yardım ve sosyal hizmetlere olan gereksinimlerinin saptanması,
- Gereksinime göre sosyal yardım ve sosyal hizmet modellerinin programlanması ve uygulanması,
- Lazım olduğunda diğer devletin sunduğu hizmetlerinden faydanılmasının sağlanması,
- Sosyal risklerin tespiti ve gerekli önlemlerin alınması,
- Etkin bir izleme / denetim mekanizmasının geliştirilmesi,
- Sürecin tüm kısımlarında rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi suretiyle hayat şartlarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından verilen hizmetler aşağıda sıralanmıştır;

- Nakdi yardım
- Ayni Yakacak Yardımı (kömür)
- Eğitim Yardımları
- Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımı
- Afet Destekleri (yangın, sel vb.)
- Gelir Getirici Proje Destekleri
- İstihdam Yardımları

- Düzenli yardımlar
- 2022 Sayılı Kanun Kapsamında engelli ve 65 yaş maaşı
- Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar
- Muhtaç Asker Ailesi Yardımı
- Genel Sağlık Sigortası

Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığı ile verilen hizmetler şöyle sıralanabilir

(<https://ailevecalisma.gov.tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/asdep>,

[Erişim Tarihi: 13.04.2019](#));

- Yatılı kuruluşlara gönderilecek insanların kabulüne veya hizmetin bitirilmesine dair işlemleri yapmak ve bu işlemlerin tamamlanıncaya kadar takibini yapmak.
- Evlât edindirme, koruyucu aile, gönüllü aile ve sosyal ekonomik destek işlemlerini sürdürmek.
- Evlât edinen ailelerle, koruyucu ve gönüllü ailelere gereksinimleri olan alanlarda eğitim ve rehberlik hizmeti vermek.
- Mahkemelerce verilen bakım, barınma ve danışmanlık tedbirlerinin uygulanmasına dair faaliyetleri sürdürmek
- Evde bakım hizmeti, aile yanında destek, sosyal ve ekonomik destek gibi hizmetleri almasına karar verilen kişi ve ailelere dair faaliyetlere başlamak.
- Evinde yaşlı ve engelli bulunan aileler ile evde bakım hizmeti alan ailelere gereksinimleri olan rehberlik hizmetlerini vermek.
- Şehit yakınları ve gazilere yönelik sosyal hizmet etkinliklerini sürdürmek.
- Şehit ve gazi çocuklarının eğitimi hususunda, ilgili kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kuruluşların da desteğiyle gerekli faaliyetleri yürütmek.
- Şehit yakınları ve gazilerin sosyal ve kültürel açıdan desteklenmesi gayesiyle gerekli işlemleri yapmak, bu hususta toplumsal duyarlılığı artırıcı etkinlikler yapmak,

- İnsanlar ve ailelerin bilgi, bilinç seviyelerini ve toplumsal hayata katılımlarını artırmaya dair eğitici, sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetler ile özel gün ve haftalarda aktiviteler gerçekleştirmek.
- Sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, gönüllüler ile ilgili diğer kuruluşların sosyal hizmetlere katkı ve katılımlarını artırmaya dair faaliyetler yapmak, kamuoyunda bu doğrultuda farkındalık yapacak çalışmalar gerçekleştirmek.
- Kadının sosyal ve ekonomik statüsünün artırılmasına dair programların yapılmasını ve uygulanmasını sağlamak.
- Çocuk ve gençlerin suça sürüklenmeleri engelleyecek kötü alışkanlık edinmelerini ve sokakta çalıştırılmalarını engelleyecek çalışmalar yapmak, bu mevzularda kişi ve ebeveynlerin sorumluluk bilincini yükseltmeye dair rehberlik ve danışmanlık çalışmalarını yürütmek.
- Ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün korunmasına yönelik eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yapmak.
- Ailelerin veya insanların problem çözme bilgi ve becerilerinin çoğaltılması yönünde eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yapmak.
- Merkez tarafından uygulanmasına karar verilen koruyucu, önleyici, eğitici ve geliştirici hizmetlerin verilmesi gerçekleştirmek.
- Engelli ve ailelerinin bilgi, bilinç düzeylerini ve toplumsal hayata katılmalarını yükseltmeye dair eğitici, sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetler ile özel gün ve haftalarda aktiviteler yapmak.
- Engelli ve ailelerinin sosyal ve mali statüsünün artırılmasına dair programların yapılması ve uygulanmasını sağlamak.
- İstismar ve şiddetin önlenmesi ile buna benzer mevzularda faaliyetler yürütmek.

Tablo 3.4. Türkiye’de Sosyal Yardım Programlarına Genel Bakış

	Adı	Faydalanıcı Sayısı	Programa Tahsis Edilen Toplam Tutar (TL)
Aile	Gıda	681,364 (HH)	199,790,000
	Kömür	2,139,667 (HH)	804,985,0000
	Eşi Vefat Etmiş Kadın	295,697	820,475,750
	Asker Ailesi	101,517	164,129,000
Eğitim	Eğitim Materyalleri	82,865	15,340,000
	Şartlı Nakit Transferi	2,018,870	664,130,245
Sağlık	Şartlı Nakit Transferi	1,023,079	343,845,510
2022 Sayılı kanun	Yaşlı Aylığı	601,793	1,275,183,231
	Engelli Aylığı	692,956	2,852,745,655
Evde Bakım	Evde Bakım Desteği	467,778	4,378,200,241
Sağlık	Genel Sağlık Sigortası	8,983,853	6,405,637,865
Konut	Barınma	22,098 (HH)	70,720,000
	Sosyal Konut	4,664	210,000,000
Gıda	Aşevi	30,391	12,250,000
İlk Ve Orta Öğretim	Ücretsiz Ders Kitabı	17,000,000	240,000,000
	Öğle Yemeği	672,000	460,000,000
	Ulaşım ve Barınma Desteği	1,756	1,232,132

	Engelli Öğrencilerin Taşınması	61,000	155,000,000
	Okul Sütü Projesi	5,848,375	150,663,334
	MEB Bursu	244,141	442,668,000
KYK Bursu	KYY Bursu	375,284	1,266,752,000
KYK Gıda Desteği	KYK Gıda Desteği	454,631	482,244,000
Belediyeler	Çeşitli		1,250,000,000

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2017). Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Sistemi. Ankara. Erişim Adresi:arastirma.sygm@aile.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.07.2019

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Sosyal yardımların tarihçesi incelendiğinde “Gelir desteği” olarak “Aile, Eğitim, Sağlık, 2022 Sayılı kanun ve evde bakım desteği” olarak destekler verilmekte olduğu ve bu miktarların önceki yıllara oranla düzenli olarak arttığı tespit edilmiştir. Yoksullukla mücadele kapsamında “Erişim” adı altında yapılan sosyal yardımların ise “Sağlık, Konut, Gıda, ilk ve Orta Öğretim, KYK Bursu, KYK Gıda Desteği” olarak destek sağlandığı gözlenmektedir. Ayrıca Belediyeler’in de 1.250.000.000TL’lik kaynak ile sosyal yardım programlarına önemli bir katkı sağladığı gözlenmektedir (Bkz. Tablo 3.4.).

3.7.1.2. Aile Yardımları

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel müdürlükleri, SYDV’nin buldukları yerleşim yerlerindeki yoksul ve yardıma ihtiyacı olan ailelerin başvurularını değerlendirip, ya da çeşitli yollarla tespitlerde bulunup ailelere; gıda yardımı, yakacak yardımı, barınma yardımı, sosyal konut projesi, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik nakdi yardım programı, muhtaç asker ailelerine yönelik nakdi yardım, öksüz ve yetimlere nakdi yardım ve doğum yardımı gibi çalışmalarda bulunarak yoksulların temel ihtiyaçlarını gidermektedir. Bu kapsamda 2003 senesinde 35 milyon Lira, 2004 senesinde 55 milyon Lira, 2005 senesinde 90 milyon Lira, 2006 senesinde 150 milyon Lira gıda yardımında bulunulmuştur. Bu miktar günümüze kadar sürekli katlanarak devam etmiştir. Yine yardıma ihtiyacı olan

yoksul insanlara 2003 yılından başlayarak her muhtaç aileye 500 Kg ile 1 Ton arasında ücretsiz kömür yardımı düzenli olarak yapılmaktadır.

3.7.1.3. Yaşlı ve Engellilere Yönelik Yardımlar

Bu yardım kapsamında, yaşlılara ve engellilere ve evde bakıma ihtiyacı olanlar için yapılan sosyal yardımlar bulunmaktadır. Yaşlı yardımı, 2022 sayılı kanun kapsamında uygulanan bu yardım, 65 yaşını doldurmuş, nafakası olmayan, herhangi bir aylık veya geliri olmayan yaşlılara yapılan aylık yardımudur. Engelli yardımları ise engel durumları ve oranlarına göre bireylere ve bu bireylere bakan kişilere verilen maaş ve bakım parası yardımlarıdır. Evde bakım yardımı 2828 sayılı kanun gereğince ağır engellilerin ailesi ve yasal temsilcisinin başvurusuyla bağlanan aylık ödemelerdir (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/engellilere-yonelik-yardimlar>, Erişim Tarihi: 10.03.2019).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü verileri ışığında evde bakım yardımından faydalanan kişilerin miktarı aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.5. Evde Bakım Yardımından Faydalanan Engelli Sayıları ve Ayrılan Bütçe Miktarı

Yıllar	Engelli Sayısı	Evde Bakım Ayrılan Ödenek Miktarı (Milyol TL)
2018	513.276	6.675
2017	499.737	5.720
2016	481.141	5.198
2015	508.481	4.470
2014	450.031	4.056
2013	427.434	3.544
2012	398.335	2.944
2011	347.756	2.214

2010	284.595	1.580
2009	210.320	964
2008	120.000	417
2007	30.638	35

Kaynak: Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bülteni, 2019

Evde bakım yardımından faydalanan kişi sayısının yıllara göre dağılımı incelendiğinde her yıl önemli artışların yaşandığı gözlenmektedir. 2007 yılında bu sayı 30.638 ödenek ayrılan miktar 35 Milyon TL iken, 2018 yılında bu sayı 513.276 ya ulaşırken, ödenek miktarı 6.675 Milyon TL olmuştur (Bkz. Tablo 3.5).

3.7.1.4. Özel Amaçlı Yardımlar

İşsizlik ve yoksulluk oranlarının fazla olduğu yerleşim yerlerinde SYDV bünyesinde hizmet veren birçok aşevi yoksullara sosyal günlük yemeklerini vermektedirler. Ayrıca afetlerde, yangınlarda, depremlerde ve terör sebebiyle mağduriyet yaşayan insanlara yapılan acil sosyal hizmet ve yardımlardır. SYD Müdürlüğü, özel amaçlı yardımları dört kategori şeklinde programlamıştır. Bunlar;

- Aşevleri
- Afet Yardımları
- Acil Durum Yardımları
- Terör Zararı Yardımıdır (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz> Erişim Tarihi: 10.03.2019).

Aile, çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığının projeleri içerisinde olan barınma hizmeti önemli bir yardım projesidir. Geçici barınma problemi yaşayan insanların konaklatılmasına imkan tanıyan destekler de bulunmaktadır. Ülke genelinde olumsuz hava şartları nedeniyle geçici barınma problemi yaşayan insanların barınma gereksinimlerin gidermeye dair Bakanlık vasıtasıyla “Evsizlere Konaklama Projesi” adı ile proje programa geçirilmiştir. Proje dahilinde insanların barınma gereksinimleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları

tarafından kamu kurumları vasıtasıyla, öncelikle devlet kurum ve kuruluşlarının misafirhanelerinde barınma imkanı sağlanmaktadır. Ayrıca ilgili yerlere yerleştirilememesi durumunda ise pansiyon, otel vb. mekanlarda konaklama gereksinimleri için SYD Vakıfları ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri lazım olan desteği vermektedir (<https://ailevecalisma.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/gelir-getirici-projeler>, Erişim Tarihi: 13.04.2019).

3.8. Proje Destek Programları

Fondan aktarılan kaynaklarla, yoksulluk riski altında olan, sosyal dışlanma yaşayacak olan insanların veya kesimlerin ekonomik ve sosyal açıdan çevrelerine adaptasyonlarını sağlamak, aktif şekilde yaşama katılmalarını sağlamak ve hayat standartlarını yükseltmek adına halkın bir arada olabilmesine yönelik yürütülen sosyal hizmet projelerine destek verilmektedir. Bu projelerin amacı sokak çocuklarına, engellilere, yaşlılara, korumasız insanlara, işsizlere, muhtaçlara ve yoksullara yapılan sosyal yardımların yaygınlaştırılması, geliştirilmesi ve açılan yeni toplum ve sosyal merkezlerle organizasyonların artırılmasıdır. Bu projelerden bazıları şu şekildedir:

- **ADEM Projesi:** 2012 yılında başlayan Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da kadınların kaynaşma adına, sosyal, mesleki ve psikolojik olarak gelişmeleri ve topluma uyum sağlamalarına yönelik faaliyetleri içeren programdır.

- **Yaşlı ve Engelli Evde Bakım Projeleri:** 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun Ek 7nci maddesi gereğince engelli ve evde bakım desteğinden yararlanamayan muhtaçların temel ihtiyaçlarını karşılanması adına uygulanan projedir.

- **Vakıf Modernizasyonu Projeleri:** SYDV'nın ulaşılabilirliğini ve hizmetlerini etkinleştirme adına yürütülen kalite yükselme çalışmalarını içeren programlardır.

- Bireylere gelir getirici ve istihdamı artırıcı sosyal destek ve kalkınma projeleri.

3.8.1. Sosyal Riski Azaltma Projesi

Türkiye’de sosyal riski azaltma projesi (SRAP) kapsamında uygulanan Şartlı Nakit Transferi belirli şartlarda verilen ve üç unsurdan oluşan nakdi yardımlardır. Bunlar sağlık, eğitim ve gebelik yardımlarıdır. Şartlı Eğitim yardımı yukarıda Eğitim Yardımları bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklanmış olup bu bölümde sağlık ve gebelik yardımları açıklanmıştır.

3.8.2. Şartlı Nakit Transferleri

Bu transferler Dünya Bankasının Sosyal Riskleri Azaltma programlarından biridir. Vatandaşların en yoksul %6’lık dilimde bulunan kesimini kapsamaktadır. Amaç, yoksul halkın sağlık ve eğitim alanında bilinçlenmeyi artırmak adına çeşitli yollarla desteklenerek, fakirliğin alt nesillere geçmesini engellemeye çalışmaktır.

Şartlı sağlık desteği ailelerin 6 yaşına kadarki çocuklarını düzenli olarak sağlık merkezlerine getirip aşılarını ve izlenimlerini yaptırma şartıyla verilen nakdi yardımlardır. 2005 yılından beri aynı uygulama muhtaç gebe kadınlar için de getirilmiştir. Hamileliğin 2. ayı ile doğumdan sonraki 2. aya kadar devam eden aylık 30 TL’lik sosyal yardım paketleridir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012).

Şartlı eğitim destekleri ise düzenli projeler kapsamında sürekli devam etmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının faydalanıcısı olduğu, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) IV. Bileşeni olan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı (İKG OP) kapsamında maddi imkanları sağlanan “Türkiye’deki Şartlı Eğitim Yardımı Programının Lise Devam Oranları Üzerine Etkisinin Artırılması (ŞNT)” Projesi 2014 yılı ile 2016 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık olarak 41 milyon Avro bütçeli doğrudan hibe programı ile eğitime ulaşmada kadın erkek fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi gayesiyle öncelikle göçmen, mevsimlik tarım işçisi ve engelliler olmak üzere dezavantajlı insanlara dair geçici özel tedbirler alınması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, her aileye, çocuğu okula devam etmesi şartı ile özellikle okul başlangıcındaki kırtasiye ve giyim gibi harcamalarına destek olunması gayesiyle tek

seferlik bir ödeme gerçekleştirilmiştir (<http://www.ikg.gov.tr/portfolio-item/sartli-nakit-transferi-projesi-liseye-devam-icin-destek-sagladı/>).

Projenin 2014'de yapılması dahilinde 9, 10, 11. sınıf öğrencisi 229.207 yararlanıcıya öğrenci başına 60 Avro ödeme gerçekleştirilmiştir. 2015'de yapılan güncellemeyle, operasyona 12. sınıflar da eklenmiş ve ödeme tutarı 70 Avro'ya çıkartılarak 330.653 öğrenciye ödeme yapılmıştır. Böylece toplamda yaklaşık 560.000 öğrenci programdan doğrudan yararlanmıştır. Proje, Avrupa Birliği'nde erken okul bırakmayla mücadele etmek gayesiyle benimsenen iki hedef doğrultusunda yapılmıştır. Böylece proje kapsamında aşağıdaki maddeler hedeflenmiştir;

- 2020 itibariyle erken terk oranının toplam öğrenci sayısının %10'unun altına düşürülmüş olması.
- 2020 itibariyle, 30-34 yaş grubunun %40'ının yükseköğrenim mezunu olması.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesinin temelinde kız öğrencilere erkeklerden daha çok ödeme yapılmış ve ödemeler öğrencilerinin annelerinin hesabına yapılmıştır. İhtiyaç sahibi lise öğrencilerinin okula devam miktarlarının yükseltilmesi ve erken terk riskini düşürmek gayesiyle yürütülen projenin yararlanıcılarının yarısından fazlası Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden seçmiştir (<http://www.ikg.gov.tr/portfolio-item/sartli-nakit-transferi-projesi-liseye-devam-icin-destek-sagladı>, Erişim Tarihi: 13.04.2019).

3.8.3. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi

KASDEP olarak bilinen Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi, sosyal güvencesi olmayan, yoksul, tarım harcamaları için ödeneği olmayan kırsal kesimin gelir elde etmesi amacıyla yürütülen bir programdır. Gelir elde etmek için tarım, süt sığırcılığı ve küçükbaş hayvancılık alanında proje üretmeleri amaçlı yoksul vatandaşa maddi transfer sağlanmaktadır. Bu maddi desteğin ödemesinde faiz uygulanmaması, ilk iki yıl ödemesiz sonraki üç yıl taksitle geri ödemelerin

yapılmasının sağlanması projeye başvuruyu teşvik etmiş ve yoksul insanların kazanç elde etme yolunu kolaylaştırmıştır. Ayrıca Vakıflar ve İl Tarım Müdürlükleri altında oluşturulan Kooperatifçilik anlayışı ile kırsal kesimin bir arada desteklenerek güçlenmesi sağlanmıştır (Güneş, 2009).

Projenin kapsamı, 3294 sayılı SYDT kanunu ile belirlenerek ve 2003 ile 2007 seneleri arasında 812 Kooperatif programa dahil edilerek, 51.621 kişiye toplam olarak 412 milyon TL kaynak transferi yapılmıştır. Ve yine 2009 yılında 51 proje için 95,6 Milyon TL ödeme yapılarak 3.282 kişinin destek alması sağlanmıştır. Günümüzde de halen devam etmekte olan bu proje ile köy ve kırsalda yaşayan insanların kente göç etmesi engellenmiş ve ayrıca kırsal da yaşayan insanların kalkınması sağlanarak yoksullukla mücadele kapsamında iyi örnek olarak yerini korumuştur (Güneş, 2009).

3.8.4. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Bünyesindeki Yardımlar

Çocukları koruma ve barındırma amaçlı sosyal alanda yapılan çalışmaların miladı 1917 yılında kurulan bir cemiyetle başlamış olup, 1935 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu olarak şekillenmiştir. Günümüzde faaliyetlerini sürdüren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ise, 24 Mayıs 1983 yılında 2828 sayılı yasa ile resmi olarak kurulmuştur (cocukhizmetleri.aile.gov.tr.). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kapsamında faaliyetler yürüten bu kurum yoksullara yönelik sosyal hizmet çalışmalarında çok önemli bir noktadır. SHÇEK vatandaşlardan fakir olanları belirleyip, ihtiyaçlarını direkt ya da dolaylı kurumlarla gidermekle birlikte muhtaç ve kimsesizlerin bakım, barınma, gıda, meslek sahibi olma, eğitim gibi gereksinimlerini de karşılamaktadır (Aras, 2012).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yoksullukla mücadele sahasındaki vazifeleri 19235 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği” ile düzenlenmiş ve yoksulluk içinde olup da temel gereksinimlerini gideremeyen ve yaşamlarını devam ettirmekte zorluk çeken bireylere ve ailelere kaynakların yeterliliği derecesinde aynı ve nakdi yardım yapılmasına dair esas ve usuller belirlenmiştir. (Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği, 1986).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü vasıtasıyla verilen ayni ve nakdi yardımların karşılığı yoktur. Ayni ve nakdi nitelikteki sosyal yardımlardan korunma kararına bakılmaksızın öncelikle muhtaç çocuklar ile muhtaçlığı tespit edilen bireyler ve aileler yararlanmaktadır. Ayni ve nakdi yardım hizmetinden yararlanmak için korunma kararı olması şartı aranmamakla beraber sosyal yardımların gerçekleştirilmesinde bireylerin diğer kaynaklardan sağladıkları yardımlar dikkate alınmaktadır (Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği, 1986).

Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliğinin 6'ncı maddesine göre ÇHGM'nin sosyal yardım hizmetlerinden faydalanabilecek bireyler aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

- İktisadi yoksunluk sebebiyle haklarında korunma veya tedbir kararı aldırılarak, sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan, desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları tarafından yanlarına alınabilecek özellikleri taşıyan çocuklar,
- İktisadi yoksunluk sebebiyle haklarında korunma veya tedbir kararı alınarak Kuruma ait bir sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi istenen ve kendilerine sosyal ve ekonomik destek sağlanamaması halinde Kuruma ait sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi mecbur olan, fakat korunma veya tedbir kararı alınmaksızın sosyal ve maddi destek ile ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar,
- Koruma veya tedbir kararlı iken yaş sınırlarını doldurmaları sebebiyle yetiştirme yurtlarından ayrılan, bir iş ve meslek sahibi olamayan gençler,
- Sosyal veya maddi yönden yoksunluk içerisinde olup; korunmaya, bakıma ve yardıma gereksinimi olan, sosyal çevrelerinden uzaklaşmadan evlerinde hayatlarını devam ettirmek isteyen ve 01.07.1976 tarihli ve 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun"dan faydalanamayan 60 yaşını doldurmuş ve 65 yaşını doldurmamış yaşlılar,

- Korunma kararı olmamakla beraber ekonomik problemlerle karşılaşarak eğitimini sürdüremeyecek hale gelen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrenciler,
- Doğal afetler sebebiyle muhtaç duruma düşen aileler veya yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız olan insanlar,
- Olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza yaparak belli bir zaman kendisinin ve geçindirmekle zorunlu bulunduğu aile fertlerinin temel gereksinimlerini gideremeyecek halde olanlar, hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan bireylerdir.

Bahsedilen yönetmeliğe göre Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yaptığı sosyal yardım hizmetlerinde, korunmaya muhtaç çocukların, ailelerinin yanında hayatlarını devam ettirmeleri ana hedef olup, söz konusu sosyal yardım hizmetlerinden öncelikle ailesi olmayan ve korunmaya muhtaç çocuklar faydalandırılmaktadır.

SHÇEK'nun yoksullukla mücadele kapsamında yaptığı sosyal hizmetler, uyguladığı program ve projelerin bazılarını aşağıda sıralanmıştır (<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar> Erişim Tarihi: 10.03.2019) :

- Koruyucu aile uygulaması,
- Sosyal ve ekonomik destek hizmeti,
- Çocuk koruma hizmetleri,
- Çocuk destek merkezleri,
- Refakatsiz çocuklara yönelik çalışmalar,
- Anka çocuk destek programı.

Tablo 3.6. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Yardım Ettiği Çocukların Yıllara Göre Dağılımı

	Yıllar						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Çocuğa Yönelik Hizmetler							
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan	Veri yok	Veri yok	12.171	12.667	13.319	14.189	14.214
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen	33.344	42.970	56.018	71.845	84.872	104.729	119.537
Aileye Döndürülen Çocuk	8.861	9.937	10.526	11.085	11.227	11.342	11.485
Toplam Evlat Edindirilen	12.057	12.822	13.646	14.515	15.007	16.171	16.809
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan	1.492	3.351	4.008	4.615	5.004	5.642	6.468
Koruyucu Aile Sayısı	1.350	2.776	3.283	3.797	4.115	4.654	5.289
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde	1.966	1.673	1.955	1.831	2.237	2.400	2.762

Ücretsiz Bakılan							
---------------------	--	--	--	--	--	--	--

Kaynak:<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/aile-ve-sosyal-politikalar-alanindaki-istatistikler/cocuk-hizmetleri-istatistikleri>

Yukarıdaki Tablo 3.6. incelendiğinde bakıma ihtiyacı olan çocukların her geçen yıl düzenli olarak arttığı bu durumun paralelinde yardım yapılan, koruma altına alınan, destek verilen çocuk sayısının da yıllara göre düzenli olarak arttığı gözlenmektedir.

3.8.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Sosyal Yardımlar

Misyonu; “Vakıfları amaçlarına uygun yaşatmak, Vakıf Medeniyetini çağdaş bir anlayışla geleceğe taşımak” olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, kültür varlıklarını koruma ya da onarmanın yanında, ihtiyaç sahiplerine gıda yardımı yapmak, aylık bağlamak ve öğrencilere burs vermek gibi yoksullukla mücadele kapsamındaki sosyal görevlere katkı da bulunmaktadır. Bu kapsamda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından aşağıdaki destekler sağlanmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü);

- Aşevi ve Kuru Gıda Yardımı Hizmetleri
- Muhtaç Aylığı
- Vakıf Evi
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Burs Hizmeti (Ortaöğrenim-Yükseköğrenim)

3.8.6. Mikrokredi

Türkiye’de yoksullukla mücadelede önemli bir proje uygulaması olan mikrokredi projesi, herhangi bir kefil istemeden yoksulların kendi işlerini kurmalarını sağlayacak kredi verme uygulamasıdır. 1976 yılında Bangladeş’te uygulanmaya başlanan bu proje 2003 yılında Türkiye’de pilot çalışmalarla başlamıştır. Pilot uygulamasının olumlu sonuçlarından dolayı tüm ülkeye yaygınlaştırılmıştır. Bu uygulama ile milyonlarca kredi yoksulların iş projeleri için verilmiş ve bu verilen

miktarlar taksitlerle geri tekrar alınmıştır. Bu da projenin yoksullukla mücadelede istihdam oluşturma açısından önemli bir adım olarak görülmektedir (Güneş, 2009).

3.8.7. 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Ödenen Aylıklar

01.10.2011 tarih ve 662 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2022 sayılı kanunun ilgili maddelerinde yapılan değişikliklerle yaşlılara ve özürlülere verilen aylıklarla ilgili işlemlerin tümü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına devredilmiştir.

Bu yasa kapsamında aşağıdaki beş gruba aylık bağlanmaktadır:

1. Yaşlı aylığı
2. % 40-69 arası Özürlü Aylığı
3. % 70 ve üzeri Özürlü Aylığı
4. 18 yaş altı Özürlü Yakını Aylığı
5. Silikozis Aylığı

2022 sayılı Kanun kapsamında maaş almakta olan engelli kişilerin yıllara göre dağılımı aşağıda Tablo 3.7.'de sunulmuştur.

Tablo 3.7. Engelli Maaş Almakta Olan Engelli İnsanlar Ve Ayrılan Kaynak Miktarları

Yıllar	Bakıma Muhtaç Engelli (%70 Ve üzeri)		Engelli (%40- %69)		Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı)		Silikozis	
	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)	Kişi Sayısı	Tutar (Bin TL)
2018	287.726	1.681	341.825	1.341	93.003	345	168	1.771
2017	284.625	1.748	335.769	1.399	94.268	366	177	1.849
2016	284.951	1.577	338.814	1.278	91.478	327	189	1.731

2015	280.288	1.383	338.588	1.142	89.631	281	195	1.617
2014	268.038	1.259	332.432	1.069	87.084	262	201	1.155
2013	225.457	1.089	300.242	984	64.445	241	197	1.477
2012	201.670	847	298.617	848	59.517	167	200	1.251
2011	187.711	689	293.141	753	59.558	145	153	305
2010	168.559	616	290.558	728	55.727	151	-	-
2009	142.288	565	275.028	632	44.541	141	-	-
2008	114.518	396	255.990	581	28.631	91	-	-
2007	92.904	299	239.110	516	8.877	26	-	-
2006	82.891	159	233.910	377	-	-	-	-
2005	84.072	88	243.519	251	-	-	-	-
2004	79.811	53	220.600	149	-	-	-	-
2003	72.805	48	204.332	136	-	-	-	-
2002	68.598	19	193.780	56	-	-	-	-

Kaynak: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni

% 70 ve üzeri engel oranı olup engelli maaşı alan birey sayısı 2002’de 68.598’ken bu rakam 2018’de yaklaşık dört kat artmış ve sayı 287.726’ya ulaşmıştır. % 40-% 69 arasında engel oranı bulunan engelli maaşı alan kişi sayısı 2002’de 193.780 iken, 2018’de yaklaşık 2 kat artarak 341.825 olmuştur. Engelli yakını aylığı alan birey sayısı 2007’de 8.877, 2018’de bu sayı yaklaşık 10 kat artmış ve 93.003’e ulaşmıştır. En çok artışın engelli yakınlarına verilen yardımlarda yapıldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 3.7).

Tablo 3.8. Yaşlı Maaşı Alan Bireyler ve Ayrılan Bütçe Miktarı

Yıllar	Yaşlı maaşı (65+)	
	Kişi Sayısı	Tutar (Milyon TL)
2018	709.590	2.900
2017	618.162	1.766
2016	620.019	1.580
2015	608.513	1.250
2014	629.590	1.009
2013	632.407	1.009
2012	668.351	1.046
2011	794.426	1.055
2010	848.826	1.059
2009	859.516	1.027
2008	867.035	948
2007	903.283	914
2006	927.077	747
2005	938.677	664
2004	792.046	585
2003	770.204	551
2002	746.468	234

Kaynak: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019, Engelli ve yaşlı İstatistik Bülteni

Yaşlı maaş alan kişi sayıları incelendiğinde bazı yılların arttığı, bazı yıllarda ise azaldığı gözlenmektedir. Ancak yaşlı aylıkları için ayrılan ödeneklere

bakıldığında her geçen yıl bir önceki yıldan daha yüksek olduğu ve yaşlılara her geçen yıl ödenen aylıklar için ayrılan bütçenin arttığı tespit edilmiştir.

3.8.8. Alt Gelir Grubu ve Yoksul Konutları

Ekonomik koşullar nedeniyle bir evi olmayan, kira ödemekte zorlanan yoksul kesimin konut ihtiyaçlarını çok uygun ödeme şartları sunularak veya devlet tarafından karşılanması amacı ile hayat bulan bu proje, kentleşme adına faaliyetler yürüten Toplu Konutlar İdaresi Başkanlığı (TOKİ), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde hizmet vermektedir. Sosyal Devlet olma yolunda barınma için yapılan harcamaların vatandaşların gelirlerinin büyük kısmını erittiği gerçeğinden yola çıkarak, yoksullukla mücadele kapsamında önemli bir adım olarak görülmektedir (www.toki.gov.tr Erişim Tarihi: 10.03.2019).

TOKİ, 2011 yılında 500.000 konut hedefini tamamlamış ve 2023 yılına kadar 700.000 konutluk bir hedefle yola devam etmektedir. Son zamanlarda adaletli bir gelir dağılım anlayışı ve fırsat eşitliği kapsamında, coğrafi özelliklerinden dolayı fakirliğin çok görüldüğü bölgeler olan Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki yoksul insanlara konut edindirme çalışmalarına odaklanılmıştır (www.toki.gov.tr/ sosyal-konutlar, Erişim Tarihi: 10.03.2019).

3.8.9. Yeşil Kart Uygulaması

Ülkemizde dolaysız yoksullukla mücadele çalışmalarından biri de sağlık politikaları içinde geliştirilen ve sağlık alanından ücretsiz yararlanmayı sağlayan “yeşil kart” projesidir. Bu uygulama, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının oluşturulmasından sonra 2022 sayılı Kanun kapsamında ayrılan bütçe ve bağışlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne aktarılmış, yeşil kart uygulaması değiştirilmiştir. Genel Sağlık Sigortası kapsamında sosyal güvencesi olmayan insanlara yapılan gelir testi sonucunda gelirsel düzeyi G0 şeklinde tespit edilen yoksulların aylık prim ödemeleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca karşılanmaktadır (5510 sayılı kanuna göre düzenlenmiş). G1, G2 ve G3 gelir seviyesinde bulunan bireyler, kendi gelir seviyelerine karşılık gelen prim borçlarını Sosyal Güvenlik Kurumlarına ödeme olarak vermektedirler. Yoksul

insanlara sağlanan bu sosyal güvence sayesinde sağlıklı ve refah bir toplum oluşturularak yoksullukla her alanda mücadele edilmeye çalışılmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Genel Sağlık Sigortası uygulamasına geçilmeden önce hedef grupta bulunan bireylerin sağlık harcamaları Sağlık Bakanlığı tarafından ödenmekteydi. GSS uygulamasına geçilmeden önce Sağlık Bakanlığı'nca ödenen yeşil kart gideri ve toplam yeşil kartlı sayısı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3.9. Yıllar İtibariyle Yeşil Kartlı Sayısı ve Toplam Yeşil Kart Harcaması

Yıllar	Faydalanıcı Sayısı	Toplam Yeşil Kart Harcaması (Bin TL)
2002	11.793.656	160.000
2003	13.296.108	648.300
2004	6.722.444	1.062.000
2005	10.811.554	1.809.000
2006	12.550.892	2.910.000
2007	9.132.942	3.913.000
2008	9.225.745	4.031.000
2009	9.647.131	5.506.000
2010	9.498.246	4.951.215
2011	8.928.943	5.164.328

Kaynak: SYGM, 2013

1992'de 3816 sayılı "Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun"

ile beraber Yeşil Kart uygulaması başlamış ve Sağlık Bakanlığı ödeme gücü olmayan insanların tedavi masraflarını bu kanun kapsamında ödemiştir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Yeşil Kart uygulamasına bitirmiş ve ödeme gücü olmayan insanların Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamına girmesini ve gelir testi neticesinde G0 gelir seviyesinde olan kişilerin GSS primlerinin kamu tarafından ödenmesini belirtmiştir.

Yukarıdaki tabloya göre 2011’de 8,9 milyon kişi Yeşil Karttan yararlanmış ve aynı sene içerisinde tüm tedavi gideri 5,1 milyar TL olmuştur. 2012 yılında Genel Sağlık Sigortasının uygulanmasıyla beraber devletin tedavi masraflarını karşılayacağı gelir grubu olan G0 gelir seviyesinde toplam 10,4 milyon bireyin olduğu belirlenmiştir. 5510 sayılı Yasada ifade edilen G0 gelir seviyesinde olan insanların primlerinin ilgili kurumlar vasıtasıyla karşılanması hükmü gereğince Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına tahakkuk eden 2012 dönemine ilişkin prim borcu 4 milyar TL olduğu belirlenmiştir (SYGM, 2012: 45).

3.8.10. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Projeleri

Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında yapılan faaliyetlere, 1990 yılında kurulmuş olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından gerçekleştirilen uygulamalar ile önemli ölçüde destek sağlanmaktadır. Ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla kurulan KOSGEB, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilgili bir Kamu Kuruluşudur (KOSGEB, 1990). KOSGEB tarafından ekonomik kalkınma ve istihdam sorunlarının çözümünün temel faktörü olan girişimciliğin desteklenmesi, yaygınlaştırılması ve başarılı işletmelerin kurulması amacıyla aşağıda gösterilen destekler sağlanmaktadır (KOSGEB, 2019):

1. Girişimcilik Destekleri

- Girişimcilik Destek Programı

- Girişimciliği Geliştirme Destek Programı

2. İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Destekleri

- İşletme Geliştirme Destek Programı
- Genel Destek Programı
- İş Birliği Destek Programı
- KOBİ Gelişim Destek Programı
- Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı
- KOBİ Proje Destek Programı
- Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı
- Tematik Proje Destek Programı

3. AR-GE, Teknolojik Üretim ve Yerlileştirme Destekleri

- AR-GE ve İnovasyon Destek Programı
- Endüstriyel Uygulama Destek Programı
- KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı
- Stratejik Ürün Destek Programı

4. KOBİ Finansman Destekleri

- Kredi Faiz Destek Programı
- Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı

5. Laboratuvar Hizmetleri

- KOSGEB Laboratuvar Hizmetleri

3.9. Uygulaması Biten Projeler

3.9.1. Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi

Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi (SETIP)'nin amacı; kırsal alanda yoksul ya da işsiz olanlar için istihdam oluşturmaya yönelik tarımsal faaliyetlerle ilgili

eğitimler ve kurslar düzenleyerek, yoksullukla mücadele etmeye katkı sağlamak, tarım işçilerinin iş görme kabiliyetinin yükseltilmesi ve tarım hizmetlerinde kalite ve istikrarın sağlanmasıdır. İstihdam amaçlı bir eğitim projesidir. Proje Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığı ile başvuruların kabulü ile eğiticilerin ders ücretleri ve eğitim - kırtasiye masrafları karşılanmıştır. İSKUR tarafından kursiyerlerin cep harçlıklarının ödenmesi, 12 ağır ve tehlikeli meslek sınıfına giren mesleklerde ferdi kaza grup sigortası prim bedelinin ödenmesi, işgücü yetiştirme kurslarının denetlenmesi, başarılı kursiyerlere işgücü yetiştirme belgesinin verilmesi ve iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri sağlanmıştır. TİGEM ise kursiyerlerin belirlenmesinden, eğitimle ilgili faaliyetlerin gerektiği gibi gerçekleşmesinden, başarılı kursiyerleri aldıkları eğitimle ilgili işkollarında öncelikli olarak çalıştırmak üzere, işçi temini ihale şartnamelerine düzenleme yaparak istihdam sağlamaktan sorumlu olmuştur. Proje, 18 - 45 yaşları arasındaki en az ilköğretim mezunu işsiz ya da herhangi bir sosyal güvenlik kapsamında olmayan vatandaşları kapsamıştır (Kartal, 2019).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM), ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) işbirliği ile gerçekleştirilen Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi ile 2006 yılında TİGEM'e bağlı 17 tarım işletmesinde tarımsal konularda eğitim alan 1088 kursiyere sertifikaları verilmiştir. Bu kursiyerlerin sertifikalarındaki alanlarla ilgili olarak, TİGEM tarafından belirli dönemlerde hizmet satın alımı yoluyla (müteahhitler aracılığı ile) istihdamları gerçekleştirilmekte, işe almalarında öncelik verilmekte, diğer işçilere oranla %20 daha fazla ücret ödenmesi sağlanmaktadır. Bu kalifiye tarım işçileri, daha kolay iş bulabilme ve aldıkları eğitim doğrultusunda, daha kaliteli tarımsal üretim yapabilme imkanına da kavuşmuştur (SYDGM, 2007).

3.9.2. İş Destek Projesi

Yoksul vatandaşların düzenli bir gelir elde ederek hayatlarını sürdürülebilmeleri için, Diyarbakır Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

tarafından "İş Destek Projesi" gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, market işletmeciliği, kuaförlük, terziilik, elektronik eşya satışı, lokantacılık, mobilya üretimi ve satışı, konfeksiyon, pimapen-PVC imalatı vb. konularla ilgili gelir getirici 94 farklı proje için 172 kişiye destek sağlanmıştır (SYDGM, 2009).

3.10. Türkiye'nin Sosyal Yardım Sistemine İstatistiksel Bakış

Yukarıda bahsedilen Türkiye'de yoksulluğun görünümü ve yoksullukla mücadelede yapılan çalışmalarda sonra en son açıklanan rakamlarla Türkiye'de sosyal yardım sisteminin durumunun fotoğrafını ortaya koyulması ne durumda olduğumuzu görmek açısından oldukça önemlidir.

Tablo 3.10. Rakamlarla Türkiye'nin Sosyal Yardım Sistemi

	Miktar	Oran
Toplam Sosyal Yardım Harcaması	25,828,578(000)TL	1,33%(GSYH'nin)
Sosyal Yardım Alan Hanehalkı Sayısı	3,017,969	15,89% (tüm HH'nin)
Düzenli Sosyal Yardım Alan Hanehalkı Sayısı	2,318,042	11,89% (tüm HH'nin)
Geçici Sosyal Yardım Alan Hanehalkı Sayısı	1,924,649	9,87% (tüm HH'nin)
Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan (SYDTF) Yardımıyla Aktarılan Tutar	4,853,196,515 TL	-
2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yaşlı ve Engelli Aylığı Alanların Sayısı	1,272,038	1,60% (nüfusun)
2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yaşlı Ve Engelli Aylığına Aktarılan Tutar	4,129,566,047TL	-
Genel Sağlık Sigortası (GSS) Primleri Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı	8,983,853	11,36% (nüfusun)
Günlük Harcaması Cari Satın Alma Gücü	-	0,03% (nüfusun)

Paritesi (SAGP-2013) Bazında 2.15 ABD\$'nin Altında Olan Kişilerin Oranı		
Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) Sayısı	1,000	-
SYDV Personel Sayısı	8,948	Her SYDV personeli için 337 sosyal yardım alan hanehalkı
SYDV Sosyal Yardım Ve İnceleme Görevlilerinin Sayısı	4,570	Her sosyal yardım ve inceleme görevlisi için 660 sosyal yardım alan hanehalkı

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2017). Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Sistemi. Ankara. Erişim Adresi:arastirma.sygm@aile.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.07.2019

Geçmiş on yıllık dönem incelendiğinde Türkiye'nin iktisadi büyümeye devam ederken, ülkemizin sosyal yardım sunma kapasitesinde de önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Tüm istatistikler incelendiğinde sürekli uygulamaya konulan yeni program, proje ve yardımlarla birlikte yoksulluk oranlarında azalmaya neden olacak önemli sosyal yardımlar yapıldığı tespit edilmiştir. Sosyal yardımlar geleneksel manada Türkiye'nin sosyal koruma sisteminin çok küçük bir unsurunu oluşturmuştur. Fakat son dönemlerde çok sayıda uygulamaya konulan yeni programlar sosyal yardımlara ayrılan kaynağın oranını büyük miktarlarda artırmıştır. 2000'li yılların başında sosyal yardımlara ayrılan kaynak GSYH'nin % 0,57'sini meydana getirirken bu oranın günümüzde yaklaşık % 1,3'lere ulaşması önemli bir başarı ve iyileşme olarak değerlendirilebilir (Bkz. Tablo 3.10).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yoksulluk kavramı, tarih boyunca insanoğlunu etkileyen ve gündemini meşgul eden en önemli olgulardan birisi olmuştur. Bazı insanlar her zaman ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamış ve kaynaklardan mahrum olmuşlardır. Yoksulluk başlangıçta sadece az gelişmiş ülkelerde görülen bir sorun olarak kabul edilirken, farklı şekillerde ve derecelerde gelişmiş ülkelerin de önemli bir sorunu haline gelmiştir. Yoksullukla mücadelenin sistematik olarak yapılması ve uluslararası platformlarda çözümler üretilmeye çalışılması II. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur.

Bu kapsamda yürütülen çalışmaların neticelerinden birisi olarak, Bretton Woods sistemi, 1944'te ABD'nin bir kasabası olan Bretton Woods'da yapılan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında yeni bir iktisadi sistem olarak ortaya konulmuştur. Bretton Woods uluslararası para yönetim sistemi, dünyanın önde gelen devletleri arasındaki ticari ve finansal işlemlerle ilgili kuralları belirlemektedir. Uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyen bu anlaşma ile Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurulması yönünde kararlar alınmıştır. Bu doğrultuda, 1945'te Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) adıyla Dünya Bankası kurulmuştur. Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile yoksulluk kavramına çok yönlü bir boyut kazandıran "yoksulluk" ve "İnsani Gelişmişlik Kriteri"ni ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, bir Bretton Woods kuruluşu olarak IMF ile paralel strateji izleyen Dünya Bankası, mutlak yoksulluk üzerine vurgu yapmakta ve yoksulluğu gelir seviyesine indirgeyen bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Küreselleşme ve yoksullukla ilgili verilerin incelenmesinde genellikle küreselleşmenin yoksulluk üzerine olumsuz etkileri olduğunu savunanlar daha çok UNDP rakamlarını kullanmayı tercih ederken, küreselleşmenin olumlu etkileri olduğunu ileri sürenler Dünya Bankası'nın verilerini kullanmayı tercih etmektedirler.

Dünya Bankası tarafından yoksullukla mücadele kapsamında iki ayrı rapor ile yaklaşımlar ortaya konmaktadır. Bunlardan, Dünya Kalkınma Raporu dünyanın mevcut ekonomik, sosyal ve çevresel durumuna ilişkin bir rehber konumunda olmaktadır. Her yıl yayınlanan bu raporda kalkınmanın belirli bir unsuruna

odaklanılmaktadır. Dünya Bankası'nın ilk Kalkınma Raporu 1990 yılında yayınlanmıştır. Bu güne kadarki raporlarda, tarım, gençlik, eşitlik, kamu hizmetlerinin sunumu, devletin rolü, geçiş ekonomileri, istihdam, altyapı, sağlık, çevre ve yoksulluk konuları üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur (Tireli, 2009). Diğer Dünya Bankası belgesi olan Küresel Ekonomik Beklentiler raporlarında, kısa, orta ve uzun dönemler için küresel ekonomi, gelişmekte olan ülkelerin etkilenme boyutu ve yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili öngörüler sunulmaktadır. Her yıl yayınlanan raporda, kalkınma, yoksulluğun azaltılması ve ilgili bir konunun uzun dönem analizine odaklanılmaktadır. Bu konular arasında ticaret, bölgesel faktörler, göç, ödenekler, iklim değişikliği, teknolojik unsurlar ve gelişmekte olan ülkelere etkileri yer almaktadır (Tireli, 2009).

Ülkemizde de “Yoksulluk” kavramı her zaman tartışılmış ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Ülkemizdeki nüfus yoğunluğu, bu nüfus yoğunluğuna oranla gerçekleşen gelir dağılımı ve bu gelir dağılımının eşit seviyelerde gerçekleştirilmesi amacıyla değişik uygulamalar ortaya konmaktadır. Sosyal Devlet anlayışıyla yoksul kesimlere yönelik olarak çok farklı seçeneklerde destekler sunulmaktadır. Ülkemizde yoksullukla mücadelede hem ulusal hem de uluslararası çalışmalar yürütmekte olup, IMF, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, ILO gibi kurumlarla mücadele faaliyetlerinde bulunmakta ve birçok sözleşmede taraflık yapmaktadır. Bu doğrultuda, yakın geçmişte Birleşmiş Milletler aracılığı ile Türkiye’ de gerçekleşen Habitat II toplantısı kapsamında yoksullukla mücadele açısından önemli adımlar atılmış ve kararlar alınmıştır.

Türkiye yoksullukla mücadele kapsamında doğrudan mücadele, dolaylı mücadele ve proje çalışmaları ile faaliyetler göstermektedir. Yoksullukla dolaylı mücadele çalışmaları, mikroekonomik ve makroekonomik değerler dikkate alınmakta ve politikalar ona göre geliştirilmektedir. Ülkede kalkınmanın sağlanarak ekonomik büyümenin yaşanması, enflasyonun düşürülüp gelirlerde artış yaşanması ve buna bağlı olarak işsizlik oranlarının düşürülüp, istihdam oranlarının artırılması sağlanarak yoksul oranının azalması ve kişi başına düşen Gayri Safi Yerli Hasıla değerlerinin artırılması hedeflenmektedir. Ancak ekonomik büyümenin sağlanması doğrudan yoksullukla mücadeleyi artırmayacağı gibi bazı yoksulların derinliğinin

artmasına bile neden olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yoksullukla mücadelede çok kullandığı bir yöntem olan ekonomik büyüme ile dolaylı mücadele programı Çin, Vietnam gibi bazı ülkelerin hedeflenen sonuçlarına ulaşmasını sağlarken, bazı ülkelerde istenilen oranlara ulaşılmadığı görülmektedir.

Türkiye'nin son 15 yıldır dolaylı yoksullukla mücadele yaklaşımında geliştirdiği stratejiler ile finansal kriz dönemleri haricinde olumlu sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Son dönemlerde sürekli büyüme gerçekleştiren Türkiye İnsani Gelişme Endeksi değerleri ve Gini Katsayısı değerleri açısından istenilen seviyede olmasa da bir iyileşme kaydetmektedir. Bu sonuçlar ülkede yoksul oranlarında da düzenli olarak düşüşe neden olmaktadır. Ancak 2016 yılı itibari ile yeni bir krizin eşğine gelen Türkiye, hedeflediği büyüme oranlarına yaklaşmış olsa da beklemediği yüksek enflasyon ve darboğazlardan dolayı işsizlik sorunları ve istihdam sorunlarının yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle tüm devlet ve özel işletmelerin desteklediği “*Enflasyonla Topyekün Mücadele*” sloganıyla yeni bir mücadele içerisine girilmiştir. Ülkede yeni oluşturulacak strateji ve politikalarla istihdam sağlayıcı ve gelirleri artırıcı, dengeli ve sağlıklı bir büyüme hedefleri önemli bir adım olarak görülmektedir.

Türkiye’de dolaysız yoksullukla mücadelede de son yıllarda önemli gelişmeler ve ilerlemeler kaydedilmiştir. Sağlık, eğitim ve nakdi yardım miktarlarında sürekli bir artış görüldüğü gibi, geliştirilen kentsel ve kırsal bölge projeleri ile kadınlara, çiftçilere, yoksullara, muhtaçlara önemli istihdam ortalamaları oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye’de dolaysız mücadelede yapılan sosyal yardımların GSYH’daki oranının sürekli arttığı resmi verilerde gözlenmektedir. Bu mücadelede etkin olan birçok devlet kurumu ve dernek, vakıflar bulunmakla birlikte Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bünyesinde çalışmalarda bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve birçok yerleşim yerinde hizmette bulunan müdürlükler çeşitli yerlerden aktarılan fonlar ile sosyal yardım ve proje destek programları şeklinde sosyal çalışmalar sürdürmektedir.

Aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, yaşlı ve engellilere yönelik yardımlar, özel amaçlı yardımlar, sağlı ve eğitim alanda verilen şartlı nakit transferleri adı altında yapılan sosyal yardımlar birçok farklı alanlarda yoksul ve

muhtaç insanların sosyal ve ekonomik yönden rahatlamasına neden olmaktadır. Bu sosyal yardımlar SYDV'nın birçok farklı projeleri ile desteklenmekte ve yoksullukla mücadele edilmektedir. Kırsal alanda sosyal destek projesi (KASDEP), Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi, Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP), İş Destek Projeleri, Mikro kredi, Konut Projeleri gibi birçok önemli proje kapsamında yoksullara ve muhtaçlara istihdam sağlanmış ve gelir kapıları açılmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesinde yapılan sosyal yardımlarla pek çok muhtaç, kimsesiz ve yoksulun bakım, barınma, gıda, mesleki ve eğitimsel alanda ihtiyaçları giderilmektedir. 2022 Sayılı Kanun kapsamında yaşlılara, özür lülere, özür lü yakınlarına ve bazı hastalara aylık bağlanarak sosyal destekte bulunarak yoksul ve muhtaç insanların refah bir hayat yaşaması sağlanmaktadır. Bu sosyal yardımlar ve projeler ile daha çok yoksula ve muhtaca ulaşılabilmek ve daha çok destekte bulunabilmek adına ilgili kurum ve kuruluşlar sürekli izleme ve değerlendirme projeleri geliştirmekte ve yenilenmeye çalışmaktadırlar. Türkiye sosyal devlet anlayışını politikalarına entegre edip, stratejik planlarına yenisini ekleyerek yoksullukla mücadele çalışmalarını hem yurt içinde hem de yurt dışında aralıksız sürdürme ve iyileştirme çabası ndadır.

KAYNAKÇA

Adaman, Fikret, (2008). “*Mikrokredi Uygulamalarının Değerlendirilmesinde Kullanılabilecek Bir Kistas Olarak “Sosyal Dışlanma” Kavramı*”, “2. Uluslararası Mikro Kredi Vasıtasıyla Yoksulluğun Azaltılması Konferansı” (Yayımlanmamış Bildiri), Kahramanmaraş.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2012). “*Türkiye’de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programının Fayda Sahipleri Üzerindeki Etkisinin Nitel Ve Nicel Olarak Ölçülmesi Projesi Final Raporu*” Ankara.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2016). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu*” Ankara.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz>, Erişim Tarihi: 04.03.2019

Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2017). *Türkiye’nin Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Sistemi*. Ankara. Erişim Adresi:arastirma.sygm@aile.gov.tr. Erişim Tarihi: 20.07.2019

Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bülteni, (2018). *Engelli Ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2019 Haziran*, Ankara.

Aktan, C.C. ve İ.Y. Vural, (2002). “*Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Aktan, Coşkun Can, (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar,(2002). *Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar, (2002b). *Makroekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Yoksulluk Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Yayınları.
- Aktaş, Kaya, Gülhan (2007). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aras, Adem, (2012).*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Sakarya.
- Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin, (2011)*Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt 4, Sayı 2.
- Aydın, Murat ve Türgay, Timur, (2011).*Yoksullukla Mücadele Vergi Politikası Ve Türkiye*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(1), s: 249-274.
- Baktır, Sancak Nejla ve Erdem, Ekrem, (2016).*Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Sosyal Etkilerinin Ölçülmesi*, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (33) 99-12.
- Beken, Hikmet Gülçin, (2006).*Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı, İstanbul.
- Biçer, Ersin, (2009).*Yoksullukla Mücadelede Proje Destekleri ve Proje Desteklerinin Zaman Serisi Olarak Modellenmesi*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bildirici Zeki, (2011). Avrupa Birliği’nde Yoksullukla Mücadele Ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cafrı, Reyhan, (2009). Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: *Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*, Çukurova Üniversitesi Lisans Tezi, Adana.

Çoğurcu, Cemalettin, (2010).“*Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler*”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma Yıl:1, 1 (2).

Coşkun Selim ve Tireli, Münir, (2008). *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*, Ankara, Nobel Yayınevi.

Coşkun, Selim ve Tireli, Münir, (2019). *Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme - Yoksulluk İlişkisine Yönelik Yaklaşımları*, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938564.pdf> (Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019).

Doğan, Eda, (2014). *Yoksulluğun Ölçülmesi*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, TC. Kalkınma Bakanlığı.

Gelir Dağılımı Hesaplaması: Lorenz Eğrisi 101, <http://zbawn.blogspot.com/2014/08/gelir-daglm-hesaplamas-lorenz-egrisi-101.html>, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2017). *Türkiye Ekonomisi*, Ankara.

Gündoğan, Naci, (2008). *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*, Ankara: Ankara Sanayi Odası.

Güneş, Samet, (2009). *Yoksullukla mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri*, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.

Hazine Müsteşarlığı, (2018). 2017 yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

Hazine ve Maliye Bakanlığı, <https://www.hmb.gov.tr/faaliyet-raporu>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.

Grygorovytch, Lilia, (2003). *KEİÜ ye Devletlerde Yoksulluğa Karşı Mücadele Hakkında Rapor*, Kültür, Eğitim ve Sosyal İşler Komisyonu, Bükreş.

Güçlü, Sami ve Bilen, Mahmut, (1995). *1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu değişmelerde Etkili olan Sebepler*, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 6, Eylül-Ekim, s:160.

Gündogan, Naci, (2008). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*, Ankara: Ankara Sanayi Odası.

Hatipler, Mustafa ve Ayhan Aytaç, (2011). *Dünya’da ve Türkiye ‘de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, İstanbul: Kriter Yayınları.

<https://docplayer.biz.tr/5896883-Yoksulluk-ve-sosyal-hizmet-30-eylul-2013-pazartesi-14-51-1-unite-ozet-yoksulluk-siniflandirmalari.html>, Erişim Tarihi: 03.03.2019.

<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar>, Erişim Tarihi: 03.03.2019.

<https://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar>, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

<http://www.sbb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

<http://www.sosyalyardimlar.aile.gov.tr>, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/egitim-yardimlari>, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/saglik-yardimlari>, Erişim Tarihi: 05.03.2019.

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/engellilere-yonelik-yardimlar>, Erişim Tarihi: 05.03.2019.

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/uluslararasi-yoksullukla-mucadele-stratejileri-sempozyumu>, Erişim Tarihi: 05.03.2019.

<https://ailevecalisma.gov.tr/ssss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/asdep>, Erişim tarihi: 20.07.2019.

- <https://ailevecalisma.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/gelir-getirici-projeler>, Erişim Tarihi: 20.07.2019
- <http://www.ikg.gov.tr/portfolio-item/sartli-nakit-transferi-projesi-liseye-devam-icin-destek-sagladi>, Erişim Tarihi: 20.07.2019
- <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/aile-ve-sosyal-politikalar-alanindaki-istatistikler/cocuk-hizmetleri-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 09 Mart 2017.
- İnsani Yoksulluk, <http://ww.canaktan.org/ekonomi/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>, Erişim Tarihi: 09 Mart 2017.
- İnsani Gelişme Raporu'ndaki İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Değerleri ve Sıralamadaki Değişiklikler, ([http://ww.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%C5%92Raporu%20%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Notu%20\(T%C3%BCrkiye\).pdf](http://ww.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%C5%92Raporu%20%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Notu%20(T%C3%BCrkiye).pdf)), Erişim Tarihi:22.01.2017.
- Kabaş, Tolga, (2009). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Kabaş, Tolga, (2013). *2002 Yılından Sonra Türkiye'nin Yoksullukla Mücadele Performansının Değerlendirmesi*, Maliye dergisi, 164, s:68-81.
- Kartal İlçesi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, (2019). <http://www.kartalsydv.gov.tr/vakif.asp?vakif=4&id=13>, Erişim Tarihi: 04.03.2019.
- Kentsel Yoksulluk*, (2009). Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu. Kentleşme Şurası Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara.
- Kesici, Mehmet Rauf, (2019). *Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Analizi*, <http://www.calimatoplum.org/sayi13/Kesici.pdf>, Erişim Tarihi: 23.02.2017.

Kızıler, Neslihan, (2016). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları*, Journal Of Life Economics, s:77- 100.

KOSGEB, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, (1990). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun, Ankara.

KOSGEB, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, (2019). <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/3/destekler> Erişim Tarihi: 04.03.2019

Morshed, Lamia, (2008). *Yoksullukla Küresel Mücadele Çalışmalarına Grameen Bankası’nın Katkısı*, “2. Uluslararası Mikro Kredi Vasıtasıyla Yoksulluğun Azaltılması Konferansı” (Yayımlanmamış Bildiri), Kahramanmaraş.

Odabaşı, Ferhat, (2009). *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü*, Ankara, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

Özdek, Yasemin, (2019). *Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları*, <http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/509.pdf> Erişim Tarihi: 01.01.2019.

Özgenç, Nazlıhan, (2013). *Sürdürülebilirlik Ve Yoksulluk İlişkisi*, Aile Ve Sosyal Politikalar Uzmanlık tezi, EKOIQ Dergisi, ISBN: 978-605-4628-65-0, Ankara.

Öztürk, Şinasi, (2004). *Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni, Neoliberal Ekonomik Politikaları ve Yoksulluk*, IV. Aile Şurası Bildirileri, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

Pehlivan, Muhammed Seyid, (2009). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği*, Sosyal Yardım Uzmanlı Tezi, Ankara Sosyal Yardımlaşma ve dayanışma Genel Müdürlüğü.

- Sam, Neslihan, (2008). Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt XXVII, Sayı 1.
- Sen Amartya (2007), *Poverty, Evil and Crime*, <http://content.undp.org/go/newsroom/2007/october/amartya-sen-poverty-evil-andcrime.es>, Erişim tarihi: 15.07.2019.
- Sunal, Onur, (2015). *Sosyal Dışlanmaya Kuramsal Yaklaşımlar*, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=65>, Erişim Tarihi:16.02.2015.
- Şahin, Tijen, (2010). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, Yayınlanmış, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi TC Başbakanlık Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şahin, Hüseyin, (2000). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, Bursa.
- Şenses, Fikret, (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*, İletişim Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.
- Şenses, Fikret, (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk-Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Taş, Yunus- Özcan, Selami, (2012). *Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma*, International Conference On Eurasian Economies, s:2-9.
- Temiz, Hasan Ejder, (2008). *Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri*, Çalışma ve Toplum.
- Tireli, Münir, (2009). *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tomruk, Gülhan, (2006). *21.Yüzyılda Kalkınma Stratejileri ve Yoksulluğun Azaltılması: Türkiye Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2008). *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*. Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi 6, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2008). *TÜİK Yoksulluk Çalışmaları*, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı İşgücü ve Yaşam Koşulları Grubu Hanehalkı Bütçe İstatistikleri Takımı, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2019). *Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri ve Harcamaya Dayalı Yoksulluk İstatistikleri*, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2015). *Yoksulluk Çalışması, Haber Bülteni*.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2018). *İşgücü İstatistikleri Haber Bülteni*, www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27688 Erişim Tarihi: 07.03.2019.

Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği (1986), 28.09.1986 Tarih ve 19235 Sayılı Resmi Gazete Yayını, http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/mce/yonetmelikler/shcek_ayni_nakdi_yardim_yonetmeliginde_degisiklik_1.pdf, (Erişim Tarihi: 17.07.2019).

SYDGM, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, (2007). 2006 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

SYGM, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, (2012). 2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni. Araştırma, Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

SYGM, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, (2013), Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı Verileri, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Uçar, Ceren, (2011). *Kadının Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*, Ankara, TC Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.

Uzun, Meral Ayşe, (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* Cilt 4, Sayı 2.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, (2019). T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://www.vgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

Yıldırım, Aziz, (2010). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma, Yıl:1 Cilt:1 Sayı:1.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mustafa KORKMAZ
Doğum Yeri:	KONYA
Doğum Tarihi:	14.02.1980
Medeni Durumu:	EVLİ
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	HASANŞEYH KÖYÜ İLKOKULU
Ortaöğretim:	KARŞIYAKA İMAM HATİP LİSESİ İZMİR
Lise:	KARŞIYAKA İMAM HATİP LİSESİ
Lisans.	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİ
Yüksek Lisans.	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Becerileri:	ÇOK HIZLI OKUMA TEKNİKLERİ
İlgi Alanları:	SPOR MÜZİK DAĞCILIK VB
Halen Yaptığı İş:	YÖNETİCİ VE TİCARET
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	Büyük Selçuklu Vakfı Müdürü olarak iş hayatıma devam etmekteyim
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Hakkında bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Tel:	0.532.542 04 76
E-mail:	mavimeram@hotmail.com
Adres:	Hoca Cihan Mh. Özev Sk Liva Park No.10/a D.8 Selçuklu KONYA

İmza: